

TMMOB
Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
Küreselleşmenin sermaye elektronik mal hizmetler
dolaşımı
Şubat 1999 - Ankara

Önsöz

1998 yılının başından buyana belirli aralıklarla küreselleşmenin mevcut ve olası etkilerini değerlendirdik. İlk etapta en mükemmel geometri olan küreden yola çıkılarak sınırsızlıkların vaat edildiği küreselleşme olgusunu uzaktan resmetmeye çalıştık. Ekonomik, teknik, sosyal, siyasal ve kültürel boyutlarıyla küreselleşme adımlarını ilk etabın ürünleri olarak Mayıs 1998'de kitaplaştırdık.

Bu arada Uzakdoğu'dan Rusya'ya uzanan krizi ve Türkiye'ye etkilerini yaşadık.

Bu depremin küreselleşme mimarlarının tezgahladığı bir ceza ya da uyarı mı yoksa, onları bile titreten camdan kürenin çatırtıları mı olduğunun değerlendirmesi ancak mozaiklerin doğru yüzlerinin doğru yerlere yerleştirilmesi ile anlaşılabilir.

Sermayenin sahiplerince her türlü engel yok edilmeye çalışılarak paranın serbestçe yakıp yıkmasının araçları hızla uygulamaya sokulmaktadır. Kapitalizm ile yaşıt olan sermayenin insan emeğini sömürerek büyümesi için en uygun ortamlar olan gelişmekte olan ülkeler ve emekçiler arasındaki dayanışma eksikliğinin önemli bir nedeni küreselleşme araçlarının gelecekteki etkilerini yeterince değerlendirememeleridir. Enformasyon alanındaki hızlı gelişmelerin de etkisiyle küreselleşme açıkça evrensel değerler taşınması gereken teknoloji ve hukuk sistemlerini sermayeye hizmet edecek şekilde oluşturmaya çalışmaktadır.

Evrensel değerlere sahip çıkmak, hakça yaşam için üretmek, hakça düşünmek ve düşündürmek mühendis/mimarın ve varlık nedenini onlardan alan TMMOB'nin en temel sorumluluğudur. İkinci etapta küreselleşmenin kimi araçlarını farklı yönleriyle tartıştık ve bu kitapta sizlerle paylaşıyoruz.

Yav
uz ÖNEN
TM
MOB
Başkanı

Sunuş

Küreselleşme, etkilerini değerlendirebileceğimiz kadar uzun zamandır yaşamımızı etkiliyor. Daha önceleri önemli olan değerlere yabancılaşıyoruz, biraraya gelemiyoruz çünkü sürekli birşeylerin ne olduğunu bilmeden peşinde koşuyoruz ve bunun çok hızlı değişimin bir dayatması olduğunu düşünüyoruz. Yaşamımızla ve bireyi olduğumuz toplumumuzla ilgili kararlarda ne denli etkili olduğunu kestiremiyoruz. Yarın, sanki bir asır sonra gelecekmiş gibi sorumluluklardan silinip gidiyor. Oysa sınırsızlıklarla dolu bir mükemmel sistem olan küreselleşmenin hayat kaynaklarını yaratacağı söylenmişti. Sonsuz simetrilerin kaynağı olan küre'nin küreselleşmeye dönüşmesi zorlamaların ardından izdüşümler emekçi sınıfları boğmaya, tüm kaynakları

ise sermayeye aktarmaya başladı. Değişik coğrafik bölgelere yayılmış ve yaşam için gerekli olan katma değeri üretebilecek yegane kaynak olan doğayı, üzerindeki üretkenlerle birlikte daha fazla tüketmek amacıyla sermaye, çok bilinmeyenli bir denklemler yumağı olarak karşımıza küreselleşmeyi koydu. Ancak etkileri görülmeye ya da denklemler çözülmeye başladıkça emekçilerin ve gelişmekte olan ülkelerin kayıplarının ne denli fazla olduğu anlaşılmaya başlandı. Doğayı, ona zarar vermeden işleyerek insanlara yaşam araçları sunmakla görevli teknolojinin, yanlış ve arsız ellerde dayatmacı bir güç olarak kullanılması da dengelerin çoğunluğunun aleyhine bozulmasına yol açtı. Yabancı olunan, toplumla ve kültürle uyuşmayan teknolojilerin bedellerini Meksika, Cezayir gibi bir çok ülke çok ağır ödediler. Değişim sistemleri özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoğun baskılara yol açtı ve küreselleşmenin baş hedefleri olan sivil toplum örgütlerinde zaafiyetleri getirecek yöntemler geliştirdi. Geleceğin olmadığı bir sisteme inandırılarak insanların bireysel çıkar peşinde olması özendirildi ve en önemli değer yargılarından olan kamu yararı unutturulmaya çalışıldı. Teknolojiyi yaratan, doğa ile uyumu arayan mühendis ve mimarların üretimlerinin insanlık yararına değil belirli azınlıklar çıkarına yönlendirilmesi için araçlar kurgulandı. Ancak dengeyi gözetmeyen sistemler, karşı sistemlerin oluşmasını da beraberinde getirecektir. Bunun için öncelikle sistem olgularını ve araçlarını doğru anlamak gerekmektedir.

Bu amaçla Şubat 1998'de başlayan Küreselleşme Akşam Söyleşileri'nin ilk bölümünde gelişme süreci ile ilgili bir sıra gözetilerek ekonomik, teknolojik, sosyal ve siyasal, kültürel boyutları değerlendirerek bir kitap halinde yayınlamıştık. Bu kitapta, Mayıs-Ekim 1998 tarihleri arasında gerçekleştirilen 2. Bölüm Söyleşilerinde ise;

Türkiye'de Yabancı Sermaye ve

Çok Taraflı Yatırım Anlaşması

Sayın Ahmet TONAK

Elektronik Dolaşım,

İnternet ve Küresel Etkileri

Sayın Önder ÖZDEMİR

Türkiye-AB Çerçevesinde

Hizmetlerin Serbest Dolaşımı

Sayın Can BAYDAROL

Mal ve Hizmet Ticaretinde

Akreditasyon ve Belgelendirme

Sayın Hüseyin UĞUR

tarafından aktarılmıştır. Bu söyleşi çözümleri yanında ayrıca, MAI ve MIGA konusunda Hilmi Güven tarafından kaleme alınan "Çok Taraflı Tuzaklar" adlı yazıyı bulacaksınız. Küreselleşme sürecinin ayrıntılarını mesleklerimiz bakış açısıyla irdeleyerek bugünün daha iyi algılanmasını ve geleceğe ışık tutarak yorumlanmasını sağlayacağını umuyor, aynı zamanda bu çalışmaların çözüm üretilmesi sürecinde katkısı olacağına inanıyoruz. Akşam söyleşilerinin ikinci etabının düzenlenmesinde destek verenlere, sunuculara, katılımcılara, yayına dönüştürülmesi sürecinde; kayıt ve bant çözümünü gerçekleştiren Enver Boyar'a, grafik çalışmalarını yürüten Nilgün Kara Babacan ve Ferhat Babacan'a, basımı yapan Kozan Ofset'e ve çalışmalara katkı koyan tüm emekçilere teşekkürlerimizi sunuyoruz.

TMMOB Uluslararası İlişkiler Komitesi

Dursun Yıldız, Feray Salman,

Mahmut Kiper

Teoman Alptürk, Hilmi Güven, Emine

Komut

I

Türkiye de Yabancı Sermaye ve Çok Taraflı Yatırım Anlaşması Ahmet Tonak

E. Ahmet Tonak

İstanbul Teknik Üniversitesi Makina Mühendisliği Bölümünden 1972 yılında mezun oldu. ABD'de uygulamak matematik-istatistik ve iktisat yüksek lisans derecelerini aldıktan sonra New School'da politik iktisat doktorasını 1984'de tamamladı. 1979'dan beri ABD'de ve Türkiye'de değişik üniversitelerde öğretim üyeliği yapan Tonak halen Simon's Rock Colkge of Bard'da öğretim üyeliğini sürdürmektedir. 1997-1998 akademik yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi iktisat Bölümünde öğretim üyeliği sırasında, "Çok Taraflı Yatırım Anlaşması" konusunda yayımlanmış iki kitabı, Türkçe ve İngilizce çeşitli makaleleri vardır.

Benim üniversitede olduğum yıllarda örgütsüz duramıyorduk. 1972 yılında Teknik Üniversite Makine Bölümü'nü bitirdikten hemen sonraydı, bir nedenle Ankara'ya gelmiştim. Hangi nedenle olduğunu hatırlamıyorum, ama ilk işim gidip Makine Mühendisleri Odası'na kaydolmak oldu ve bir itirafta da bulunayım: O günden bu güne bir kaç ay dışında ne mühendislik yaptım, ne de Makine Mühendisleri Odası'na ödemem gereken aidatı ödedim. Dolayısıyla, bir yandan yarı kaçak durumda, bir yandan da yuvaya dönmenin garip ruh haliyle karşıındayım.

Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (ÇTYA) konusu bir bakıma çok sıkıcı, özellikle hukuki ve teknik bir dille yazılmış anlaşılmaz bir metinle karşı karşıyayız. İki de bir uzunluğu değişiyor, değişik ülkeler değişik çekinceler koyuyor. Benim ilk gördüğüm versiyon sanıyorum Ekim 1997 ayındaydı, aşağı yukarı 140 sayfa kadardı, sonra uzadı 180 civarında oldu, şimdi en son 27-28 Nisan'da Paris'te yapılan toplantılarda tekrar kısmi değişti. Aslında muhteva olarak pek fazla değişen bir şey yok. Benim ilgi alanım iktisat olduğu için ister istemez bu anlaşmanın iktisadi yanlarına, Türkiye ekonomisine olası etkilerine değinmem doğru olur diye düşünüyorum. Yapısı şöyle konuşmamın: baştan Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'na doğrudan girmek yerine, bu anlaşmanın bağlamı olarak düşündüğüm bir iki alanı ele alacağım.

Bu anlaşma biliyorsunuz dünya ekonomisinin geçirdiği önemli bir evrenin içinde, bir bakıma evrenin ihtiyaçlarına cevap vermek için oluşturulmaya çalışılan bir metin, bir yeni kurumsal yapı. Dolayısıyla en genel bağlam olarak dünya ekonomisinin geçirdiği son 20-25 yıllık dönüşümü anlamak gerek. Gerçi bu konuda küreselleşmenin iktisadi boyutuna ilişkin konuşmasında Sungur da muhtemelen benim düşündüklerimle çakışan bazı alanlara girmiş olabileceği için, ben kısaca değinmek istiyorum. Dünya ekonomisi küreselleşme tartışmaları bağlamında nerede? Ve o bağlamda bir iki tespit, gözlem ya da spekülatif görüş öne sürmek niyetindeyim. Ardından Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'nın bir diğer bağlamı, bir bakıma alt bağlamı sayılabilecek alan olarak, tabii ki yabancı sermaye akımlarına, yabancı sermaye yatırımlarına değinmek gerekiyor. Anlaşmanın olası sonuçlarını değerlendirmek, niye şu anda gündeme getirildiğini anlayabilmek bakımından bence bir miktar bu alanda da bilgilenmek yararlı.

Bu alt bağlamın bir alt bağlamı da tabii Türkiye'deki yabancı sermayenin durumu. Dolayısıyla sunuşun çizgisi ilk önce bu sözünü ettiğim alanlara değinerek gelişecek ve sonunda da Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'nın benim

önemli gördüğüm bazı yanlarını öne çıkararak bitecek. Ardından da sizin sorularınızı tartışmaya, sanıyorum vaktimiz olacaktır. Şimdi, dünya ekonomisinin son 20-25 yıllık gelişimine ilişkin olarak bir iki tez öne sürmek istiyorum. İlki, küreselleşme denilen durumun, sürecin evrimlerinin bir dönüm noktasına geldiği görüşü. Küreselleşme tartışmaları başladığında, aşağı yukarı 10 yıl kadar önce, dünya ekonomisinin evriminin belli anlarına tekabül eden önemli küreselleşme tartışmalarında benzer bir durum yaşandı. Dünya ekonomisinin gidişatı üzerine tartışmalar 20. Yüzyılın başında da oldukça yoğundu bildiğiniz gibi. Son dönemde de bir önceki döneme benzer şekilde tartışmalar başladığında, genellikle kullanılan göstergeler dış ticaret göstergeleri, yabancı sermaye ihracı ve bu göstergelerle, dünyanın üretim kapasitesinin artış hızının ilişkisi şeklindedir. Bunları somutlamak için, tartıştığımız konu canlansın diye bir şekil göstermek istiyorum.

Şimdi bu şekildeki en baştaki gösterge dünyanın cari gayri safi milli hasılasının yıllık artış hızı. Bu dünya ekonomisinin üretim kapasitesini gösteren bir değişken, GSMH. Gördüğünüz gibi dünya gayri safi milli hasılasının yıllık artışı 1986-1990 döneminde yüzde 10'u bir miktar geçmekte. İkinci değişken ise ihracat, dış ticaret akımlarının artışını gözlemleyebileceğimiz gösterge. Onun yıllık artış hızı ise aşağı yukarı yüzde 14 civarında. Bizatihi bu iki göstergeye bakarak bile dünya ekonomisinin 1986-1990 dönemi için bir küreselleşme eğilimi taşıdığını tespit etmek mümkün. Fakat dünya ekonomisinin uluslararasılaşması, -ya da küreselleşmesi- eğilimi sadece dış ticaret akımlarının hızlanışına bağlanmıyor. Aynı zamanda bu eğilimin ikinci ayağı olan yabancı sermaye akışlarını, yabancı sermaye yatırımlarının değişimini de dikkate almak gerekiyor. Bunun göstergesi olarak da yabancı yatırımların artış hızına baktığımız zaman, bunun ihracatta gözlemlediğimiz artış hızını aştığını görüyoruz: yaklaşık olarak yüzde 25 dolaylarında. Şimdi bu üç değişkeni dikkate alan herkesin çıkardığı sonuç küreselleşme eğilimlerinin varlığı, dünya ekonomisinin giderek uluslararasılaştığıdır. Dünya üretiminin artış hızından daha hızlı artan birtakım uluslararası akımlarla karşı karşıyayız. Son gösterge gayri safi sabit sermaye yatırımlarının artış hızı. Bunun önceki iki uluslararasılaşma göstergesi olarak kabul ettiğimiz değişkenlerden daha yavaş bir şekilde artıyor olması bence ilginç bir durum. Çünkü buradan çıkartılacak sonuç, sermayenin giderek kendi bulunduğu bölgenin dışında yatırıma yöneldiğidir. Bu, bence küreselleşme eğilimlerine ilişkin birinci önemli boyut.

Benim burada değinmek ve vurgulamak istediğim ana nokta ise, 1986-1990 dönemini daha sonraki 1991-1996 dönemiyle karşılaştırdığımız zaman ortaya çıkan tablo. Bu tabloda ilginç olan husus şu: Küreselleşme eğilimlerinin göstergesi olarak kabul edilen bütün değişkenlerin artış hızlarında, bir önceki dönemle karşılaştırıldığı zaman bence çok ciddi bir düşme gözlemleniyor. Gördüğünüz gibi hem ihracat hızı düşmüş, hem de yabancı yatırımlar. Bence en ilginç yanı ise, sadece 1996 yılına baktığımız zaman ortaya çıkıyor. O da gördüğünüz gibi ihracat artış hızı, bu son 10-15 yıllık dönem içinde ilk defa dünya üretim kapasitesinin artış hızının gerisinde kalıyor daha küçük bir değerde ve daha da önemlisi bence, iç yatırımların artış hızı, yabancı sermaye yatırımlarını aşmış vaziyette; bu birinci nokta.

Bu noktayla birlikte, özellikle küreselleşmeciler ideologların pek fazla gündeme getirmediikleri dünya ekonomisinin bir ikinci özelliğinden daha söz etmek istiyorum: Dünya ülkeleri arasında -isterseniz kuzey-güney ülkeleri

diyelim, isterseniz gelişmiş ülkeler veya az gelişmiş ülkeler diyelim- gelir dağılımı eşitsizliğinin giderek artması, büyümesi. Bu konuda çok kullanılan göstergelerden biri şu: Dünyanın en gelişmiş 7 ülkesini; yani G7 ülkeleri dediğimiz ülkelerinin, gelir seviyesiyle dünyanın en fakir 7 ülkesinin gelir seviyesi karşılaştırıldığında 1965 yılında gelişmiş ülkeler, bu en yoksul 7 ülkenin 29 kat fazlası ortalama gelire sahip; 1995 yılında, yani 31 yıl sonraki durum ise vahimdir, gelir farkı 60 katına çıkmıştır. Gelir dağılımındaki bozulmaya ilişkin başka göstergeler de var. Mesela, dünyanın en zengin yüzde 20'sine tekabül eden nüfusun 1980 sonrasında dünya gelirinden almış olduğu payın yüzde 70'lerden yüzde 83'e çıktığını görmekteyiz. Tabii durum böyle olunca dünyanın geri kalan yüzde 80'inin dünya zenginliğinden almış oldukları payda 1980-1997 arasında ciddi bir şekilde gerilemiş oluyor. Hem gelir dağılımındaki bozukluğu, hem de özellikle 1991 -1996 döneminde, fakat daha da önemlisi 1996 yılındaki değişimi dikkate almak gerekir sanıyorum. Bir de bu alanda yapılmış çalışmalardan birini aktarmak istiyorum: Harvard Üniversitesi'nden Williamson'ın yapmış olduğu bir ampirik çalışmaya göre bir önceki küreselleşme döneminin, yani 1890-1914 döneminin kimi özellikleri, 1970 sonrasında yaşadığımız küreselleşme dönemiyle benzerlikler arz ediyor. Bu benzerliklerin başında ihracat artması, yabancı sermaye yatırımlarının artmasının yanı sıra hem gelişmiş ülkelerdeki gelir dağılımının bozulması, hem de gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki mesafenin, gelir dağılımı bakımından açılması geliyor. Kısmen bunun bir sonucu olarak 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte 1950'ye kadar süren bir kapanma dönemi yaşıyor dünya ekonomisi. Bu ve benzeri çalışmalardan benim şahsen çıkardığım, şu anda spekülâtif diyebileceğim sonuç şudur: Dünya ekonomisi bir dönemeç noktasına gelmiştir. Küreselleşme diye sürekli duyduğumuz, işittiğimiz, bence oldukça abartılı ve oldukça mutlaklaştırılmış eğilimler, yani kaçınılmaz, geri dönülmez gibi altı çizilen eğilimler, bir tükenme noktasına gelmiştir. Dünya ekonomisinin özellikle burada tartıştığımız konu bakımından bizi doğrudan ilgilendiren yanına yabancı sermaye akımlarına ilişkin, bir gözlem daha yapmak istiyorum. Dünyadaki yabancı sermaye akımları aşağı yukarı son 10 yıldır önemli bir değişiklik yaşıyor. Bu değişiklik sadece yabancı yatırımların nicelik olarak, miktar olarak artmasında değil. Daha önceki dönemlerle karşılaştırıldığında, bu artış içinde giderek üçüncü dünya ülkelerinin aldıkları pay da artıyor. Mesela, 1996 yılında üçüncü dünya ülkelere giden yabancı sermaye toplam yatırımların yüzde 40'ına tekabül ediyor. Üçüncü dünya ülkeleri, toptan yabancı sermaye yatırımlarından hiçbir dönemde bu denli büyük pay almış değil. Yalnız burada da gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta var; o da şu: Üçüncü dünya ülkeleri içinde bu artan yabancı sermaye yatırımları adil bir şekilde dağılmıyor. Bir de bileceğiniz gibi dünyanın ileri gelen 10 sanayileşmiş 3. Dünya ülkesini -ki, bunların içinde Asya kaplanları, 4 Latin Amerika ülkesi ve Çin- bu yüzde 40'ın, yüzde 80'ine yakın kısmını alıyor. Demek ki, Üçüncü dünya ülkelere giden yabancı sermayenin arttığı doğru olmakla birlikte, bu artan yabancı sermayenin, üçüncü dünya ülkeleri içinde adil dağılımı, yahut çok sayıda üçüncü dünya ülkesi arasında paylaşılması söz konusu değil. 10 ülke, yabancı sermaye yatırımlarının yüzde 80'ine yakın olan kısmını ele geçirmekteler. Dünyadaki yabancı sermayenin durumuyla ilgili birinci tespit bu.

İkinci gözlem ise, Cambridge Üniversitesi'nden Bob Rowthorn'ın yaptığı bir çalışmaya dayanıyor; o da şu: Öteden beri üçüncü dünya ülkelere

yabancı sermayenin yararları, fazileti vesairesi anlatılırken örnek verilen ülkeler vardır. Bu örnek verilen ülkelerin başında Malezya geliyor. Rowthorn şunu yapmış: Malezya'nın, üçüncü dünya ülkelerinin aldığı toplam yabancı sermaye içindeki payına bakmış. Bu pay bir kere oldukça büyük. Az gelişmiş ülkelere 1993-95 arasında giden toplam yabancı sermaye payının yüzde 10'unu Malezya

almış. Bu bir kere kendi içinde çok olağanüstü bir gösterge ve seviye; fakat daha da önemlisi, Malezya'deki insan sayısı, Malezya'da kişi başına düşen yabancı sermaye 1993-1995 döneminde ortalama 250 dolar civarındadır. Malezya'nın gayri safi milli hasılası içinde, Malezya'nın 1993-1995 arasında çekebildiği yabancı sermayenin payı ise yüzde 10. Rowthorn daha sonra dünyanın bütün az gelişmiş ülkeleri kişi başına 250 dolar yabancı sermaye çekebilseydiler, ya da dünyanın bütün az gelişmiş ülkeleri, gayri safi milli hasıllarının yüzde 10'una tekabül eden yabancı sermayeyi çekebilseydiler durum ne olurdu diye soruyor. Malezya başarısını tekrarlamaları için gerektiğini düşündüğümüz miktarda yabancı sermaye kişi başına 250 dolar yabancı sermaye, dünyanın bütün az gelişmiş ülkelere sağlanabilseydi, yani dünyada şu anda varolan yabancı sermaye miktarının 10 katına ihtiyaç olurdu. Eğer gayri safi milli hasıllarının yüzde 10'u kadar yabancı sermaye çekebilseydiler, o zaman da dünyada varolan yabancı sermaye miktarının 4 katına ihtiyaç olacağını Rowthorn belirtiyor. Dolayısıyla Malezya tipi yabancı sermaye bazlı iktisadi başarıların tekrarlanması için, yaygınlaştırılabilmesi için, yani üçüncü dünya ülkelerinin, dünya kaplanları haline gelebilmesi için gereken para ortalıkta yok. OECD ülkelerinden kaynaklanan yabancı sermayenin 4 katı az gelişmiş ülkelere yönlendirilecek olsa, OECD ülkelerindeki yatırımlar yüzde 50 düşüyor; bu da muazzam bir sefalet demek gelişmiş ülkeler için, oradaki hayat standardının düşmesi demek ve dolayısıyla bu açıdan da yabancı sermayenin bu düzeyde artışını beklemek olacak bir şey değil.

Bunu şunun için söylüyorum: Özellikle Çok Taraflı Yatırım Anlaşması, basında gündeme geldiği zaman, ilk ağızda siyasilerden bu konuyu bilmedikleri için pek fazla cevap gelmedi. İlk gelen cevap Hazine'dendi. Hazine'nin retoriğine, savunmasına bakacak olursanız, yabancı sermaye çok yararlıdır. Yabancı sermayenin fazla miktarda gittiği ülkelerdeki iktisadi başarı, sanayileşme, vesaire, ortadadır; dolayısıyla Türkiye bu treni kaçırmamalıdır zihniyetinin hakim olduğunu görürsünüz. Fakat bu anlayışın, sözünü ettiğim gerekçelerle maddi bazı, dünya ekonomisinin imkanları dikkate alındığı zaman ortada yoktur. Hazine havanda su dövmektedir. Dünya ekonomisinin yabancı sermayenin durumuna ilişkin son bir husus da şudur: gerçi yabancı sermaye giderek hem mutlak miktar olarak, dağılımı açısından adil olmamakla birlikte, hem de üçüncü dünya ülkelere giden miktar olarak da artmakta. Fakat bu arada kompozisyonu da değişmekte. Yine hepimizin bildiği gibi, giderek yabancı sermayedarlar, tıpkı Türkiye'deki ve gelişmiş ülkelerdeki sermayedarlar gibi uzun dönem, üretken, nispeten riski yüksek olan yatırımlar yerine, spekülâtif, kısa dönem yatırımları tercih ediyorlar. Bu konuda Economist dergisi hayli açık sözlü: yabancı doğrudan yatırımlar denilen, üretken sayılabilecek sermaye yatırımları, 1993'te ve 1996'da düşme gösteriyor; oransal olarak bir düşme görülüyor. Onun yerine neler artmış? Tahviller, portföyler, bonolar, daha çok spekülâtif sayılabilecek kısa dönem yatırımlar, yabancı sermaye yatırımları içinde de giderek ağırlık kazanıyor. Bunda ne var denilebilir; zaten sermaye çevreleri de, dünya ekonomisinin

icabı böyle yapmak gerekiyor, biz de yapıyoruz falan gibi cevaplar veriyorlar. Fakat bu eğilimin yarattığı iki sonuç var: Biri, bizatihi bu olgu, "yabancı sermaye yararlıdır, ekonomimiz için vazgeçilmezdir" diyen görüşlerin dikkate almadıkları bir konu olması bakımından önemli. Çünkü yabancı sermayenin yararlarından söz edilirken, dile getirilen "yabancı sermaye gelir, teknoloji getirir, istihdam yaratır, üretim yapar, hatta bu üretimin bir kısmı bizim ihracatımızı besler, dolayısıyla döviz kaynağıdır" vesaire gibi argümanların, yabancı sermayenin giderek üretim dışı alanlara yönelmesi bakımından, mesnetsiz olduğunu gösterir. İkincisi ise, bu tür kısa dönem spekülâtif yatırımlar arttığı zaman dünya finans sisteminde beklenmedik şekilde kırılganlıklar, kaotik durumlar oluşmaktadır. Bunun en son örneği, yine hepimizin izlediği gibi Güneydoğu Asya ülkelerinde olan durumdur. Bu tür sermaye giriş-çıkışları, özellikle döviz kurlarındaki oynamalara dönük spekülâtif akımlar, söz konusu ekonomilerin uzun dönem büyüme potansiyellerini zedeliyor, tehlikeye düşürüyor. Bunu yıllar önce sezen Keynesçi iktisat ekolünün yaşayan en önemli isimlerinden, Nobel ödüllü, Yale Üniversitesi'nden James Fobin, 1972 yılında şunu önermiştir: "Bu tür kırılganlıklar, finansal sistemde spekülasyonların ağırlık kazanması, uzun dönem büyüme potansiyelini zedeler, dolayısıyla bu akımları nispeten sınırlayacak bir iktisat politikası aracı bulmak zorundayız" dedikten sonra somut bir çözüm olarak kendi adıyla anılan, "Tobin vergisi"ni öneriyor. "Sermaye, kısa dönem için, özellikle döviz kurlarındaki oynamalardan kâr edinmek amacıyla, bir para biriminden diğer para birimine dönüştüğünde, eğer biz, binde 1'lik bir vergi alırsak, bu tip spekülâtif akımları kısmen engelleriz" diyor. Amerika'da, Washington Üniversitesi'nden David Felix, bu oranı günümüz için yeterli bulmuyor. Çünkü biliyorsunuz bu tip akımlar, spekülasyonlar, gelişmiş ülkeler arasında özellikle yoğunlaşmış vaziyette. "Binde 1 değil, binde 2,5 uygulayalım" diyor. Bu tür akımlara binde 2,5 vergi uygulandığı zaman, -ki bu fonların aşağı yukarı yüzde 45'i dönüştükleri para biriminde en fazla 2 ila 7 gün arasında kalıyorlar-hatırladığım kadarıyla, 1995 yılı için gelişmiş ülkelerde aşağı yukarı 300 küsur trilyon dolarlık bir vergi geliri oluşabiliyor. Bu aracın bence, bizim gibi ülkeler tarafından savunulması lazım. Şu anda gelişmiş ülkelerde, iktisat çevrelerinde çok tartışılan bir iktisat politikası aracı Tobin vergisi. Türkiye'de böyle bir vergi uygulanıyor olsaydı ben bir ön hesap yaptım, ne kadar para kazanılır diye-tabii bunun uygulanabilirliği yok; çünkü o zaman Türkiye'nin alternatifleri çok olduğu için yabancı sermaye başka alanlara kayar- ortaya çıkıyor ki, 1995 yılı için hatırladığım kadarıyla, aşağı yukarı 240 milyon dolar kadar Türkiye'nin bir vergi geliri sağlaması mümkün. Bu hesaplama için tabii sıcak para miktarını tahmin edebilmek lazım. Yani kısa dönem sermaye giriş ve çıkışları. Bilkent Üniversitesi'nden Erinç Yeldan'ın yaptığı bir ön hesap var sıcak paraya ilişkin, o miktarı kullanarak binde 2,5'luk bir Tobin vergisi uyguladığımız zaman çıkan sonuç bu. Oldukça büyük bir meblağ Türkiye için. Fakat, bu tür araçların uygulanabileceği ilk alan gelişmiş ülkeler. Yabancı sermayenin durumu bu; yani yabancı sermaye üretken alanlara artık gitmiyor, spekülâtif alanlara gidiyor, dolayısıyla ekonomilerin gelişme potansiyelleri karşısında mali kırılganlık, önlenemez bir eğilim olarak karşımıza çıkıyor. Dünya ekonomisiyle ilgili söyleyeceklerimi, özellikle yabancı sermayenin gelişimiyle ilgili söyleyeceklerimi burada bitirmek istiyorum, Türkiye boyutuna kısaca değinmek istiyorum şimdi. Türkiye'de yabancı sermaye üzerine çalışma yapmak genel olarak çok zordur.

Çünkü, yabancı sermayeye ilişkin bilgiler son derece sınırlıdır, istatistikler tutarlı değildir; kim, ne söylemek istiyorsa ona uygun veriyi, ona uygun dönemleri, yılları seçmektedir. Dolayısıyla bu alanda bence ölçüm meselelerine, verilerin sıhhatine ilişkin bir dizi sorun var. Bu gözlemi yaptıktan sonra elde edilen verileri kullanarak bir iki tespit yine de yapılabilir düşüncesindeyim. Veriler son yıllarda, Özal sonrası yapılan işbölümünün bir parçası olarak Hazine tarafından, Hazine içinde Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nce toplanıyor. İki tür seri yayınlanıyor. Biri yabancı sermayeye hem sayı olarak, hem dolar bazında verilen yıllık izin miktarları; diğeri ise, yabancı sermayenin yıldan yıla fiili girişleri. Genellikle olumlu tablo çizmek isteyenler izinleri kullanıyorlar; bence izinlerin kullanılması iki açıdan çok anlamsız. İlki açık, sermaye izin alıyor sonra gelmiyor; ikincisi de, şimdi göstereceğim gibi izin miktarlarıyla fiili olarak giren miktarlar karşılaştığında zaman zaman biri yükselirken diğeri düşebiliyor. Muazzam bir artış oluyor izinlerde, fakat bakıyoruz, ertesi yıl girişlerde bir düşme olmuş. Dolayısıyla bu konuda bence çok dikkatli ve uyanık olmak lazım: bazen ne kullanıldığı belirtilmiyor bile. Özenli akademisyenlerin çalışmalarında bile anlayamıyorsunuz; oran olarak falan verildiği zaman, fiili girişler mi kullanılmış, yoksa izinler mi kullanılmış anlayamıyorsunuz. Kaldı ki, bazı bilgileri Hazine kasıtlı olarak fiili girişler bazında üretmiyor. Şimdi size Türkiye'de 1980'den bu yana yaşanan tabloyu göstereyim, (şekil 2) durumun vehametini, yani iki serinin birbiriyle uyumsuzluk derecesini görün. Çok fazla söylenecek bir şey yok, açık: gördüğünüz gibi bazı kısa dönemlerde, bir-iki yıllık dönemlerde, ters yönde değişimler gösterebiliyor izin ve fiili girişler. Şimdi bunun yanı sıra tabii başka sorunlar da var. İlki şu: izinleri bir kenara koyduk; peki fiili olarak giren sermayenin önemi nedir? Gerçekten Hazine'nin sık sık abarttığı kadar önemli midir? Bu konuda bizim nicel, görece bir perspektifimizin olması gerekir. Genellikle kullanılan baz şu: Giren sermayenin oldukça iyimser bir varsayımla tamamının sabit sermayeye dönüştüğünü, yani üretken alanlarda, fabrika, makine gibi yatırımlara dönüştüğünü varsayarak bu yabancı sermaye miktarının Türkiye'deki özel sermayenin yatırımları içindeki payına baktığımızda, o zaman da şu çıkıyor ortaya: bir kere istikrarsız, ki iki şekilde açıklanabilir. Biri, yabancı sermayenin vatanı açısından; gelişmiş ülkelerde zaten istikrarsız bir ekonomi var ve bir türlü düzelemiyorlar 1970'den bu yana. İkincisi ise, Türkiye'deki mevzuat ile siyasi ve iktisadi istikrarsızlık açısından yabancı sermaye izin alsan bile gelmeyi yeğlemiyor. Dolayısıyla böyle bir gelişme çizgisi göstermesi zaten doğal. Fakat bütün bunlara rağmen ortalama bir trend aldığınız zaman, bu trendin kısmi miktarda artış gösterdiğini görüyorsunuz. Ortalama yüzde 4 civarında yaklaşık olarak; yani Türkiye'deki özel sermayenin yapmış olduğu yatırımların yaklaşık yüzde 4'üne tekabül ediyor giren yabancı sermaye. Boğaziçi Üniversitesi'nden Ziya Önüş bir çalışmada giren yabancı sermayenin gerçekten yüzde kaçının üretken yatırımlara dönüştüğüne bakıyor. Bu oran 1980-1989 arasında yüzde 70 ile yüzde 46 arasında değişiyor. Dolayısıyla bu şekil, yabancı sermayenin yüzde 100'ünün üretken yatırıma dönüştüğünü varsaydığı için bence son derece iyimser ve abartılı bir tablo. Kaldı ki, bence kamu sektörünün yapmış olduğu gayri safi sabit sermaye yatırımlarını da dikkate almak gerekir. Onu kattığımız zaman ortalama yüzde 4, mesela 1990-1995 arasında yüzde 2,8'e düşüyor. Bu miktar Latin Amerika ülkelerinde yüzde 10, Afrika ülkelerinde yüzde 7'dir; yani Türkiye ne kendi tarihi verileriyle karşılaştırıldığı zaman önemli miktarda

yabancı sermaye çekebiliyor, ne de Latin Amerika ortalamasıyla ve hatta Afrika ortalamasıyla karşılaştırıldığı zaman başarılı. Türkiye'nin ortalaması yüzde 2,8; Latin Amerika'nın yüzde 10; Afrika ülkelerinin yüzde 7; yani uluslararası alanda da geri.

Bütün bunların yanı sıra bence doğru olan Türkiye'nin yabancı sermaye açısından çekiciliğini görebilmek bakımından bakmamız gereken gösterge dünyadaki toplam yabancı sermayeden Türkiye'nin almış olduğu paydır. 1985-1990 arasında dünyadaki toplam yabancı sermayenin yüzde 1,7'sini çeken Türkiye, gördüğümüz gibi 1992'de binde 5; 1994'te binde 2,6 ve 1996'da binde 2,7'sini ancak çekebiliyor. Yani dünyada kol gezen yabancı sermaye miktarı olağanüstü arttığı halde, Türkiye'deki mevzuat olağanüstü liberalleştirildiği halde, Türkiye'nin yabancı sermaye açısından çekiciliğinin azaldığını görmekteyiz. Ben bunun özellikle üzerinde durulması gereken bir gösterge olduğunu düşünüyorum. Türkiye'deki yabancı sermaye verilerinin niteliği bilinmezse, bu verilerin özellikle muhtevası konusunda ciddi bir çözümleme yapılmazsa, bence bu Çok Taraflı Yatırım Anlaşması v.s., "sermaye iyidir, kötüdür" falan gibi tartışmalar havada ve mesnetsiz kalır.

Bir başka sorunlu alana daha değineyim: Hazine giren yabancı sermayeyi yayınlıyor, çıkan yerli sermayeyi, yani diğer ülkeler açısından yabancı sermaye olan Türk yatırımlarını da yayınlıyor ve birini diğerinden çıkartarak net girişe bakıyor. Bu bence önemli bir veri seti. Buna baktığımız zaman çok ilginç bir tablo ortaya çıkıyor. Burada aslında sorunlu iki alan var, o da şu: çıkan yerli Türk sermayesini genellikle Ortadoğu ülkelerine ve Sovyetler Birliği'ne giren yabancı sermayeye böldüğümüz zaman, mesela 1988'de, oran yüzde 8,5, daha sonra ise yüzde 35'e fırlıyor 1996 yılında. Ve bence karakteristik olarak birbirinden ayrılan iki alt dönemi tespit etmek mümkün, şekilde görüldüğü gibi (şekil 5).

Yani Türkiye, sermaye ihraç eden bir ülke durumuna gelmiş vaziyette. Burada büyük bir çelişki ortaya çıkıyor. Hem yabancı sermaye gelsin diye uğraşıyorsunuz ve bunun nedeni olarak da Türkiye'de yeteri kadar tasarruf yapılamıyor, tasarruf yapılamadığı için Türkiye'nin ihtiyacı olan yatırım yapılamıyor, dolayısıyla bu aradaki farkı, yatırım ve tasarruf açığını kapatmak için binbir mevzuat değişikliği, vesaire ile yabancı sermayeyi çekmeye çalışırken bir yandan da bir sürü özendirme, bir sürü teşvik vesaire ile de Türkiye'deki yerli sermaye dış ülkelere gitsin diye çırpıyorsunuz. Bu iktisat politikası anlayışını anlamak

mümkün değil. Gerçi günümüzün moda, neoliberal anlayışına uymakla birlikte yabancı sermayeden beklenenin gerçekleştirilebilmesi açısından bence bu iki alandaki politikaların birbiriyle çelişmemesi gerekir. Hem yabancı sermayeyi çekmeye çalışırsınız, hem de yerli sermayenizi, Türkiye'de kalıp, üretken alanlara yatırım yapmak üzere özendirirsiniz dışarı gitmek için özendirmek yerine, birinci nokta bu. İkinci nokta ise çok daha ilginç. Peki, Türkiye'den çıkan sermaye ne yapıyor sorusunu sormak lazım. Yani Türkiye'nin işine yarıyordu. Bu konuda araştırma yapmanın imkanı yok. Çünkü Türkiye'ye giren sermaye konusunda son derece ayrıntılı bilgilere sahibiz. Hazine ara sıra raporlar yayınlıyor. Mesela, 1993-1995 raporuna bakıyorum son bir haftadır. Şirketler bazında, sektörler bazında, o şirketlerin ortaklıkları bazında, nerede kuruldukları bazında, ne ürettikleri bazında, dışarı transfer ettikleri kâr, vesaire, gayet ayrıntılı bilgiler var. Peki, çıkan sermaye? Kim çıkarmış, nereye gitmiş, ne yapmış, ne getirmiş; bu konuda en ufak bir

bilgi yok. Geçenlerde Odalar Birliği'nde yine bu anlaşmaya ilişkin bir paneldeydim. Hazine Müsteşar Yardımcısı vardı, Yabancı Sermaye Genel Müdürü vardı, orada ben bu konuyu gündeme getirdim, bana verilen cevap şu oldu: Türkiye'de ticari bir kanun var, bu kanuna göre bunlar şirketlerin özel bilgileridir, açıklayamayız v.s. denildi; dolayısıyla bu konuda herhangi bir bilgiye erişmek mümkün değil. Bu konuda bilgiye erişmek mümkün olmayınca, aslında durumun daha da vahim olduğu konusunda birtakım tereddütler belirmesi gerekiyor. 1988 yılında arkadaşım Mustafa Sönmez -o zamanlar Onbirinci Tez dergisini çıkartıyorduk- küçük bir not yayınladı derginin bir sayısında. Belki on kişi ya okumuştur ya okumamıştır. Çünkü derginin notlar bölümünde kısa bir yazı. Bir vesileyle dergileri tarıyordum, gözüme çarptı tekrar. Son derece önemli bir yazı ve bu konuyu gündeme getiriyor; Türkiye'nin sermaye ihracı konusunu gündeme getiriyor 1988 yılında. Veri bulamamaktan yakınıyor ve buna bir çözüm olarak kendi yaptığı çalışmayı bize anlatıyor. Yaptığı şey şu: gidiyor tek tek büyük holdinglerin yıllık raporlarına bakıyor. Büyük holdinglerin yıllık raporlarından ortaya çıkan tablo şu: Holdinglerimizin önemli bir bölümü -ki, bunları tek tek sayamayacağım sizlere şu anda- Yaşar Holding, Çukurova Holding, Koç, vesaire gidiyorlar, Türkiye'den sermaye çıkartıyorlar. Birtakım şirketler kuruyorlar, kimisi İsviçre'de, kimisi Suudi Arabistan'da ve bu şirketler sonra yabancı bir şirket adıyla, İsviçre'de kurulmuş bir şirket adıyla, Türkiye'ye yabancı sermaye girişi yapıyorlar. Yani dolayısıyla hem sermaye ihracı konusunda bilgimiz yok, yanıtıyoruz, hem de girişi konusunda yanıtıyoruz. Dolayısıyla bu verilerle, bu gizlilik ortamında bence sıhhatli bir veri setine erişmek, durumu çözümlenmek imkanı yoktur. Bu konunun acilen gündeme getirilmesi gerekiyor. Tabii mevzuat ve yasalar değiştirilmediği sürece bu bilgilere erişemeyiz, ama bence birilerinin vakit harcayıp Mustafa Sönmez'inki gibi bir çalışma yaparak, tek tek yıllık raporlara bakarak şu andaki durumun ne olduğunu ortaya koyması gerekir. Çünkü bugünkü durumun daha vahim olduğunu düşünüyorum, 1988'de Sönmez bu çalışmayı yaparken 1981 ile 1984 arasına bakabiliyor ve tabii 10-15 holdingle yetinmek zorunda. Kaçınılmaz bir çalışma ve araştırma alanı olarak bence bu soru önümüzde duruyor.

Yabancı sermayenin katkısını abartanlar, katkısını pazarlamayı iş edinmiş olanlar "teknoloji getiriyor, istihdam yaratıyor, ihracatımıza olumlu katkıları var" diyorlar. Bunların bir kısmı doğru, bir kısmı bence abartılı. Biliyorsunuz İstanbul Sanayi Odası, "500 Büyük Şirket" diye özel bir yayın yapıyor, dergilerinin bir sayısını buna ayırıyor her yıl. Oradaki verileri kullanarak kaba bir değerlendirme yaptım. 500 büyük şirket içinde yabancı sermaye payı yüzde 25 ile yüzde 100 arasında olan 84 şirket var. Bu 84 şirketin, 500 büyük şirketin üretimi içindeki paylarıyla, istihdam, ihracat içindeki paylarına baktım. 500 büyük şirket ortalamasının gerisinde kalıyorlar. Teknolojik olarak katkılarının olduğu bence kısmen doğru; çünkü bu yatırımların hangi sektörlerde olduğuna baktığımızda görüyoruz ki otomotiv sektörü tamamen yabancı sermaye tarafından ele geçirilmiş vaziyette, bizatihi sektörün gereği - şimdi

enerji sektörü, iletişim sektörü vesaire yabana sermaye ile dolup taşıdığı için bunlar zaten yüksek teknoloji gerektiren sektörler. Bu bakımdan teknoloji getirdiklerini kabul etmek gerekiyor. İhracat biraz tartışmalı aslında; fakat istihdama katkıları kesinlikle 500 büyük şirket ortalaması kadar değil. Özellikle emekçilerden yana olanların sorması gereken soru şu: Bu şirketlerin

Türkiye'deki gelir dağılımına etkileri nedir? Bu soruya cevap verebilmek için bu şirketlerin, şirket içi gelir dağılımlarına bakmak lazım. Gelir dağılımından ne anlıyoruz? Gerek makro seviyede, gerek şirket içi mikro seviyede şunu anlıyoruz: Bu işletmede bir değer üretilmektedir, bu değer işletmede iki kesim tarafından paylaşılmaktadır. Kâr olarak işverene gitmektedir, ücret olarak işçilere gitmektedir. Dolayısıyla şirket bazında kâr-ücret oranlarına baktığımız zaman eğer bu oranlar 500 büyük şirket kâr-ücret ortalamasından yüksek çıkarsa, yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye'deki gelir dağılımına görece etkisinin olumsuz olduğu sonucunu çıkartabiliriz.

Yaptığım hesaplama göre 500 büyük şirketin ortalama kâr-ücret oranı 1.0, demek ki, 500 büyük şirket 100 milyonluk bir değer ürettiği zaman 50'sini işveren alıyor, 50'sini ücretliler alıyor; "bir"in anlamı bu (şekil 6).

Diğer yabancı sermayeli şirketlerin durumuna bakın, kimi durumlarda 4-5 katıdır. Aslında sorsanız, bu şirketlerde çalışan işçiler hallerinden memnundur; gerek çalışma koşulları bakımından, gerekse aldıkları ücretin mutlak seviyesi bakımından. Belki de emsallerinden daha fazla para kazanıyorlar; fakat önemli olan görece durumdur. Yani o şirket içindeki verimliliği dikkate alarak, işverenin ve işçilerin ne kazandığını dikkate alarak bir ölçme yaptığımız zaman -bilebileceğiniz gibi Manc buna "sömürü oranı" der- söz konusu işçiler, bu teknik anlamda, yani Marksist anlamda emsallerinden daha fazla sömürülmektedirler ve gördüğümüz gibi 500 büyük şirket ortalamasının zaman zaman 5 misline erişmektedir kâr-ücret oranı. Çıkarılacak sonuç, demin söylediğim gibi yabancı sermayeli şirketlerin, en azından bu 6-7 şirket bağlamında Türkiye'deki gelir dağılımına etkisi olumsuzdur; bunun dikkate alınması gerekir ve dolayısıyla yabancı sermayeyi davet ederken, yabancı sermayenin işletilme biçimine ilişkin olarak, mesela sendikalaşma haklarına ilişkin olarak, Türkiye'nin kimi kayıtlar koymasına gerekir.

Şimdi bundan sonra Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'yla ilgili bir şeyler söyleyerek konuşmayı toparlayayım. Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'nın esasları artık herkesin bildiği gibi yabancı sermayenin tabii olduğu yasaları, kanunları, mevzuatı yerli sermayenin tabii olduğu kanun ve mevzuatla uyumlu ve benzer hale getirmek. Buna "milli muamele" diyorlar; teknik adı bu. Siz, kendi sermayenize ne yapıyorsanız, hangi yasaları, hangi kuralları uyguluyorsanız, yabancı sermayeye de onları uygulamak zorundasınız. Hiçbir alanda farklı mevzuat, kural uygulayamazsınız yabancı sermayeye. Yalnız burada ilginç olan yan şu: bu, sadece bir minimum standart koymaktadır. Yabancı sermayeye daha elverişli koşullar yaratamazsınız demiyor bu anlaşma. Yabancı sermayeyi çekmek için yerli sermayeye uygulanandan farklı birtakım kurallar uygulayarak da -mesela serbest bölge sistemi bunun bir uygulamasıdır bence- yatırım alanlarını daha cazip hale getiremezsiniz demiyor bu kural. Dolayısıyla Türkiye zaten yabancı sermayeyi çekemediği ve dünyadaki yabancı sermaye miktarı sınırlı olduğu için bu anlaşmanın uygulamaya konulmasının doğal sonucu, Türkiye tipi ülkelerin yabancı sermayeye çok daha çekici, yerli sermayeye sağlayabildiği imkanlardan çok daha çekici imkanlar sağlaması sonucunu yaratacaktır. Yine bu anlaşmanın taslak metnine göre yabancı sermaye grupları arasında ayırım yapamıyorsunuz. Bu da "en çok kayırılan ülke" şeklinde Türkçe'ye çevriliyor, yine teknik bir deyim. Mesela, "kardeşim, ben Yunanistan'la boğuşuyorum, dolayısıyla Yunanistan yabancı sermayesine, Amerikan yabancı sermayesine tanıdığım imkanları sağlamayacağım. Mesela, Yunanistan yabancı sermayesi gelip Bodrum'da otel kuramayacak" diyemiyorsunuz. Hazine bas bas

bağırıyor, "bizim 30 tane çekincemiz" var diye. Odalar Birliği'ndeki panelde de bunu açıkladılar. Çekincelere bakıyorsunuz, bu çekinceler nedir ve bu çekincelerin dayandığı anlayış nedir diye ve ortaya yine çok vahim bir tablo çıkıyor. Bütün çekincelerin dayandığı nokta, kimileri 1930'dan kalma, saçma sapan yasalara, mevzuata uyum gereği; başka hiçbir şey değil. Mesela, Türkiye'de yabancılar doktor, ebe, balıkçı olamıyormuş. Yani teknisyenler son derece hukuki bir zihniyetle anlaşmayı önlerine koyuyorlar, anlaşmanın maddelerine bakıyorlar, çoğu zaten anlamsızlaşmış, 1930'lardan kalan yasalara uyumlu mu değil mi ona bakıyorlar. Bunu bizatihi kendileri söylediler. Yabancı Sermaye Genel Müdürü Mehmet Onaran "Biz, 1930'lardan kalan zaten işlemeyen yasalarla işlerimizi yürütüyoruz; birtakım yasalarla uyum olsun diye baktık, 30 tane çekince çıkıyor ortaya" dedi. Yani şu perspektiften bakmamışlar olaya: Kanada'nın, Fransa'nın yaptığı gibi bu anlaşmanın bütünü bizim gelişmemiz açısından, iktisat politikası oluşturmak alanında otonomimizi "zedeler mi, zedelemes mi?" sorusunu sormamışlar. Kanada 55 sayfa çekince koyuyor; bunlar varolan yasalarla uyumlu mu, uyumsuz mu anlayışıyla konulmuş çekinceler değil. Soru şu: "Benim çevreye ilişkin ileride getirebileceğim yeni uygulamalar, işçi haklarına ilişkin varolan durum ve ileride getirebileceğim uygulamalar, bu anlaşma tarafından sınırlanıyor mu, sınırlanmıyor mu?". Mesela, Fransızların en büyük kaygısı Fransa'ya Hollywood filmleri gelip Fransız sinemasını olumsuz etkileyecek mi? Yani adamlar şu andaki yasaya falan bakmıyorlar; bu konudaki liberalleşmenin ileriye dönük sonuçlarına bakıyorlar. Kesinlikle böyle bir anlayış yok bizde ve bir de bir işmiş gibi Kanada 17 çekince koydu, Fransa 12 çekince koydu, biz 30 tane koyduk gibi, yani mesele muhtevada, anlayışta değil de sayıdaymış gibi ikide bir temcit pilavı gibi önümüze bu 30 çekinceyi sürüyorlar. İlk önce iki çekinceden bahsettiler. Biliyorsunuz en başta da kıta sahanlığı meselesi geliyor. Türkiye, kıta sahanlığına ilişkin olarak hem Yunanistan'la sorunu olduğu için, hem de bu konuda uluslararası anlaşmaya imza atmadığı için, uluslararası anlaşmaların belirlendiği karasuları da şu anda ülke tanımına içine girdiğinden, yeni anlaşmaya göre birtakım uyumsuzluklar doğabileceğinden Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'na, bu konuda çekince koyuyorlar. Son bir husus da çevre, işçi hakları ve emek piyasası konusunda. Bildiğiniz gibi dünyada iki tane standart var: bir tanesi çevre konusunda Rio standartları, ki bir sürü uluslararası anlaşmada hedef olarak konulmaktadır. Diğeri ise Uluslararası Çalışma Örgütü'nün emek piyasasına ilişkin olarak koymuş olduğu standartlar. Şimdi bu anlaşmanın görüşmeleri OECD bünyesinde yürütülüyor. OECD'nin zaten böyle bir geleneği yok. OECD şimdiye kadar çok taraflı uluslararası bir anlaşmanın mekanı ve kurumu olmamış. Bunu düzenleyen, bunu yürüten, uygulayan bir kurum değil, bir araştırma örgütü. Bir kere bu konuda son derece deneyimsiz. Buna rağmen OECD'nin yayınlarına, belgelerine, yaptığı çalışmalara bakacak olursanız-ki, buna çokuluslu şirketlere ilişkin taleplerini ve koyduğu kayıtları da ekleyebiliriz- hem ILO konusunda, hem Rio standartları konusunda OECD özendirici olmuş bugüne kadar; en azından akademik çalışmalarında ve diğer yayınlarda. Fakat bu Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'nın metninde bu konuda açık bir ifade yok. Görüşmelerde ve anlaşma metni dışındaki basın bildirimlerinde vesairede bunların dikkate alınacağı, bunların kafamızda olduğu konusunda birtakım ifadeler var; fakat anlaşma metninde bu standartlara uyulacağına ilişkin açık seçik en ufak bir ifade yok. Bu, şu anlama geliyor: Şimdi Türkiye diyelim ki ileride şu anda içinde bulunduğumuz çevre

koşullarından rahatsız oldu ve bu standartları yükseltmeye yeltendi, Rio standartları bağlamında. Kendine güveniyorsa yükseltsin; yabancı sermaye girmiş, yatırımını yapmış. Hangi standartların olduğunu varsayarak girmiş? Şu andaki saçma sapan standartların. Siz, bu standartları yükseltmek istiyorsunuz, hemen Uluslararası

Tahkim diye adı geçen o bilirkişi heyetine gidiyor, "Benim girdiğim koşullarda yapmış olduğum birtakım potansiyel kâr hesapları vardı. Bu potansiyel kâr hesaplarının şimdi getirilen yeni uygulamalarla gerçekleşmesine imkân yok, tazminat istiyorum" diyor ve tazminatı alıyor. Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'nda şu anda uygulanan Kuzey Amerika ülkeleri arasındaki NAFTA anlaşması baz alınmış. Duymuşsunuzdur Amerikan Ethyl şirketi, Kanada Hükümetini 250 milyar dolara dava etmiş vaziyette ve bu parayı almak üzere. Tamamen bu söylediğim hadise yüzünden. Kanada Hükümeti, Parlamento'dan bir yasa geçiriyor, Kanada'da benzine katkı maddesi üreten tek şirket olan Ethyl şirketinin bundan böyle bu katkı maddesini üretmemesi kararını veriyor. Ethyl şirketi de bu yüzden, daha önce gelip oraya yatırım yapmış olması bakımından, Kanada Hükümeti'ni dava edebiliyor. Bu ve benzer durumlar, sadece iktisatla sınırlı olan alanlarda değil, mesela çevre alanlarında da bağlayıcı bir anlaşma olduğunu gösteriyor ÇTYA'nın. Sanıyorum bir hafta veya on gün kadar önceydi, Rona Aybay'ın Cumhuriyet'in ikinci sayfasında çok önemli bir yazısı çıktı. Biliyorsunuz bu anlaşma vesilesiyle sık sık Uluslararası Tahkim meselesi gündeme geliyor. Bu konunun, Türkiye'deki anayasalar bağlamında ve ulusal egemenlik tartışmaları bağlamında ne anlama geldiği konusunda son derece veciz ve sarıh bir yazıydı. Çünkü mesele, teknik bir mesele değil; Aybay da bunu çok net bir şekilde ortaya koyuyor. 1961 'den bu yana, özellikle 1961 'deki alternatif Anayasa ya da Anayasa taslaklarından bir tanesi hazırlanırken kendisi bilfiil bulunmuş SBF'nin hazırladığı taslakta. Şu anda varolan anayasa da, anahatları itibariyle 1961'den esinlenmiş vaziyette olduğu için Aybay hayli yetkin değerlendirmesinde.

Gündeme getirdiği konu şu: Uluslararası anlaşmalar eğer onaylanırsa, uluslararası anlaşmaların anayasaya aykırılığı konusunda herhangi bir girişimde bulunamıyoruz. Anayasanın 90'ıncı maddesinden kaynaklanıyor bu. Rona Aybay, bence şu haklı soruyu soruyor: "Peki, Türkiye'de yasa yapma yetkisi kimin elindedir? Yasa yapma yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin elindedir. Ulusal egemenlik Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin elindedir. Peki, Türkiye Büyük Millet Meclisi yaptığı yasalarla önceki yasaları geçersizleştirebilir mi? Geçersizleştirir. Bu alanda geçersizleştirebilir mi? Geçersizleştiremez. Dolayısıyla bu, doğrudan Türkiye'deki yasa yapma yetkisine, ulusal egemenlik ve bağımsızlık haklarına bir tecavüzdür" diyor ve bence tartışmayı nokt alıyor. Yani Danıştay müdahale edebilir mi edemez mi? Demirel "aradan çıkartın" demiş, Amerika'nın Ticaret Bakanı gelmiş, şu madde, bu madde filan... Bence tartışmaları gereksiz bir şekilde teknik alana çeken, özünü saptırtan bir tartışma bu. Okumadıysanız özellikle tavsiye ederim Aybay'ın yazısını.

Ben burada bitireyim, sorularınıza cevap vermeye çalışayım ya da yorumlarınızı dinleyeyim. Teşekkür ederim.

Sunuşun ardından...

Erhan Acar - Sokaktaki basit mimar olarak anladığımı düşündüğüm bazı

şeyleri özetleyebilir miyim? Bana çarpıcı gelen bazı anlar var. Biri, baştan söylediğin gibi aslında küreselleşmenin gidişatının dünya kapitalizminin krizlere dayanan genişleme ve duraklama devreleri ile bağlantılı olduğu ve dünyanın sürekli küreselleşen bir dünya olmayacağı, belli küreselleşmelerin ardından belli kapanmalar olabileceği. Bunlara bağlı olarak aslında yabancı sermayenin bir ülkeye girişinde, özellikle ve çoğunlukla, Türkiye'ye girişinde (Türkiye örneğinde çok anlaşılır bir şekilde) sermaye yoğun sermayenin girip daha çok Türkiye'yi bir pazar olarak kullanan, iç pazara yönelik üretim yapan bir niteliği var, bundan dolayı istihdam da artmıyor, ihracat da artmıyor yabancı sermaye artıkça Türkiye açısından öyle bir etkisi olmuyor. Bununla birlikte küçük ve yan bir soru sormak istiyorum. Türkiye'de sermayenin her türlü teşvik tedbirini kullanım biçiminin güzel bir örneği gibi gözüktü bana. Yani hemen yabancı sermaye kılıfına girip dışarı çıkıp, sanki dışarıdan geliyormuş gibi girerek muhtemelen yabancı sermayeye tanınan bazı ayrıcalıkları, avantajları kullanmaya yönelik bir şey. Bu Arçelik'in 60'lı, 70'li yıllarda hemen İstanbul İl sınırının dışında Gebze'de Anadolu'ya tanınan teşvik tedbirlerinden yararlanmak üzere fabrika kurması gibi. Bunlar yanında da, bu Çok Taraflı Yatırım Anlaşmasının da aslında birçok yanıyla bizim kendi kendimize sürdürdüğümüz geriliğimiz, yani bir tür hukuksal gerilik gibi görülebilir. Yani bir yandan örneğin, kimimiz Avrupa Birliği'ne girmenin ekonomik yararı, zararı şu şekilde var falan, ama hiç olmazsa belki bizi daha demokratik bir ülke olmaya zorlar diye umduğumuz tür yararları karşıt olarak, aslında bu anlaşma Türkiye'deki bütün geri mevzuata uyum gibi ve de bağlayıcı yanlarıyla aslında Türkiye'nin geri kalma halini yoğunlaştıran bir anlaşma gibi gözüküyor. Bilmiyorum bunları sonunda toparlamak ne anlama gelecek.

Ahmet Tonak - Doğru, özetlemelerinin hepsine katılıyorum. Bir tek yabancı sermayenin ihracata dönük olup olmaması konusunda o kadar emin değilim. Sanıyorum son dönemlerde yaşananlar, 500 büyük şirketin ortalama ihracat katkısıyla karşılaştırıldığında yabancı sermayenin ihracata olumlu etkisi var gibi görünüyor. Mesela, Toyota Türkiye'ye sadece iç pazara dönük üretim yapmak için gelmiyor, Türkiye'nin çevre ülkelerine de ihracat yapmak niyetiyle geliyor. Keza yabancı sermayenin payı olan başka birtakım şirketlere baktığımız zaman ihracata yönelme eğilimini özellikle son yıllarda seziyoruz; fakat bu abartılmaması gereken bir dönüşüm.

Ayfer Eğilmez - Teşekkür ediyoruz. Her ne kadar yabancı sermaye yatırımlarıyla ilgiliyse de bizi mühendis ve mimarları çok ilgilendiren hem yatırımcıların, hem kilit personelin gelişleri, çalışma koşulları gibi yerel personele tanınan tüm hakların ya da hiçbir imtiyazın kalmaması gibi biz uzmanları doğrudan etkileyecek bir handikap var önümüzde. Bunu da biraz açarsanız, biz önümüzde ne var onu görebilelim.

Ahmet Tonak - Şimdi bir itirafta bulunayım: Anlaşma büyük bir metin ve ikide bir değişiyor. Bu anlaşmayı satır satır okumadığım için yanıltıcı olmak istemiyorum; fakat okuyanların değerlendirmelerini izlemeye çalışıyorum. Buradan çıkan sonuç şu: Yabancı sermayeden ciddi şekilde yararlanan, olumlu etkilerini gözlemleyebileceğimiz ülkeler kurallar koymuş: Önce yerli işçi kullanacaksın, şu kadar yerli teknik eleman kullanacaksın ve bu teknolojinin kullanılması, hatta giderek üretilmesi ve ülke içinde bırakılması, terk edilmesi konusunda yabancı sermaye gelirken taahhütte bulunuyor, kurallara

uyacağını söylüyor. Yanılmak istemiyorum, fakat hatırladığım kadarıyla Boeing firması Çin'e giderken bile yapılmış bir şey. Yani böyle sadece küçük ve tali sektörlerle, şirketlerle değil, dünyanın en büyük uçak üreten şirketi bile söz konusu olduğunda -tabii pazarı büyük olduğu için ve bu konuda politikasında taviz vermeyeceği yerleşmiş bir kanı olduğu için Çin- böyle bir şeyi dayatabiliyor ve oranları belirliyor. "Şu kadar Çinli mühendis kullanacaksın, şu kadar bilmem ne kullanacaksın, giderek bu oran değişecek" şeklinde anlaşma yapıyor. ÇTYA ise çalışacak personel konusunda en ufak bir kayıt koyma imkanı tanımıyor ülkeye. Dolayısıyla biz şunu diyemeyeceğiz, yani "siz buyurun gelin, teknolojiniz çok yararlı işimize yarayacağını düşünüyoruz, fakat üç tane de Türk mühendis olsun, şu işi öğretiler" filan şeklinde bir talepte bulunmanın en ufak bir hukuki zemini kalmıyor bu anlaşmayla. Çok genel bir şey söylediğimin farkındayım; bildiğim ve duyduğum kadarıyla zaten bu konuda herhangi bir kayıt koymaya imkân tanıyacak bir yanı yok anlaşmanın. Tamamen bu konu ihmal edilmiş vaziyette.

Hilmi Güven - Çok Taraflı Yatırım Anlaşması MAI, yeni bir şey; aslında gizli sürdürülüyordu OECD tarafından ve bu sene başında deşifre oldu. Yalnız bu Çok Taraflı ile başlayan başka kuruluşları eskiden beri biliyoruz. Mesela, Dünya Bankasına bağlı MIGA (Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı) ve MIF var, (Çok Taraflı Yatırım Fonu) gibi kuruluşlar Dünya Bankası tarafından 1988 yılında kurulmuş ve uygulanıyor geliyor. Bu konuda biraz ilişki düzleminde açılım getirebilir misiniz? Ayrıca, bununla bağlantılı olarak bir soru daha sormak istiyorum: Şimdi her ülkenin çekinceleri var MAI konusunda ve liste halinde dolaşıyor. Amerika dahil kendi dayattıkları anlaşmaya çekince koyuyorlar. Türkiye'nin bildiğimiz kadarıyla sadece deniz hukuku konusunda birkaç maddeydi, ama en son açıklandığı şekliyle 30 maddeye çıktı. Bu çekincelerin neler olduğunu açıklar mısınız? Bu birkaç aylık döneme rağmen bu değişik nasıl oldu?

Ahmet Tonak - Şimdi hepsini açıklamam mümkün değil. Söylediğimi hatırlıyorum, ama tekrarlayayım: Baştan beri 30 tane var bir kere; fakat gazetelere ilk ağızda verilen kıta sahanlığı vesaireydi. Fakat bu 30 çekinceye baktığımız zaman, bunlar aslında hem basında yer aldı hem de Hazine'nin web-site'sine girerseniz orada var, yani artık .gizli değil, herkes girip okuyabilir. Fakat bunların özü itibarıyla Türkiye'deki 30'lardan kalan birtakım yasalar ve mevzuatla uyum anlayışıyla oluşturulduğunu söyledim. Mesela; yabancılar ebe ve doktor olamazlar gibi komik şeyler var. Dolayısıyla anlaşmanın ileriye dönük getirebileceği, gerçekten Türkiye'nin iktisat politikası oluşturabilme otonomisini zedeleyen yanlarına ilişkin konulmuş herhangi bir çekince yok onların arasında, şu anda var olan yasalarla uyum anlayışıyla konulmuş çekinceler. Listesi var ve herkes görüp bakabilir; ayrıntılarını hatırlamıyorum. Sorunuzun ilk kısmına evet diyorum; yani dediğiniz çok taraflı anlaşmalar var, bir merkez ajans var uyuşmazlıkların çözülmesi için; fakat onlarla bu anlaşmanın farkı şu: Bir kere diğer anlaşmalara gerek kalmıyor; yani bu anlaşma son derece kapsayıcı bir anlaşma olduğundan anlaşmazlıkların çözümü, tazminatlar vesaire kurallara bağlanmış. Mesela, MIGA bir tür sigorta kuruluşu ve bu tür kurumlara gerek kalmıyor; birincisi bu. Hep söylenildi, ama tekrarında yarar var. Bu anlaşmanın bağlayıcılığı ve etki süresi, geçerlilik süresi çok önemli. Biliyorsunuz, bu anlaşmaya imza

atıyorsunuz, bir yıl sonra aklınıza geliyor, fark ediyorsunuz, "yahu bu yanlış bir şey, ben ne yaptım?" diyorsunuz, 5 yıl çıkmıyorsunuz, 5 yıl sonra çıksanız bile 15 yıl anlaşma geçerli oluyor; yani bir imza attınız mı 20 yıl eliniz kolunuz bağlı kalıyor. Olası siyasi rejim değişikliklerinin, iktisat politikası alanında tekabül ettiği değişiklikler ve bunların uygulanmasına ilişkin muazzam bir sıkıntı ve kısıtlılık arz ediyor ÇTYA. Bu bakımlardan da o anlaşmalardan farklı ve bir de o anlaşmaların bir tanesi dediğim gibi mesela anlaşmazlığın çözümüne dönük, öbürü anlaşmazlık varsa, o anlaşmazlığa ilişkin ödemenin tazminine ilişkin. Bu kapsayıcı anlaşmayla daha önce değişik küçük küçük farklı alanlarda yapılmış anlaşmaların geçersizleşmesi ve hepsini kapsayan böyle bir heyulayla karşılaşma durumu ortaya çıkıyor. Yani fark bu herhalde.

Feray Salman -Aslında siz Rona Aybay'a referans verdiniz ve önemli olduğunu söylediniz. Orada bir çelişki çıkıyor ortaya. Yani Türkiye Devleti açısından bir çelişki çıkıyor. Şimdi Türkiye'de kaç tane ulus üstü hukuk var, yani ulusal hukukların bağladığı bir alan var: İnsan hakları alanı. Türkiye'ye bakıyorsunuz ki, altına imza attığı şeylere böyle bir yükümlülüğü ediniyor olmasına rağmen kağıdın üzerinde, uygulamasında hiçbir biçimde de iç hukukuna aktarmıyor; yani insan hakları hukuku, ulusal hukukun üstünde bir hukuk.

Şimdi bu Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'nın öbür tarafına geliyoruz. Dediniz ki, öyle bir kayıt koyuyor ki, siz bu 5 sene boyunca içerideki bir şeyi değiştiremiyorsunuz, yani işçi haklarında belki iyileşme yapamıyorsunuz, diyelim ki, çevre konusunda belki hiçbir biçimde Eurogold'un yarattığı Bergama örneği ve Bergama'nın yaşadığı ve orada devletin belki mecburen koymak zorunda kaldığı desteği koymaması gerekiyor sonuçta bu anlaşmaların altına. Peki, yani Türkiye, uluslararası hukuk konusunda, insan hakları konusunda bu kadar çekingen davranırken niye böyle bir anlaşmaya, bu 30'lardan kalan yasalarındaki uyumsuzluk nedeniyle çekince koyuyor? Yani burada bir politik tercih var gibi geliyor bana. Ben onu yüksek sesle düşünmek istedim açıkçası.

Ahmet Tonak - Çok açık ve burada bir çelişki yok; tam da sizin belirttiğiniz gibi muazzam bir uyum var. Çünkü insan hakları konusunda Türkiye Hükümeti'nin ve Türkiye'deki siyasi partilerin uluslararası anlaşmalara uyayım diye bir kaygısı olması gerekmez. Uymadığı zaman da zaten bunun bir cezai müeyyidesi yoktur, kimse Uluslararası Tahkime götürüp, milyonlarca dolar tazminat talep etmez. Öbürü ise, Türkiye'deki siyasi tercihler, Türkiye ekonomisini dönüştürmek istedikleri yöndeki eğilimle ve kaygılarla tam çakışıyor. Yabancı sermaye gelsin, şu olsun, bu olsun, dünya pazarında at koşuralım, burası çekici bir ülke haline gelsin filan diyorlar; ama orada bir taviz verdikleri zaman Uluslararası Tahkim var, bu işin muazzam miktarlara tekabül eden cezası filan var, ona uyacaklardır, ona katılmak istiyorlar; yani bu açılımlarla, neoliberal eğilimlerle, yani Amerikancılıkla, onlar gibi olmakla son derece uyumludur. Öbürü ise, böyle bir dertleri yok zaten bizim uluslararası standartlara erişelim filan diye. Yani burada bir çelişki görmüyorum ben, tam olması gerektiği gibi bir anlaşma. Yani niteliğini düşünecek olursak, Türkiye'deki devlet, Türkiye'deki hakim siyasi çizgiler, neyi gerçekleştirmek isterler, onların önemli buldukları değerler nedir sorusunu sorduğumuz zaman insan hakları ve bu konudaki evrensel düzey bir değer değildir, ama yabancı sermayeyi çekmek bir değerdir, Türkiye'nin açılması

dünya ekonomisinde bir değerdir, milyonlarca doları cebinizde taşıyabilirsiniz, dışarı çıkarsınız, içeri girersiniz falan, bunlar değerdir, yani Batılı gibi olma vesaire şeklinde Özal sonrası zihniyet, bu seçilen değerlerle son derece uyumlu davranmaktalar.

Erhan Acar - Ben bir hususu ekleyecektim. Türkiye'nin dünya ekonomisindeki konumu, aslında Türkiye'nin uluslararası anlaşmalar ve ilişkilerdeki konumuyla çok iyi açıklanıyor. Bütün sermayenin Türkiye üzerinde serbest dolaşımını sağlayacak bütün koşullar o anlaşmalarda Türkiye tarafından sağlanıyor. Türkiye'deki her tür emeğin, dünya kapitalizmi içindeki serbest dolaşımını sağlayacak her heves de hüsrarla sonuçlanıyor. Bu aşağı yukarı işte Eurovizyon'daki konumumuza paralel bir konum gibi dünya ekonomisi içinde.

Ahmet Tonak - Bu doğru bir tespit, yani sermaye serbest, ama emek dolaşımı serbest değil ve bu konuda olumlu bir adım attığınız zaman da başınızı duvarlara vuruyorsunuz, hemen harcanıyorsunuz vesaire. Türkiye'de bunun örneği Mümtaz Soysal'dır. Biliyorsunuz vize uygulamaları var. "Vize uygulamalarını kaldırın" deniliyor, kimse kaldırmıyor. Sıkıysa vize almadan gidin bu büyük ülkelere T.C. pasaportu taşıırken. Görüyorsunuz, bu konuda bence en ufak bir umut yok, yani emeğin serbest dolaşımı bence gerçekleşebilecek şey değil ve bu konuda muazzam bir eşitsizlik var. Yani tespitiniz doğru.

Naci Temeltaş - Ben bir alana ilişkin hususu merak ediyorum. Yabancı sermaye hareketleri, özellikle bu elektronik iletişim olanaklarının artmasından sonra olağanüstü hızlandı ve yabancı sermaye hareketleri içinde sizin de başta söylediğiniz gibi spekülasyonların payı çok arttı. Bu anlaşmanın o açıdan açıklamasını yapabilir misiniz?

Ahmet Tonak - Şunu söyleyeyim o açıdan: Bu yanlış bence ve buna ben de biraz sebebiyet verdim, açıkçası özeleştirimi yapayım. Başta ilk yazdığım yazılarda ikide bir yabancı doğrudan yatırımlara ilişkin anlaşma falan diyordum; fakat anlaşma metnini ciddi bir şekilde okuduğumuz zaman ortaya çıkıyor ki, yatırım kategorisi ve yatırımdan kastedilen aslında son derece kapsamlı. Yani böyle üretken ve doğrudan yatırımları kastedmiyor, her türlü yatırım kastediliyor. Mesela; emlak spekülasyonu, döviz kurlarındaki oynamalara ilişkin spekülasyonlar, gidip devlet tahvili alma, onları satma spekülasyonları, Türkiye'deki faiz hadlerine ilişkin yapılabilecek spekülasyonlar filan gibi bir sürü deribati dedikleri şeyler, her türlü borsa oyunları, büyük miktarlarda girmeler, çıkmalar, spekülasyonlar gibi bütün bunları kapsayacak şekilde yatırım kategorisi genişletilmiş vaziyette, dolayısıyla anlaşma bütün bunları düzenleyen ve konuda olağanüstü serbesti getiren ve bu konuda yerel hükümetlerin herhangi bir yeni uygulamaya gitmelerini engelleyen hükümler taşıyor. Çünkü, bir şeyin farkına varabilirsiniz, mesela dersiniz ki, "borsaya Soros denilen adam giriyor, çıkıyor, altüst oluyor orası, bunu biraz engelleyelim, bu konuda bir düzenleme getirelim, küçük bir vergi alalım, yahut miktarını sınırlayalım" dediğiniz zaman bitti işiniz. Yani bu anlaşmaya göre böyle bir şey yapamıyorsunuz.

Naci Temeltaş - Çok basit bir şey de döviz kurlarıyla ilgili oynamalar var sizin de söylediğiniz gibi. Yani Merkez Bankanız kazara müdahale etmeye kalktı bir

şeylere; bu vaziyette imkân yok demek ki?

Ahmet Tonak - İmkan yok tabii.

Nevzat Uğurel - Duyduğunuz kaygıları dünyada başka ülkeler paylaşıyor mu? Bu konudaki gelişmeler nedir?

Ahmet Tonak - Zaten o yüzden biz burada bunu tartışıyoruz. Yani bu işin mutfağını ne kadar izlediğinizi bilmiyorum. Ben, geçen Mayıs'ta geldim Türkiye'ye. Bu konuyu Amerika'dan gelirken duymuştum biraz Internet'le çok haşır neşir olduğum için. Türkiye'nin en iyi iktisat bölümü Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ndedir, 30 tane meslektaş var, yazıyor, çiziyor filan, ben oradaki arkadaşlarıma "Yahu, böyle böyle bir şey var, ne diyorsunuz?" diye sordum, kimse duymamıştı.

İkincisi, ondan sonra oturdum bekledim, o bir şekilde öğrenilir, gündeme gelir diye; fakat baktım, bu konuda hiçbir şey yok. Artık dayanamadım, sağda solda konuşmaya başladım. Konuşunca insanlar ciddiye alınmıyor, ondan sonra bari yazayım dedim. İlk yazıyı 9 Ocak'ta Radikal Gazetesinin okunmayan bir sayfasında yazdığım için -Forum sayfasında, biliyorsunuz editörü sonra kovuldu, tabii benim yüzümden değil- gene ses yok hiç kimsede. Hazine'de birtakım iktisatçılar okumuş, çok hoşuma gitti, Odalar Birliği'ndeki panelde vurguladılar bunu genç iktisatçılar. Tam 38 gün sonra Cumhuriyet Gazetesinden Ergin Yıldızoğlu birinci sayfasından bu konuda bir haber geçince İngiltere'den konu hemen Türkiye'nin gündemine geldi. Onun üzerine Işık Kansu geldi sağ olsun bir röportaj yaptı ve birkaç gün sonra sürmanşet benimle olan mülakatı Cumhuriyet'te verdiler ve medyatik bir adam olduk, devamlı telefonlar gelmeye başladı. Yani bu nasıl oldu? Mesela, Türkiye özelinde benim, daha sonra Ergin'in tamamen böyle kişisel teşebbüsleriyle tesadüfen gündeme geldi, arkasından Işın Çelebi'ye sordular, "haberim yok" dedi. Bülent Ecevit'i Radikal'deki yazımda bir açıklama yapmaya yönelttiğimi sandım; çünkü 2-3 gün önce Gümrük Birliği Anlaşması'nı imzalarken "ne yapmışız biz, yanmışız; oradan girdiler, buradan çıktılar, keşke farkında olsaydık" filan dedi. Ben de "Size o zaman bir imkân var; böyle bir anlaşma var, bu konuyu tartışmaya açın da konuşalım" dedim, hiç ses yok, okunmamış da olabilir zaten, ama kişisel teşebbüsler ve bu şekilde toplantılar yapıyoruz. Bildiğiniz gibi iş çok büyüdü tabii. Nasıl oldu? Dünyanın her yerinde bu konuda girişimler, duyarlılıklar olduğu için, mesela metni Financial Times -internet gerillaları diyorlar bu tip girişimlere, çabalara ve örgütlere- Kanadalı bir örgüt ve oradan bir kişi, OECD'deki birtakım kanallarla sızdırabildiği için görüşme metni -böyle bir şeyin olduğu biliniyor da muhtevası bilinmiyordu- ne zaman Internet'e konuldu, ondan sonra gazetelerde okuduk, 600 sivil toplum örgütü birleşti" denildi ve şu anda dünyanın her yerinde bu mesele konuşuluyor ve bence birçok yerde de özellikle gelişmiş ülkelerdeki duyarlılık Türkiye'dekinden çok daha yüksek ve bunu da vurgulamamız lazım. Şöyle bir zehap var: Yani bu Amerikalılar falan enayi, bizde burada "devrimci filan" şeklinde bir şey yok. Bir kere oradaki koşullar da son 20 yıldır son derece değişti, son derece bozuldu. Öyle noktalara varıldı ki, mesela bu konuda da IMF'de Amerika'nın katkı fonunu artırmak üzere Clinton'un Temsilciler Meclisi'nde vermiş olduğu önergede de gözüktüğü, gözlemlendiği gibi hatta sağ ve sol kesimler işbirliği yapar oldular Amerika'da. Mesela Amerika'da solda Rander diye bir adam var

tüketici haklarını savunan, sağda da Teksaslı milyarder Rose Pero var ve bunlar şu anda aynı şeyi söylüyorlar. Çünkü hem sol, hem sağ, Amerika'daki yaşam koşullarının düzelmesinden yana. Onların oy tabanı, muazzam bir sermaye ihracı var, sermaye kaçıyor, yatırım yapmıyor, reel ücretler son 20 yıldır yükselmiyor Amerika'da; gelişmiş ülkelerdeki durum da çok karışık ve dolayısıyla bu tip girişimlere tekabül eden duyarlılıklar da bence daha yoğun ve onlar olmasa biz bu işi duyamazdık; bunu teslim etmek lazım.

Nevzat Uğurel - İlk tepki de sanırım Kanada'dan geldi; çünkü önce başı yananlar Kanadalılar oldu ve duyduğuma göre MAI karşısında dernekler kuruldu ve bir federasyon haline geldiler.

Ahmet Tonak - Evet.

Ayfer Eğilmez - Ben, bir konu açıklığa kavuşsun diye belirtiyorum, Erhan bey de söyledi, emeğin de ulusal sınırlar içine çekildiği ve serbest dolaşımının olmadığını. Yalnız yine ayrıç metnine baktığımızda gerek yatırımcıların, gerek kilit personelin gelişi konusunda, bu anlaşmanın eğer uygulanmaya başlarsa, hiç de öyle olmadığını gösteriyor bize. Yatırımcı gelirken uzmanını da getirebiliyor, ev sahibi ülkeyle eşdeğerde görülebiliyor, sübvansiyon veriliyorsa oraya da verilebiliyor, personel sizinle aynı haklara sahip olabiliyor. Yani Feray'ın söylediği, bu insan haklarındaki çekinceler, hukukta iç uyuma da hiç gerek olmadan o personelin ya da emeğin dolaşımı anlamındaki hususu da ortadan kaldırıyor. Bizim için zor olan şu: Siz yatırımcı ülke olamıyorsunuz bir yerlerde ve sizin emeğiniz de o anlamda değerlendirilemiyor diye düşünüyorum; öyle mi?

Ahmet Tonak- Doğru.

Çok Taraflı Tuzaklar (MAI, MIGA, vb.)
Hilmi Güven

"Talanın sihirli adı", "Çok yönlü saldırı", "Tekellerin orman kanunu", "Sömürgeciliğin yeni tarzı", "Küresel kapitülasyon", "Emperyalizmin ütopyası", "Tekel Hakları Bildirgesi". Bunlar, son günlerde üzerinde sıkça tartışılan MAI (Çok Taraflı Yatırım Anlaşması) için dile getirilen yakıştırmalardan bazıları. Halen görüşmeleri sürmekte olan bu anlaşma, tanımlamalardaki kaygıları haklı çıkaracak şekilde ulusal ekonomilere ve başta işçi sınıfı olmak üzere tüm dünya halklarına karşı yeni bir saldırı anlamı taşıyor. Anlaşmanın önemi daha adının telaffuz edilmesinden belli olmakta; Çok Taraflı olması (artık iki ya da üç taraflı değil!) hem ilgili tarafları ve taraf olacak devletleri karşılıklı bağımlılık altına sokacak, hem de genel ve cihanşümul kuralları ile her yerde geçerli olacak. O kadar çok taraflı ki, uluslararası tekellerin kendilerini sorumlu hissetmedikleri, dokunmadıkları, kendilerinde yaptırım hakkı görmedikleri hiç bir alan yok gibi. Anlaşmada, bilinen doğrudan yabancı yatırımların ötesinde, portföy yatırımları ile maddi olmayan varlıkları da içeren tek ve geniş kapsamlı yatırımlar söz konusu olunca "Yatırım" lafından endişe duymamak mümkün olmuyor. Yatırımların, kuruluş, genişletme, faaliyet, idare, satış gibi tüm evreleri MAI kapsamında. OECD bünyesinde 1995 yılından beri gizli olarak sürdürülen MAI çalışmalarının bu yılın başında ortaya çıkması üzerine ilk tepkiler Kanada ve Avrupa'daki sendikalardan geldi. Arkasından, Fransız

sinemacılar MAI'nin kültürel alanda getireceği yaptırımlara karşı ayağa kalktılar. Anlaşmanın hayata geçirilmesinden en çok etkilenecek kitleler için artık pek yabancı değil MAI. Çoğu ülkede MAI karşıtı platformlar oluşturulmuş durumda ve sendikaların önderliğinde MAI nin gerçek yüzünü açığa çıkarmak ve imzalanmasını engellemek üzere faaliyetler yürütülmekte. Türkiye'de Hazine Müsteşarlığı, 1998 Mart ayında ilk resmi açıklamayı yaparak, MAI görüşmelerine iki yıldır katılmakta olduğunu belirterek bazı çekincelerinin bulunduğunu duyurdu. Bu çekinceler daha çok, MAI hükümlerinin mevcut yasal mevzuat ve kanunlara olan uyumsuzlukları nedeniyle duyulan kaygıdan ileriye gitmiyordu. Yapılan açıklamalarda ise, MAI'nin getireceği ağır yükümlülükler ve tam anlamıyla "orman kanunları" telâffuz edilmezken, anlaşmadan kaygılanmanın yersiz olduğu ileri sürüldü. Bir taraftan da henüz imzalanmadan MAI'ye işlerlik kazandırma çabaları gözlemlendi. Geçtiğimiz aylarda ihalesi yapılan enerji santralleri sözleşmelerinde uluslararası tahkim şartının konması bunun bir örneği. Ayrıca, yerli filmleri korumaya dönük olarak uygulanan rüsumun kaldırılması ve yabancı filmlere getirilen kısmi kısıtlamalara son verilmesi, yine MAI'nin zaten kapsamında olan şartlar. Uluslararası sermayenin MAI'den amaçladığı, girdiği ülkede üretimden pazarlamaya kadar, mülkiyet edinme de dahil olmak üzere sınırsız ve denetimsiz her alanda kendi kurallarıyla yer alabilmesidir. Peki, MAI imzalanır ve hayata geçirilirse neler olacak, neden MAI' ye karşı çıkmalıyız, bunlara bakmamız gerekiyor. MAI ile, yerli yatırımcılar için varolan tüm haklar yabancı yatırımcılara da sağlanacak. MAI'nin en önemli maddelerinden birisi bu konuda: "ulusal muamele". İmza atan ülke, yabancı yatırımcılara "en az" kendi yatırımcılarına yaptığı muamele kadar iyi bir muamele gösterecek. Kullanılan terim "en az" olduğu için, hükümetler yabancı şirketlere yerli şirketlerden daha kötü davranamayacak, ancak daha iyi davranabilecek. Yani, yabancı sermayeyi çekebilmek için özel anlaşmalar yapılabilecek. Yerli sanayiye korumak üzere ihale sözleşmelerinde yer alan "yerli üretim derinliği", yerli ortak edinme, belli sayıda yerli işçi çalıştırma ve ev sahibi ülkede hizmet satın alma şartları artık uygulanamayacak, yabancı şirketler için her türlü kısıtlama kaldırılmış olacak. Bir anlamda, ülke pazarı yabancılara kayıtsız şartsız açılmış olacak. Teşvik ve sübvansiyonlarda ülke sınırı kaldırılarak, yabancıların da bu uygulamalardan yararlanması sağlanacak. Yabancı yatırımcılar, başlangıç sermayeleri ve karlarını rahatça dışarıya transfer edebilecekler. Ülkeler arasında farklı uygulamalar olmasına karşın, genel olarak mevcut durumda yabancı sermayenin girişi, yeniden yatırım (kazanılan gelirin belli bir kısmının yeniden yatırıma yönlendirilmesi), istihdam şartı, teknoloji transferi, off-set gibi koşullara bağlı iken, bu gereklilikler MAI ile ortadan kalkacaktır. Ara malların belli bir oranının ülke içinden sağlanması şartı aranmayacağından, hammadde ve ara malların sağlanmasında yetki ve karar yabancı tekellerde olacaktır. Bu da, doğal olarak söz konusu ülkede işsizliğin artmasına yol açacaktır. Yine MAI' ye göre, sözleşmeye taraf ülke, yapılan yatırımlarda, kamu çıkarı dışında bir amaçla doğrudan veya dolaylı olarak kamulaştırmaya gidemeyecek. Kamu çıkarı durumunda ise, bedeli çabuk, yeterli ve etkili bir şekilde ödenecek. Kamulaştırmalarda, dolaylı kamulaştırmalarda kapsandığından, yabancı yatırımcıların, alimlar üzerindeki savaşı, normal politik ve hukuki süreçlerimizin dışına çıkarmalarına olanak tanınmaktadır. Yine MAI ile dayatılmak istenen önemli diğer bir yaptırım, sözleşmelerdeki anlaşmazlık durumlarında ortaya çıkmaktadır. Uluslararası tahkim maddesine göre, ihtilaf halinde tarafların çözümü yerli mahkemelerde

aramalarına son verilecek. Yabancı yatırımcı, ev sahibi ülkenin MAI' yi ihlal ettiğini ileri sürerse, o ülkeyi kendi hükümetine şikayet eder ve hükümeti de, diğer ülkeyi bağlayıcı uluslararası mahkemelere götürür. Veya yatırımcı, doğrudan yatırım yaptığı ülkenin karşısına çıkar. MAI ile getirilmesi planlanan bir başka uygulama da yatırım yapılan ülkede çalışacak yabancı personel hakkında. Burada yine, ulusal devlet egemenliği adeta hiçe sayılarak, bu personele "üstün sınıf vatandaşlık statüsü" verilmesi söz konusudur.

Uluslararası yatırımcıların ve personelin tüm taraf ülkelere hiç bir engelle karşılaşmadan girip çıkmaları, MAI sayesinde olanaklı olacak. Anlaşmaya bir kez imza atan ülke, daha sonra başına gelenlerin farkına varıp tuzaktan kurtulmak istese bile, kolayca kurtulması pek olanaklı değil. Zira, bu konuda yaptırımı ağır koşullar bulunuyor. MAI'yi imzalayan ülkeler, böyle durumlarda, imza tarihinden itibaren beş yıl beklemek zorundalar. Bu noktadan itibaren MAI'nin kuralları yeni yabancı yatırımlar için geçerliliğini yitiriyor, ama mevcut yatırımlar için daha 15 yıl boyunca anlaşma hükümleri uygulanıyor. Bütün bunlara karşın, iyi bir gelişme olarak düşünülebilecek, anlaşmanın son hali verilip imzaya açılması, tekellerin umdukları sürede henüz gerçekleşmemiş olmasıdır. Müzakere metnine, uzayan görüşmeler ve ertelemelerle son hali verilememiştir. MAI görüşmeleri, dünya çapında oluşan muhalefet nedeniyle aksamaktadır ve çekince koyan ülkeler ikna edilememiştir. Son olarak Ekim ayında Paris'te yapılan toplantıda Fransa'nın anlaşma görüşmelerinden çekildiğini açıklaması üzerine, OECD'de görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Uluslararası tekeller ise, MAI hamiliği görevini, daha farklı bir platformda ısıdırmaya çalışmaktadırlar. Şimdi, anlaşma için inisiyatifin daha geniş etki alanı olan ve daha fazla ülkeye nüfusu bilinen Dünya Ticaret Örgütü'ne geçmesi söz konusudur. Bu arada, 2 Aralık 1998'de, bazı kitle örgütlerinin, OECD tarafından MAI'yi görüşmek üzere Paris'de toplantıya çağırılması da dikkat çekici bir gelişmedir. Ayrıca ilginç olan, bu toplantı duyurularının, devletler aracılığıyla yapılmış olması. Öyle anlaşılıyor ki, toplantıdan amaç, bu örgütlere MAI'nin nimetlerini anlatmak, ikna edici süreçleri devreye sokarak toplumsal tepkileri azaltmak, belki önemsiz bir kaç değişikliğin yapılacağını ilan ederek destek aramak şeklinde olacak.

Emperyalizmle köleliği perçinleyecek tekellerin anayasası MAI'nin hayata geçirilmesine karşı mücadele yöntemleri tartışılırken, yine çok taraflı bir başka uluslararası tuzak, günlük basın sayesinde (emek gazetesi, 14-17 Nisan 1998) gündemimize girdi: MIGA. MAI' den farklı olarak, bizzat içinde olduğumuz ancak yıllardır adını pek duymadığımız bir başka oluşum olarak. Geçtiğimiz Nisan ayında İstanbul'da düzenlediği bir dizi seminer sırasında adını duyuran MIGA (Çok Taraflı Yatırımlar Garanti Ajansı - Multilateral Investment Guarantee Agency), aslında Türkiye'nin kurucu üyesi olduğu bir örgüt ve Dünya Bankası'nın bir alt kuruluşu. MIGA'ya devletler yanında şirketler de üye olabiliyorlar. Anlaşma Türkiye tarafından Nisan 1988'de imzalanmış ve giriş sermaye bedeli olarak 325 milyon dolar ödenmiş. Üyesi olan ülkelerdeki şirketlerin ülke dışında yapacakları yatırım risklerine karşı koruyucu programlar geliştirmek ve yatırımcılara bu doğrultuda destek sunmak amacıyla kurulan örgüte, Türkiye de dahil olmak üzere 145 ülke üye durumda. Sırada ise üyelik için başvuran 17 ülke daha var, tuzağa girmek için can atan. Üye ülkelerce imzalanan konvansiyonunda MIGA'nin kuruluş amacı, gelişmekte olan ülkelere yapılan doğrudan yabancı yatırımları teşvik etmek ve yatırım garantisi sağlayarak buralardaki sermaye akışını sağlamlaştırmak olarak geçiyor. 1980 yılında başlayan dünya ticaretinin daralmasına karşı

ucuz işgücünün bulunduğu gelişmekte -az gelişmiş- ülkelere yapılan yabancı yatırımları teşvik etmek amacıyla Dünya Bankası yeni arayışlara girdi. Bu yeniden yapılanma çerçevesi içinde, dünya ticaret sistemi uluslararası tekeller tarafından yeniden biçimlendirilmek üzere masaya yatırıldı, çünkü varolan anlaşmalar tekeller için yeterli olamıyordu. Bu amaçla, 1988 yılında sermayenin serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması ve yeni yatırımlar için garanti sağlanması amacıyla Dünya Bankası bünyesinde MIGA kuruldu. Asıl amacı yabancı sermayeye sigortacılık yaparak lojistik destek sağlamak olan MIGA, az gelişmiş ülkelere yatırım yapan tekelleri, kamulaştırmalara, anlaşma ihlallerine, özelleştirmelerin ve yurtdışı sermaye transferinin engellenmesine, savaş, ayaklanma ve iç karışıklıklar da dahil olmak üzere her türlü politik risklere karşı koruma görevi yapıyor. Bu risklere karşı koruyucu programlar geliştirip risk giderici destek sunuyor. Risk tanımlamaları ayrıca dikkate değer. Yatırım yapılan ülkedeki politik eylemlerden kaynaklanan savaş ve iç karışıklık, her türlü isyan, devrim, farklı yoğunluklardaki iç savaşlar ile sabotajları da kapsıyor. Bu kadar geniş ve iddialı garantiler sağlayan bir organizasyon karşısında, doğal olarak akıllara şu soru geliyor: bir örgüt, tekellere yatırım yapılan ülkedeki grev, ayaklanma, gibi halk hareketlerine, yasal engellere, kamulaştırmalara karşı nasıl garanti verebilir? Dünya Bankası uzmanlarının bizzat söylediklerine göre, MIGA'nın hükümetler nezdinde "caydırıcı özelliği" olan bir bildirim mekanizması bulunuyor. Buna göre, yatırımlarda ortaya çıkan bir sorunun çözümü, normal kamu işlemlerinde vakit alacağından, bildirim mekanizmasına göre hükümet aracılığıyla sağlanmaya çalışılıyor. Verilen sürede yanıt alınamaması durumunda, zımnen kabul edilmiş sayılıyor. Hükümet inisiyatifi dışında gelişen olaylar sonucu caydırıcı mekanizmanın işlemediği durumlarda ise, zarar gören şirketin zararı karşılanıyor. Ödenen para, MIGA tarafından, ilgili devletten talep ediliyor. MIGA'nın koruma kapsamındaki ortalama yatırım süresi, en az 15-20 yıl olarak veriliyor. Finans sektöründe garanti alabilmek için ise, 3 yıllık bir yatırım gerekiyor. Sigortalanan şirketlerin sektörel dağılımı, uluslararası mali sermayenin ağırlığını ortaya koyuyor. Garanti alan şirketlerin faaliyet alanlarında ilk sırada %38'lik bir oranla finans sektörü geliyor. Çevre konusunda ise, yatırım yapan şirketler kendilerini, bir ülkedeki çevre koruması ile ilgili yasal mevzuata tabi görmüyorlar. Bu konuda sorulan bir soruyu MIGA temsilcileri şöyle yanıtlıyorlar: "bizim için Dünya Bankası çevre kuralları geçerlidir, iç hukuk değil". MIGA konvansiyonunda geçen "kuralların her ülke için aynı derecede geçerli ve üye ülkelerin eşit" olması durumu ise, bir aldatmacadan ibaret kalıyor. Türkiye'nin MIGA yönetiminde 639 adet rezerve oyla söz hakkı var. Bu oylar, toplam oyların sadece %0.52 sine karşılık geliyor. Yani Türkiye'nin ancak binde beşlik bir yönetme hakkı bulunuyor. Diğer az gelişmiş ülkelerin durumu da farklı değil. Tunus'un %0.27, Nijerya'nın %0.83, Peru'nun %0.45 oy hakkı var. Rakamlara bakınca emperyalist ülkelerin ağırlığı açıkça görülüyor : ABD'nin %16.75, İngiltere ve Fransa'nın %4.08. MIGA tarafından şimdiye kadar bağitlanan toplam garanti sözleşme sayısı 348 ve garanti edilen toplam doğrudan yabancı yatırımların tutarı ise 25 milyar \$. Son yıllardaki gelişmelere bakıldığında, MIGA'nın Türkiye'deki etkinliğini artırmak istediği açıkça belli oluyor. 14 Nisan 1998 tarihinde MIGA, kuruluşunun 10. yılını İstanbul'da kutladı ve bu fırsattan istifade ederek iki günlük seminer düzenledi. İstanbul Sanayi Odası (ISO) ve Bank Kapital tarafından desteklenen bu seminerlerin ilk gününde konu Türk sermayesinin diğer ülkelerde yapacağı yatırımlara sağlanacak garantiler

olduğu için izleyicilere açık olması tercih edildi. Toplantıda yerli tekellerimizin yurtdışı faaliyetleri için yol gösterilecek olması kamuoyuna hoş gözükecek, bu sayede MIGA'nın bir anlamda olumlanması sağlanacaktı. Ancak, ikinci günkü konu yabancı yatırımlar olunca seminerin basına kapalı olması tercih edildi. MIGA Tanıtım Ofisi tarafından düzenlenen son seminer, geçtiğimiz Ekim ayında ISO ile ortaklaşa gerçekleştirildi. Seminerde, yapacakları yatırımlarında MIGA garantisi almayı düşünen tekellere, garanti programları ve teknik destek üzerine bilgiler verildi. Bu arada, İstanbul'da bir MIGA Ofisi de açılmış oldu. Türkiye'deki genişleyen etkisini anlamak için bugüne kadar MIGA garantili desteklere bakmamız yararlı olabilecektir: MIGA garantileri

1) Türkiye' deki Yabancı Yatırımlar İçin Verilenler

Citibank N.A. : Faaliyetlerini genişletmek amacıyla sermaye artırımını için yapılan yatırım transfer kısıtlamalarına ve kamulaştırma risklerine karşı yatırım garantisi (20 milyon \$)

Philip Morris : Sabancı ile kurulan ortak şirkette kamulaştırma riskine karşı garanti (50 milyon \$)

Citibank N.A. : Bankacılık faaliyetlerini genişletmek için verilen kredi transfer kısıtlamalarına ve kamulaştırma riskine karşı garanti (21.9 milyon \$)

Citibank N.A.: İstanbul şubesinde enerji, iletişim, ulaştırma projeleri için kullanılan kredilerin transfer kısıtlamaları ve kamulaştırmaya karşı garanti (15.3 milyon \$)

Citibank N.A. : Citilease Finansal Kiralama A.Ş. faaliyetleri için transfer kısıtlamaları ve kamulaştırmaya karşı garanti (11.7 milyon \$)

ING Bank N.V: İstanbul' da bankacılık faaliyetleri için verilen kredi transfer kısıtlamalarına ve kamulaştırma riskine karşı garanti (20 milyon \$)

ABN AMRO Bank : Faaliyetlerini genişletmek için verilen kredi transfer kısıtlamalarına ve kamulaştırma riskine karşı garanti (24 milyon \$)

2) Türk Şirketlerinin Yurtdışı Yatırımları İçin Verilenler

• Efes Sanayi Yatırım ve Ticaret A.Ş. : Kazakistan' da coca-cola imalat, şişeleme ve dağıtım şirketi sermayesine katılım payının kamulaştırma ve savaş risklerine karşı yatırım garantisi (13.3 milyon \$)

• Efes Sanayi Yatırım ve Ticaret A.Ş. : Kırgızistan' da şişeleme ve dağıtım anlaşmalarına kamulaştırma ve savaş risklerine karşı yatırım garantisi (14.3 milyon \$)

• Efes Sanayi Yatırım ve Ticaret A.Ş. : Azerbaycan'da şişeleme ve dağıtım anlaşmalarına kamulaştırma ve savaş risklerine karşı yatırım garantisi (40 milyon \$)

• Efes Breweries Int. B.V. : Romanya'daki yatırımları için savaş ve iç karışıklıklara karşı garanti (29.9 milyon \$)

• Efes Breweries Int. B.V.: Rusya'da yatırımlar için transfer kısıtlamaları, kamulaştırma, savaş ve iç karışıklıklara karşı garanti (29.7 milyon \$)

• Koçbank A.Ş.: Azerbaycan'da bankacılık faaliyetleri için transfer kısıtlamaları, savaş, iç karışıklıklar ve kamulaştırma riskine karşı garanti (2.7 milyon \$)

• ENKA Holding : Moskova' da bina inşaatı ve kiralanması anlaşmasında kamulaştırma ve savaş risklerine karşı garanti (17 milyon \$)

II

Elektronik Dolaşım, İnternet ve Küresel Etkileri
Önder Özdemir

Önder Özdemir

İstanbul Teknik Üniversitesi, Elektrik-Elektronik Fakültesini 1991'de bitirdi. Yüksek Lisans çalışmasını Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü'nde tamamladı. Halen ODTÜ Bilgi İşlem Dairesi'nde uzman olarak çalışmaktadır ve TMMOB İnternet Üst Kurulu üyesidir. Telekomünikasyon ve özelleştirme konusunda yayınları vardır.

Aslında şöyle bir giriş yapmak pekala mümkün; "bilgi toplumuna geçtik, artık eski sınıf çelişkileri kayboldu, yeni bir dünya açıldı ve her şey değişti, her şey elektronik oldu". Herhalde söze böyle bir giriş sizin için çok yabancı olmayacaktır, çünkü bir çok televizyon kanalında, liberal basında buna benzer sözleri duyuyorsunuz. Birçok yerde zaten duyulabilecek internet reklamı düzeyindeki bir sohbet yerine; İnterneti karalayan, kötüleyen değil, ama gösterilmeyen bir yönünü sizlere aktarmayı deneyeceğim. Aslında interneti kısaca ağların ağı olarak, yani birbirine bağlanmış birçok bilgisayarın dünya üzerinde birbirine bağlı olduğu kocaman ortam olarak tanımlamak mümkün. 1969 yılında Amerikan Savunma Bakanlığı'nın askeri projesi çerçevesinde ilk adım atılmış. İnternetin aslında doğumu 1969 yılındaki bu araştırmalara kadar uzatılabilir. 1969'dan 89'a kadar kendi içerisinde bir gelişim göstermiş, ama daha çok o döneme kadar askeri çevrelerin, akademisyenlerin kendi araştırmaları için kullandıkları bir ortam durumunu korumuştur. NSF (National Science Foundation) dediğimiz Amerika'nın TÜBİTAK'ı olan kurum, 1980'li yılların ortasına ulusal bilgisayar ağının işletmesini devlet desteği ile üzerine alıyor ve NSF-Net adıyla Amerika çerçevesinde bir omurga oluşturuyorlar. Askeri bilgisayar ağı bu aşamada ayrılıyor MILNET adı ile kendi özel ağını oluşturuyor. 1985 yılında NSFNET ağma bağlı olan bilgisayar sayısı 2000 kadar. 1986 yılında NSFNET ağı içindeki bağlantı hızı artırılıyor. Hız kavramı, almak istediğiniz bilginin, elinize daha çabuk erişmesine ilişkin ifade edilen bir kavramdır. 1990 yılında ilk özelleştirme başlıyor İnternet'te, çünkü 1990'lı yıllarda aynı zamanda, Web dediğimiz, üzerinde grafik, ses ya da buna benzeyen hareketli ortamların yayılabilmesi olanağını sağlayan bir buluş yapılıyor. Ondan sonra da birtakım şirketlerin internete ilgisi de başlıyor. Bu döneme kadar aslında internet daha çok akademisyenlerin birbiriyle yazıştıkları çok daha ilkel bir ortam iken, web teknolojisi ile internet üzerindeki ticari olanaklar arttı, internet üzerindeki ilk özelleştirme uygulaması, NSF'in, ağı bir konsorsiyumla işletme kararı ile başlıyor. Konsorsiyumda MERIT dediğimiz Michigan'daki üniversitelerin ortak bir grubu, IBM ve MCI'da Amerika'nın en büyük ikinci ya da üçüncü diyebileceğimiz haberleşme şirketi birlikte işletiyorlar. 1995'e kadar bu birliktelik sürüyor, ama 1995'te Amerika'nın TÜBİTAK'I bu işten çekiliyor ve tamamen özel sermayeye bırakıyor, 1995'ten bugüne kadar da Amerika'daki internet özel birtakım omurga işleticileri tarafından yürütülüyor. Peki internet nasıl çalışır?

İnternet de aslında telefon sisteminden çok farklı çalışmaz, bir numara sistemi vardır ve her bilgisayarın bir numarası vardır, bu numaralar dünyadaki belli bir merkezlerden verilir. Örneğin 195.142.135.128 Elektrik Mühendisleri Odası'nda internete bağlı bir bilgisayarın numarası. Ama bu numaranın ezberde tutulması oldukça zor. İnternet dünyasında bu sorunu çözmek için "alan adı" (domain name) denilen bir sistem kurulmuştur. Bu sisteme göre her bilgisayara bir isim veriliyor. Örneğin www.emo.org.tr dediğiniz zaman Türkiye'de organizasyon -ORG organizasyon olduğunu gösteriyor- Elektrik Mühendisleri Odasının WEB sayfası olduğunu anlıyorsunuz, bunu yukarıdaki

numaraya göre ezberinizde tutmanız daha kolaydır. Bir başka örnek www.oecd.org için verilebilir; Amerika'da OECD ile bir sayfa olduğunu, Amerika'dan alınmış bir isim olarak OECD olduğunu bilebilirsiniz.

Tarih	Bilgisayar (host) sayısı
Temmuz 98	36,739,000
Haziran 98	29,670,000
Temmuz 97	19,540,000
Haziran 97	16,146,000
Temmuz 96	12,881,000
Haziran 96	9,472,000
Temmuz 95	6,642,000
Haziran 95	4,852,000
Temmuz 94	3,212,000
Haziran 94	2,217,000
Temmuz 93	1,776,000
Haziran 93	1,776,000

Kaynak: www.nw.com/zone/WWW/report.html

Yukarıdaki tabloda görülen internetteki bilgisayar sayısı artışında en büyük etken bugünkü sohbetimizin konusu olan ticarileşme, yani büyük şirketlerin buradaki potansiyeli görerek yaptıkları büyük yatırımlar, teşvikler ve yönlendirmelerdir diyebiliriz. Türkiye'deki internet kullanımına yönelik aşağıdaki rakamlar verilebilir.

Tablo: .tr ALAN ADLARI (22/06/1998 12:10 verileri)

* com.tr	6489
* org.tr	352
* gen.tr	229
* gov.tr	188
* edu.tr	98
* net.tr	82
* k 12 56	
* bbs.tr	38
* mil.tr	6
TOPLAM	7538

TR ülke kısmı, COM şirket olduğunu gösteriyor, ORG organizasyon, Gen biraz da ilginç bir konu jenerik kısaltması ve Türkiye'de uygulanıyor sadece. Türkiye'de tr ile sonlanan isimleri ODTÜ dağıtıyor. ODTÜ isimleri dağıtırken birtakım jenerik dediğimiz çok genel isimleri vermiyordu. Örneğin Türkiye, İstanbul ya da Ankara, bunun sahibi yoktur, siz bunun kendinize ait olduğunu ispatlayamazsınız, bu ismi alamazsınız, yani İstanbul ya da Ankara otobüs vs. şirketi, 'ankara.com.tr'ı alamaz. Bu gibi durumlar için bir 'gen' ile başlayan bir alan adı belirlenmiş; Türkiye'de 229 tane gen.tr ismi var. 'gov' hükümet, bakanlıklar ve hükümete bağlı yerler aittir; 'edu' education'dan geliyor eğitim kurumlarına aittir; 'net', İnternet Servis Sağlayıcılık (İSS) işi ticari yapanlara ait; 'k 12' orta dereceli okullara ait; 'mil' military askeri internet adreslerine aittir. Bugün sistemden saat 12:10 itibari ile aldığım rakamlara göre (tabloda

görülüyor); 7538 alan adının 6489'u sadece com.tr. Yani Türkiye'de internet kullanımında şirketlerin sayısı çok fazla. Organizasyonlar; partiler, Odaları, vakıflar 352 tane isim hakkı almışlar sadece, diğerleri de, askeri kesimler (Türk Silahlı Kuvvetleri, Kara Harp Okulu gibi) sadece 6 tane. Türkiye'nin internet manzarasını göstermeye yönelik ilginizi çekeceğine inandığım, aşağıdaki verileri vermek istiyorum. Önce verileri elde ettiğimiz bir yöntem hakkında teknik bir bilgi vereyim; internet dünyasında Proxy adı ile tanımlanan bir yöntem kullanılır.

'PROXY' nedir?

İnternet kullanım yoğunluğunun her geçen gün katlanarak artması ve varolan bant genişliğinin yetersiz kalması ile yeni araçlar aranmaya başlanmıştır. Özellikle üzerinden para kazanılan bir araç olan internet ortamında, iletim maliyetlerinin minimuma indirilmesi, ağ performansının maksimum yapılması, bant genişliği sorunlarından kaynaklı yavaş erişimin yerine daha hızlı erişim olanaklarının yaratılması 1990'lı yılların ikinci yarısında sektörün en önemli sorunlarından birisi idi.

'Caching' olarak adlandırılan teknoloji ile bu konuda önemli bir adım atılmıştır. Caching internet servis sağlayıcı şirketlerin ve ağ yöneticilerinin internetteki darboğazlardan kaynaklı gecikmeden kaçınmak için ve bant genişliği tasarrufu yapmak için kullandıkları bir yöntemdir. Caching, internet ortamındaki bir dosyayı, orijinal yerinden istemde bulunan kullanıcıya daha yakın 'kaşe hafızası'na (cache memory) kopyalamaktır. Bir dahaki sefere zaten kopyalanmış olan bu dosya bir başka kullanıcı tarafından istendiğinde, daha uzaktaki orijinal siteye gitmek yerine, dosya kullanıcıya, daha yakın olan kaşe hafızasından doğrudan ulaştırılacaktır. Proxy caching olarak da adlandırılan bu teknolojiden yararlanmak için, önceleri kullanıcının kendi bilgisayarındaki web tarayıcısında ayar yapması zorunlu iken, gelişen teknoloji sayesinde sistem yöneticileri kullanıcının bilgisi ve kontrolü dışında da bu hizmeti almaya zorlayabilmektedir. Proxy caching teknolojisi ile elektronik ticaretin önündeki önemli engellerden birisi olan gecikme, yavaşlık, internetteki darboğaz bir düzeyde iyileştirilmiştir.

13 Haziran 1998 tarihinde internet kullanımına ilişkin yukarıdaki tabloyu yorumlarsak: 24 saat içinde bir servis sağlayıcıdan 430296 kez dünyadaki internet sayfalarına ulaşılmış. Burada istatistik alınan şirket TR-nettir. Türkiye'nin en büyük servis sağlayıcılarından birisi durumunda olan TR-net'in çok dağınık bir müşteri spektrumu var. Kamu kurumlarından, öğretim görevlisine, özel şirketten, doktoru, avukatına kadar değişik meslek gruplarından kişiler ve bunlar 24 saatte 430296 kez internet sayfalarına bakmışlar. Sayfaların yüzde 37'si tekrar etmiş, aynı sayfalara girilmiş. Yukarıya bakın lütfen Sex.Com 8014 kere gidilmiş, seks geçen ya da porno içeriğe sahip 'hatun.com' yine aynı şekilde. Türkiye'deki gidilen yerlerin manzarasıdır, yani Türkiye'de de, dünya da İnternet'in kullanımında önemli oranda porno söz konusudur. Tabloyu yorumlamaya devam edersek, 430296 erişimin 35982 adedi .tr uzantılı yani Türkiye'deki sayfalara, 19000'i ise Türkiye'deki şirket sayfalarına (.com.tr) ulaşılmış görünüyor.

Elektronik ticaret

Elektronik ticareti kısaca bilgisayarlarla alma ve satma formlarının tümü olarak tanımlamak mümkün olmakla birlikte, en kapsayıcı tanımlardan birisi Avrupa Komisyonu tarafından yapılmıştır. "Elektronik ticaret elektronik olarak

iş yapmakla ilgilidir. Elektronik ticaret elektronik işleme süreci ve video, ses ve metin halindeki verilerin iletimi üzerinde temellenmiştir. Çeşitli ticari aktiviteler ile çevrelenmiştir: Mal ve hizmetlerin elektronik ticareti; sayısal içeriğin online ulaştırılması; elektronik fon transferi, elektronik hisse senedi ticareti, ticari mezarlar, doğrudan tüketici pazarlaması ve satış sonrası hizmet. Elektronik ticaret, tüketime yönelik mallar, özel tıbbi cihazlar gibi ürünleri, enformasyon hizmetleri, finansal ve hukuki hizmetler gibi hizmetleri sağlık, eğitim gibi geleneksel aktiviteler! ve sanal marketler gibi yeni aktiviteleri kapsar". Sadece elektronik fon transferi günlük 2 trilyon ABD doları tutarında. 1997 yılında yayınlanan bir araştırmaya göre, ABD ve Kanada'daki internet kullanıcılarının %53'ünün satın alacakları mallar konusundaki enformasyonu internetten bulduklarını gösteriyor. Yine aynı araştırmaya göre ancak sadece %15'i siparişlerini internet üzerinden yapmaktadırlar. (The Economist, 10.05.1997) Elektronik ticaretin artışına ilişkin olarak perakende satış yapan büyük marketlerin elektronik ortamdaki satışa yönelmeleri örnek olarak gösterilebilir. Yapılan bir araştırmaya göre ABD'deki tüm perakende ticaretin %39'u 1999 yılında online satışa geçecek. İnternette reklam, şirketler için yeni gelir kaynaklarının ipuçlarını vermektedir. Aşağıda 1996 yılında ilk 10 şirketin reklam gelirinin 132.4 milyon ABD doları olduğu görülmektedir. Reklamların özellikle çok ziyaret edilen arama makinelerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

1996 yılı İnternette Reklam Gelirleri (ABD Milyon Dolar)

Netscape	27.7	
Yahoo	20.6	
Infoseek	18.1	
Lycos	12.8	
Excite	12.2	
CNET		11.4
ZD Net	10.2	
WebCrawler	7.3	
ESPNET Sports		
Zone	6.5	
Pathfinder	5.8	

Kaynak: <http://www.e-land.com>

Ancak içerik açısından çeşitli sitelerin de reklama yönelecekleri ve 2000 yılında reklam gelirinin 4.8 milyar dolar olacağı bekleniyor.

- Elektronik ticarete temel ayrımlar: şirketten-şirkete, şirketten-müşteriye
OECD raporunda yer alan aşağıdaki tablo her iki elektronik ticaret şeklinin de hacmini gözler önüne sermektedir. Tabloya göre sadece General Electric (GE) şirketinin 1996 yılı içindeki şirketten-şirkete ticareti, tüm şirketten-tüketiciye ticaretinden daha fazla bir hacme sahip. GE 2000 yılına kadar 5 milyar dolarlık ticari aktivitesini internet üzerine taşıyacağını açıkladı. Aynı şekilde Japon elektronik şirketi NEC, yıllık 1 7.3 milyar dolarlık tüm ticaretinin %90'u olan ticari aktivitesini internet ortamına aktaracağını duyurdu. Şirketten-şirkete elektronik ticaret kapsamında, enformasyon teknoloji ürünleri (yönlendiriciler, bilgisayarlar ve yazılımlar) ve seyahat hizmetleri olmak üzere iki anahtar sektörden söz edebiliriz. Örneğin bilgisayar

ağı pazarında üçte iki oranında bir hisseye sahip olan yönlendirici üreticisi Cisco, 1997 yılında internet üzerinden 2 milyar dolar gelir elde etti. Bilgisayar üreticisi Hewlett-Packard, müşterilerinin teknik destek taleplerinin %65'ini internet üzerinden karşılayabildiklerini rapor etti. İnternet üzerindeki seyahat hizmetlerinin en önemlisi hava yolları rezervasyonları ile ilgilidir. 1996 yılında havayolu, hotel, araba kiralama, bagaj vb seyahat hizmetlerinin internet üzerindeki ticaret hacmi 276 milyon dolar civarında iken, 2001 yılında sadece on-line bilet satışının 10 milyar dolar olacağı tahmin ediliyor.

Şirketten-tüketiciye elektronik ticareti konusunda yine tablo 2. den yararlanabiliriz. 1996 yılında elektronik olarak satılan elle tutulabilir (tangible) ürünler ve gelirleri bilgisayarlar 120 milyon, giyecek 90 milyon ve yiyecek/içecek 40 milyon dolar olarak tabloda verilmiş. Dikkatle incelendiğinde bu kategorilerde elektronik satış işlemlerini gerçekleştirenlerin yine geleneksel ticarete de sektörde egemen olanlar olduğu görülecektir. Örneğin Amerikan Dell, Fransız La Redoute, İngiliz Marks & Spencer gibi. Şirketten-tüketiciye elektronik ticaretinde en büyük kesimi elle tutulamayan (intangible) ürünlerin ticareti oluşturmaktadır. Bu ürünler daha çok eğlence kapsamında yer alan porno-erotik, on-line oyunlar, müzik, video ve elektronik kumardır. 1996 yılındaki erotik-porno geliri olan 50 milyon dolar olarak tüm şirketten-tüketiciye ticaretinin %10'u oranı ile ve bilgisayar ürünleri ve seyahatten hemen sonra 3. sırada yer almaktadır. 1996 yılında elektronik olarak oynanan kumarın 30 milyar dolar dolayında olduğu belirtilmektedir. Finans sektöründe elektronik ticaretin şirketten-tüketiciye uygulaması da giderek yaygınlaşmaktadır. OECD raporunda verilen bilgilere göre 624.000 on-line hesapta 111 milyar dolarlık bir hacim söz konusu ve US Bank ile Wells Fargo gibi büyük finans kuruluşlarının toplam 250.000 on-line müşterisi olduğu açıklandı. Ernst & Young tarafından yapılan bir araştırmaya göre 17 ülkedeki 130 finansal hizmet veren şirketlerin %13'ü müşteri işlemlerinde interneti kullandıkları ve bu oranın 1999 yılında %60'a ulaşacağı bekleniyor.

Sonuç olarak elektronik ticarete şirketten-şirkete ticaretinin şirketten-tüketiciye ticareti ile karşılaştırıldığında daha büyük bir hacme sahip olduğu görülecektir. Elektronik ticaretin özellikle elle tutulamayan yazılım gibi ürünlerin dağıtımında, geleneksel dağıtım kanallarını dolayısı ile vergileri bypass ettiği söylenebilir, internet üzerinde günde 5 milyon dolarlık korsan yazılımın dağıtıldığı düşünüldüğünde ülkelerin vergi amaçlı denetimlerinin zorluğu da anlaşılacaktır.

- Web sitelerinin ticari olanakları

Firmalar varolan ve potansiyel müşterileri ile iletişim kurmak için çok değişik araçlar kullanırlar. Pazarlama iletişiminde üç önemli işleve dikkat edilir: bilgilendirme, hatırlatma ve ikna etmek. Firmaların kullandığı geleneksel tek yönlü pazarlama iletişiminde ilk iki işlev kolaylıkla yerine getirilirken, müşterinin ikna edilmesinde bu iletişim yetersiz kalmaktadır. internet ise etkileşimli özelliği ile çok yönlü bir iletişim ortamı sağlamaktadır. Bu özelliği ile internet kitle iletişiminde firmaların pazarlama faaliyetleri konusunda yeni olanaklar sunmaktadır.

- İnternet üzerinde yeni hizmetler: Web yayıncılığı

Özellikle iletişim teknolojisindeki yenilikler ile birlikte iletişim dünyası ile yayıncılık dünyasının yakınlaşması ile yeni bir takım hizmetler sunulmaya başlandı. Bu hizmetlerden birisi de 'webcasting' olarak adlandırılan 'web

yayımcılığı' hizmetidir. Web yayımcılığı internet kullanarak bir içeriğin kullanıcıya bazen basılı yayın, sesli-görüntülü yayımcılık gibi geleneksel hizmetlere benzeyen yöntemlerle ulaştırılmasıdır. Bazen 'Ağ yayımcılığı' olarak da adlandırılan Web yayımcılığında internet üzerinden abonelere 'akan medya (streaming media)' yöntemi kullanılarak ses ve video içeriği, internet video konferans gibi hizmetleri sunulmaktadır. 1990'lı yılların başında kullanılmaya başlanan web sitelerinin statik yapısından farklı olan web yayımcılığı OECD çalışmasında birtakım teknik kavramlarla açıklanmaktadır. İtme (push), çekme (pull) ve akan medya (streaming media) olarak sıralanan bu kavramlar OECD çalışmasında aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

"Pull: Başka bir programdan veya bilgisayardan bir veri isteğidir. Herhangi bir tarayıcı program (browser) istekte bulunmadığı sürece, ulaşılamayan World Wide Web pull teknolojisi üzerine kurulmuştur.

Push: İstemci/sunucu olarak adlandırılan uygulamalarda, istemcinin isteğinden bağımsız olarak bir veri gönderilmesidir. Broadcast medya push teknolojisi üzerine kurulmuştur. Push teknolojileri ile ilgili en başarılı örneklerden birisi abonelerin bilgisayarlarına haberleri gönderen 'Pointcast' isimli hizmettir. Belki de en eski ve yaygın kullanılan push teknolojisi elektronik postadır (e-mail); çünkü sizin isteğinizden bağımsız olarak gönderici mesajını size 'iter'.

Streaming Media: Bir veriyi sürekli ve düzenli akış halinde transfer etme tekniğidir. Bu tekniğin önemi internet ile birlikte arttı; çünkü birçok internet kullanıcısı multimedya olarak adlandırılan ve çok büyük olan dosyaları kendi bilgisayarlarına doğrudan transfer etme olanaklarına sahip değildir. Ancak streaming tekniği kullanıldığında, istemci bilgisayarı sürekli akan veriyi biriktirirken, diğer taraftan da ses ve resim olarak gerçek haline çevirerek istemciye sunar. Birçok streaming teknoloji kullanan uygulama bulunmakla birlikte, internet üzerinde ses ve video uygulamalarında RealAudio standart) yaygın kullanılan bir örnektir." (OECD, 1997:15) Sonuç olarak web sitelerindeki statik hizmet ile web yayımcılığı karşılaştırıldığında en temel fark web siteleri pull teknolojisini kullanırken, web yayımcılığında ise push teknolojisi kullanılmaktadır.

Web yayımcılığı hizmetleri

Web yayımcılığında kullanıcılara içerik internet üzerinden aktarılırken, bazen geleneksel iletişim hizmetlerinin karakteristikleri kullanılırken, bazen deneyi özellikler eklenmiştir. Oldukça yeni ve çok dinamik bir yapısı olan web yayımcılığını kullandıkları teknoloji ya da özelliklerine göre kategorilere ayırmak kolay olmasa da altı ayrı başlık altında inceleyebiliriz.

Birincisi talebe göre olmak üzere ses ve görüntülerin saklandığı 'sayısal kütüphane' hizmetleri. Bu kategoride statik web sitesinde multimedya özelliklerinin inşa edilmesi ve web yayımcılığı teknolojileri ile hizmet verilmektedir. Örneğin bir internet kullanıcısı bir video klip ya da şarkıyı 'streaming media' teknolojisi ile kendi bilgisayarına yükleyip tekrar dinleyebilir veya izleyebilir. Birçok şirket bu hizmetle birlikte elektronik ticaretin yeni kanallarını keşfettiler. 'Global Music Outlet' isimli şirket şarkı başına 0.99 ABD doları karşılığında internet üzerinden şarkıları bu yöntemle satmaktadır. Ayrıca yüzlerce radyo istasyonu kendi yayınlarını aynı zamanda internet üzerinden 'streaming media' teknolojisi ile yayınlamaktadır.

İkincisi web yayımcılığı hizmeti birincinin biraz genişletilmiş olanıdır; ses-görüntü içeriğinin 'canlı' olarak sunulmasıdır. Örneğin konser vb. özel gün

ve olayların 'canlı' olarak internet üzerinden 'streaming media' teknolojisi ile sunulmasıdır.

Üçüncü kategori ise özel gün ve olayların 'canlı' olarak metin temelli hizmetlerin sunulmasını kapsamaktadır. Örneğin Avustralya'daki 'The Age' isimli gazete, futbol maçlarının skor vb. bilgilerini 'canlı' olarak internet üzerinden 'streaming media' teknolojisi ile sunmaktadır.

Dördüncüsü, abonelik yöntemi ile 'push ve pull' teknolojileri kullanılarak verilen enformasyon hizmetleridir. Bu kategoriye örnek olarak ilk defa 1996 yılında gündeme gelen 'Pointcast' isimli hizmeti verebiliriz. Pointcast, bir kullanıcı gerekli programı kendi bilgisayarına kurduğunda, internet üzerinden belirli bir içeriği otomatik olarak güncelleyen bir üründür.

Beşinci kategori, dördüncünün biraz daha genişletilmiş halidir. Örneğin 'Jango' isimli yazılımı bilgisayarınıza kurduğunuzda, online alışveriş yapılabilen mağazaların mal ve hizmetlerinin fiyat listelerini otomatik olarak alabilir; fiyat değişikliklerini izleyebilirsiniz.

Altıncı kategorideki web yayıncılığı hizmetinde çoklu erişim platformları kullanılır. Örneğin 'Airmidia' isimli web yayıncı çağrı sistemi (paging) için ayrılmış radyo spektrumunu kullanarak, bir internet içeriğini bir kullanıcının bilgisayarına göndererek hizmet vermektedir.

Sonuncu web yayıncılık kategorisi, ses ve görüntü web yayıncılığı yapılan programların rehberlerinin sağlandığı enformasyon servisi ile ilgilidir.

Web yayıncılığı program rehberleri, W ve radyo programlarının zaman vb. bilgilerini veren rehberlerde olduğu gibi, web yayıncılığı için de çok önemli bir unsurdur. Web yayıncılığı teknolojisinin kendisi gibi, web yayıncılığı program rehberleri sağlama hizmeti de oldukça yenidir ve gelişme sürecindedir. Örneğin küresel yayın yapan CNN TV kanalı 120.000'den fazla haber görüntüsünü, 'Magnifi' adı verilen arama makinesi (search engine) ile internet kullanıcılarının hizmetine sunmuştur.

Tablo. En çok Ziyaret Edilen WWW sitelerinin lokasyonları

Lokasyon	Canlı Radyo	Alışveriş	Finans	Haber	Çocuk	Spor	Porno	Toplam
ABD	78	85	75	67	88	79	79	94
ABD-dışı	20	14	25	33	12	34	21	6
Site Sayısı	100	98	99	100	100	100	113	100

Kaynak: 1997 yılı OECD raporu "Webcasting and Covergence:Policy Implications"

Dünyada en çok ziyaret edilen web sayfalarının istatistiğini OECD çalışmasında çıkarmışlar. Tabloda da görülebileceği gibi canlı ses, radyo, alışveriş, finans; haber servisi gibi kategorilerde web sayfalarına erişimi Amerika ve Amerika dışı olarak en çok ulaşılan sayfalar incelenmiş. Tabloya dikkat edin lütfen, tüm kategorilerde en çok ulaşılan web sayfaları Amerika'da. Yani internet dünyasının yönü Amerika'ya doğru. Örneğin internet üzerindeki alışverişin yüzde 85'i Amerika'da, internet dünyasındaki ABD hegemonyası kendisini açıkça göstermektedir. Elektronik ticaretin açtığı yeni olanaklarla birlikte, Türkiye'de Dış Ticaret Müsteşarlığı koordinatörlüğünde Elektronik Ticaret Komisyonu oluşturuldu. Bu komisyon Mayıs 98'de bir rapor yayınladı. Komisyonunda Hazine Müsteşarlığı, adalet, sağlık, ulaştırma bakanlıkları, İş Bankasının da içinde olduğu 5-6 tane banka var, İMKB var, Sermaye Piyasası Kurulu yer aldı." Biz devlet olarak zaten piyasadan elimizi çekiyoruz, sermaye

lehine onların önündeki pürüzleri kaldırmak için bir araya geldik" diyor komisyon başkanı. Elektronik ticarete her ne kadar milyarlarca dolar akıyorsa da, birtakım sorunlar var. Sorunların başında hukuki sorunlar geliyor. Eski yöntemlerle yapılan özellikle uluslararası ticarete göre düzenlenen hukuk yapısı, elektronik ticarete yetersiz kalıyor. Dolayısı ile Komisyon elektronik noterlik, dijital noterlik, elektronik imza gibi bir kavramları da içine alan bir dizi düzenlemeyi önüne koymuş durumda.

Sonuç olarak yukarıda söylediklerim bizleri internet yanlıştır, kötüdür gibi bir takım sonuçlara götürmemelidir. İnternet'le siz kullanıcı olarak birtakım kolaylıklar elde edebilirsiniz, bilinçli kullanıldığında önemli yararlar söz konusudur. Ancak Türkiye'de son bir iki yıldır bu kadar teşvik edilmesinin, abartılmasının arkasında yatanı görmeliyiz. İnternetin gelişmesini dünya pazarı istiyor. Türkiye'de ne kadar çok internet kullanıcısı olursa, demin milyarlarca dolar olarak telaffuz ettiğimiz Pazar hacmine Türkiye daha fazla katkıda bulunacak, onun bir parçası olacaktır. Benim söyleyeceklerim şimdilik bu kadar; konu soru-yanıtlarla ve sohbetle biraz genişletebilir. Teşekkür ederim. Umarım sizleri çok fazla tablo ve rakamla boğmamışımdır.

Sunuşun ardından...

Hilmi Güven - Ben anladığımı söyleyeyim, internet dediğimiz şeyin aslında bu kadar gelişmesi sömürünün elektronik biçim haline gelmesi, yani aslında bu kadar geniş olanakların, teknolojik iletişim devrimi dediğimiz sonuçta sömürünün belki daha karlı hale gelmesine yarayan bir şey. Aslında bir de bu süper bilgi otoyolları, işte bu internet gibi ağların kimin elinde olduğu sonucu çıktı, yani pazarı elinde tutanların bütün kurallarını koyacakları, kendileri idare edecekleri bir sistem. Şimdi suyun başında Amerika var, bütün olanaklar onlara yarıyor sonuçta, ticaret potansiyeli artıyor internet bazında. Bir de tabii şu var, emek cephesinde, yani partiler, sendikalar, bağımsız muhalif örgütler, farklı olanların kullanımı nasıl dünyada, öyle bir örgütlenme var mı?

Önder Özdemir - Hemen anlatayım, şimdi şu anlattıklarımın yola çıkan Avrupa'da bir grup 1810'larda İngiltere'deki luddite Movement, makine kırıcılara benzeyen bir gruba benzeyen bir tarzla, "İnternet'i yok edelim, sömürüyor" görüşlerini savundu. Böyle bir noktaya gelmemek lazım, bu değil, yani şu manzaradan yola çıkarak internet şöyle kötüdür, böyle kötüdür değil, yani madem böyle bir olanak var, böyle bir olanağı siz istesenez de, istemesenez de yaygınlaştıracaklar. Bu doğrultuda da internetin ilk dönemlerinden itibaren bir sürü sivil toplum örgütü, sendika, ilerici birtakım gruplar interneti kullanmaya başladılar ve bugün bu çok yaygın olarak kullanılıyor. Nasıl kullanılıyor? Sendikalar, partiler, organizasyonlar dünyadaki uluslararası dayanışma ağını internet ile örüyorlar. Örneğin siz Hindistan'daki bir olayı, haberi ancak haber ajansları üzerinden alabilirsiniz, Reuters, Associated-Press gibi belli başlı tekellerin süzgecinden geçmiş haberlerle karşı karşıyasınız. İnternet üzerinde yaratılan dayanışma ağı ile sendika, demokratik kitle örgütü internet üzerinden birbirlerini bulabiliyorlar, birbirlerinin sayfalarına erişebiliyorlar. Ben Avustralya'da geçen aylardaki liman işçilerine ilişkin grevi gün be gün sendikanın web sayfasından, sendikanın basın açıklamalarıyla takip ettim. Ayrıca Çok taraflı yatırım anlaşması MAI'nin deşifre edilmesi internet sayesinde olmuştur. Yani internet üzerinden kamuoyu yaratılmıştır, MAI ile ilgili bir çok rapor onun üzerinden

yaygınlaştırılmıştır. Örneğin APC (İlerici İletişim Birliği) isimli bir organizasyon var. Dünyadaki demokratik muhalefet cephesindeki network'lerin uluslararası organizasyonudur. Dünyanın hemen hemen her ülkesinde, Güney Afrika'daki Cosatu Konfederasyonu'ndan, Nikaragua'daki, Kore'deki sendikaların ve NGO dediğimiz demokratik kitle örgütlerini birbirine bağlayan bir ağ. Dolayısıyla sivil toplum örgütleri ve sendikalar, demokratik kitle örgütleri bunları uluslararası dayanışma için, kendi aralarında uluslararası bilgi alışverişi için kullanıyorlar.

İlker Duğan - Belli bir engelleme var mı, yani baskı söz konusu mu?

Önder Özdemir - Aslında şu aşamada yok, tek engel ticari dünya. Ancak ülkemiz sansür konusundaki deneyimlerinin internette de kullanılma potansiyelini taşıyor. Örneğin geçen ay 18 yaşındaki bir gence verilen cezayı ele alalım. İnternet'te tartışma listeleri vardır, bir konu vardır, o konuya ilişkin birileri yazar, üye olan herkesin bilgisayarına dağılır. Bir olay olmuş, zabıtalara görme özürülleri dövüşlerdi hatırlarsınız, bunu üzerine de internet üzerindeki bir listede bir tartışma başlamış, genç bir arkadaş da "bu kötü, zaten bu polislerde şöyle kötüdür, böyle kötüdür" diye yazmış. Emniyet'teki çok bilmiş bir polis memuru da bunun bilgisayardaki çıktısını almış, gitmiş suç duyurusunda bulunmuş, sonra dava açıldı, çocuk "ben yazdım bunu" deyince de 10 ay ceza verildi hakaretten.

Soru - Soru sormaktan ziyade, sansüre ilişkin, mesela bir düzenleme yaptık ve bu düzenleme İnternet'e ilişkin bilgiler de içeriyordu ve o dönemde internet üzerinde bu düzenlemenin aslında İnternet'te sansüre kadar varacak birtakım uygulamaların başlangıcı olduğu tartışıldı. Ben böyle bir şeye -biraz daha teorik yandan yaklaşırsak- katılıyorum, çünkü düzenlemenin her durumda iki anlamı vardır. Mesela Önder'in demin anlattığı o ticarileşme, ortalığın karma karışık olması, gümrük duvarlarının yıkılıyor olması falan, bir düzenlemeyle hallolabilir. Bu tüketici lehine ya da interneti kullananlar lehine bir durumdur, fakat aynı düzenlemenin ikinci yüzü sansürdür, baskıdır, birtakım şeylerin engellenmesidir, internet yeni keşfedilen bir alan, özellikle sermaye ve devlet tarafından yeni keşfedilen bir alan, çok kısa sürede bir taraftan internet üzerinde dolaşan birtakım bilgilerin düzenlenmesi, öbür taraftan birtakım baskılar ve kısıtlamaları ben bekliyorum, yani şu anki teknolojiyle çok mümkün değilmiş gibi görünüyor, ama software alanındaki gelişmeler mesela her noktaya birtakım süzgeçlerin konulmasına neden olabilir, yani her noktaya birtakım süzgeçler konulunca bu ülkeden ne yaparsan yap, uydu teknolojisiyle bile dışarıdan birtakım bilgileri alamaz hale gelebilirsin, bunlar yapılamayacak şeyler değil. Evet, şu anda yok, ama bu olmayacağı anlamına gelmiyor, hatta tam tersine çok kısa bir sürede bu tür şeylerin başımıza geleceği anlamına da geliyor sanırım.

Soru - Yani şöyle bir şey düşünülebilir mi? Şimdi İhlasnet adı ile bir internet servis sağlayıcı şirket var. Bildiğim kadarıyla, porno olan yayınlara ulaşılabilmesi için farklı bir süzgeç kullanıyor. Yani onun gibi diğer herhangi illegal yayınlara veya benzeri yayınlara Türkiye'den ulaşılabilmesi için de bu şekilde bir baskı olabilir herhalde.

Soru - Türkiye'nin kaç tane çıkışı var bilmiyorum, ama sonuçta bir omurga var

ve o omurga üzerinden birkaç tane çıkış var, çıkış noktalarına süzgeç yerleştirdin mi bu rahatlıkla olabilecek bir şey, çok komplocu olabilir aslında...

Önder Özdemir - Sansür internette mümkündür ama sansürcüler teknolojinin gelişmişliğine belki ayak uyduramayabilirler.

Soru - Şimdi biraz önce MAI'den bahsederken, MAI'nin internet tarafından deşifre edildiğini bir anlamda söylediniz. Şimdi MAI'nin "çok taraflı yatırım anlaşması" denmesine rağmen aslında tek taraflı bir anlaşma olduğu ve interneti de biraz önce anlattıklarınız bağlamında, tümüyle bir genel anlamda değerlendirirsek, yani Amerika orijinli, tamamen tek taraflı ve tabii bilgiye ulaşım anlamında değerlendirilmesine rağmen, kolay ulaşım anlamında değerlendirilmesine rağmen MAI'nin de, küreselleşmenin, uluslararası sermayenin anayasası olarak nitelendiriliyor. Burada da görülen ticaret anlamında internetin bizatihi kendisinin bir nevi MAI olduğunu söyleyebilir miyiz, ki işlerliği açısından, yani daha çok ticaret ağırlıklı olması ve bunun da birçok uluslararası teknelci şirketin, işte biraz önce Microsoft örneğini verdiniz, dünyanın en zengin, Türkiye bütçesine eşit, sanırım 60-70 milyar dolar civarında büyük bir bütçesi olan uluslararası bir tekelin bunu kullanım açısından bu kadar kendisine yönelik diyelim hareketle, yani bunun da MAI'nin bizatihi kendisi olduğu sonucu ortaya çıkmıyor mu buradan Internet'in, bu yönüyle değerlendirirsek?

Önder Özdemir - Ben sadece şunu söyledim. Sivil toplum örgütleri ve birtakım iyi niyetli akademisyenler internet üzerindeki kanallarla MAI'ye ilişkin bilgileri yayarak çok kısa sürede kamuoyu yaratılmasında bir araç oldu. Sonuçta çok taraflı yatırım anlaşmasını küresel sömürü çerçevesinde düşündüğünüz zaman bu küresel sömürünün aslında önemli bir aracı olarak da interneti düşünebiliriz. Ama Internet'i tamamen blok halinde düşündüğümüz zaman bu defa biraz önce söylediğim makine kırıcılar hareketi ya da reddetme durumuna da düşünebiliriz. Yani bence internet reddedilmemeli.

Funda Başaran - Ben bir şey eklemek istiyorum, şimdi şunu mutlaka akılda tutmak gerekiyor, internet henüz şekillenmemiş, yani tam olarak böyle küresel sömürünün en önemli altyapısı falan olarak görülemeyecek bir şey, internet üzerinde hâlâ birtakım şanslar var. Mesela Önder ben geldiğimde anlatıyordu, işte web sayfalarının yüzde 90'ı Amerika'da, ama bu yüzde 90 oranındaki web sayfalarının içerisinde işte Marx arşivi de var. Ben Mare'ın hiçbir zaman Türkçe'ye çevrilmemiş birtakım kitaplarını ya da Türkiye'de bulamayacağım kitaplarını oradan edinebiliyorum İngilizce olarak. Web sayfalarının içerisinde örneğin az önce APC diye bahsedilen ya da sendikaların arşivleri diye bahsedilen, web sayfaları da var. Çok meşhur laf vardır, sonuçta "tarihi sınıflar mücadelesi belirler", bence interneti de internet üzerinde sürecek mücadele belirleyecek. Şu konuşmadan alınacak ders Internet'in reddi gibi bir sonuca varmamalı diye düşünüyorum ben. Fakat şöyle bir şeyden de kendimizi korumamız gerekiyor: "İnternette çok büyük olanaklar var, bunlardan yararlanalım" sadece yararlanmak yetmiyor, yani internet üzerinde bizim bir mücadele vermemiz gerekiyor. Bu mücadele internetin hâlâ işte özgür bir tartışma ortamı, özgür bir iletişim ortamı ve beni Amerika'da benim gibi düşünen insanları bağlayacak bir teknik altyapı olarak düşünülmesi, bunun mücadelesini mutlaka vermek gerekiyor.

Bunun dışında mesela keşke becerebilseydik de, o ceza alan çocuğa ilişkin çok yaygın bir kampanyayı Türkiye'de örgütleyebilseydik. Bence o böyle bir mücadelede çok önemli bir yapı taşı olacaktı. Nasıl Amerika'da çıkan Telekomünikasyon Yasasına ilişkin en azından internet üzerinde ciddi bir tepki örgütlenemedi, biz böyle bir şey yapamadık buradan doğru. Bence bu tür fırsatlar, internetin nereye doğru gitmekte olduğunun deşifre edilmesi, o gidişe engel olunmaya çalışılması falan gerekiyor, yani çok kötü bir gidiş var. Elektronik ticaret, elektronik sömürü deyip, orayı çok rahatlıkla reddedebiliriz, ama şu anda onun alternatifi yok. İnternet gibi bir altyapı üzerinden sermaye globalleşirken, küreselleşirken bizim de emekten yana, emekçiden yana örgütlenmeler ya da bağımsız kişiler olarak, bir demokratik mücadele vermeye çalışan bağımsız kişiler olarak oradan globalleşmemiz mümkün. Globalleşme olmasa bile dayanışmamız mümkün, bunun olanaklarını sürekli zorlamak gerekiyor diye düşünüyorum.

Soru - Funda'nın söyledikleri doğru, yani sonuçta öyle oluyor da, şimdi alışmadığımız yeni bir tarz yani bu, her şeyin başına, her kavramın başına elektronik getiriyoruz, elektronik posta dedik, elektronik noter duydum şimdi, elektronik mücadele, bu şimdi şuna götürüyor, yeni bir kavram değil tabii de, düğmeye basma demokrasisi, yani elektronik katılımcılık, her şey elektronik şeyde olacak gibi gözüküyor. Buna hazır değiliz, yani bu ayrıca da nasıl etkiler, yabancılaştırır mı sınıfı ya da etkileri ne olur? Bunlar bambaşka konular, ki, ben çok olumlu ya da olumsuz rahat göremiyorum. Elektronik grevler söz konusu, her şey elektronik, evet sanal miting oldu.

Önder Özdemir - Bu konuda ben aslında çok iyimser değilim. Yani "İnternetin denetlenemeyen, yapısı gereği denetlenemeyen ve sınırsız demokrasi olanakları sunan bir ortam olduğu, bilgi topluluğuna geçildiği" Alvin Toffler'ci bir yaklaşımla sunuluyor, "sömürü ilişkileri de değişiyor, sınıf ilişkileri de değişiyor bütünüyle, her şey değişiyor" deniliyor. Bu 1960'lardaki tartışmalara benziyor. 1950-60'lardaki robotlar gündeme gelince "robotlar çıkınca işçi sınıfı kaybolacak, fabrikalara robotlar girecek, sınıf kalkacak ortadan, şöyle bir toplum olacağız, böyle bir toplum olacağız" denildi. Hayır robotlar geldi yine, ama işçiler yine işçi olarak fabrikada duruyor. Yine bu teknoloji gelecek, ama buna uygun bir emekçi, işçi ve sömürü ilişkisi yine devam edecek, yani adam fabrikada yine arabasını üretecek, ama satarken aradaki aracı mekanizmasını değiştirip, internetten satacak, yine fabrikasında bilmem neyi üretecek, yine aradaki aracı mekanizmasını değiştirip İnternet'ten satacak, sadece aradaki aracı mekanizmayı değiştirecek.

Özet olarak şunu söylemeye çalışıyorum: Yapı değişmeyecek, yani düğme demokrasisi, sanal demokrasi diye tanımlayabileceğimiz katılımcı bir yapı getirmeyecek bu. Örneğin Migros'tan evinizdeki internet bağlantısı aracılığı ile alışveriş yapabilirsiniz, ben evimden iki milyonu geçen bir siparişi internet üzerinden verebilirim.

Funda Başaran - Ama seçilen ürünleri orada bir insan getirir.

Soru - Bu sanal bir dünya yaratıp, yönetimi daha mı kolaylaştıracak. Eskiden beri söylenen askeri güç, ideolojik kültürel güç ve ekonomik güç arasındaki ilişki ve dengeyi çok daha farklı bir noktada değiştirecek mi?

önder Özdemir - Bence hiç değiştirmeyecek, yani sistem yine aynı sistem olarak kalacak, zaten biraz önce anlattığım manzaradan da bu durum görünüyor...

Soru - Askeri anlamda pek bir bilgi yoktu da.

Önder Özdemir - Yok, askeri anlamda söylemedim, yine devlet sıkıştığı noktada, dengeler bozulduğu yerde baskı, zor aygıtını yine kullanacak, Örneğin bir bölümü de GATS olan GATT anlaşması içinde bir bölüm var. GATS hizmetler sektörünün özelleştirilmesini düzenliyor. Eskiden devlete ne diyebilirdik? İşte kamu yararı gözeterek halka Anayasa'daki birtakım maddelerle eşit hizmet veren baba devlet diyebilirdik. Arada da yaramaz çocukları tokatlayan bir babaydı, ama şu hizmetler sektörünün özelleştirilmesi ve gelinen küresel dünyanın bugünkü noktasında devlet eski imajından soyunuyor ve "ben mecbur değilim, sana sağlık, eğitim, haberleşme sağlamaya, köydeki adam telefon kullanmak zorunda değil, parası varsa kullansın, bana ne" diyor, ama eskiden öyle değildi, haberleşme özgürlüğü diyordu. Bu durumda geriye ne kalıyor? Sadece asker ve zor gücü kalıyor, kamu yararı ile ilgili her şey kayboluyor.

Soru - Burada insanın duygu yönü pek dikkate alınmıyor o zaman, yani daha çok IQ'suyla veya entelektüel zekasıyla yaptığı işler değerlendiriliyor, yani ideolojik kültürel olarak insanları belli bir merkezden yöneterek ve diğer sınırları da kaldırarak ve özellikle de hizmet sektöründe çok daha iyi bir denetim altına alan sanal dünyayla. Bu da tabii insanlardaki diğer akıl bozukluklarını daha hızlı bir şekilde artırmayacak mıdır?

Önder Özdemir - Yani iki şey söylenebilir, bir; sosyal yönünüz zayıflıyor, aslında IQ'ya da bakmıyorlar, onu da söyleyeyim, yani bu yazılımcılar için kullanılıyor olabilir de, internet kullanmak için çok şey olmak gerekmiyor. Bir cihaz üretildi; bu cihazı televizyonunuza bağladıktan sonra uzaktan kumandayla artık internete girebileceksiniz, bilgisayar bilmek gerekmiyor, internet bilmekle bilgisayar bilmenin hiçbir ilgisi yok.

Soru - Bir de deniliyor ki: Bu önce şu anda bedava bir sistem olarak internet kullanımının alışkanlığı herkeste geliştirilmekte, dediğiniz gibi 90'lı senelerde daha da yaygınlaştırıldı. Bu alışkanlık bir kere edinildikten sonra, kısa bir süre sonra zaten özelleştirmeye girmiş bir şey olduğu için bunun paralıya döndürülerek, insanların bu alışkanlıkları kullanılarak, buradan da ayrıca gelir elde edilmesine gidilecek diye konuşuluyor.

Önder Özdemir - Bugün internet kullanımı zaten bedava değil. Örneğin internet kullanmak istiyorsanız ayda minimum 10 milyonu bir kenara ayırmanız lazım, yani çok kullanıyorsanız daha fazla, ama minimum, yani normal bir internet kullanıcısı olarak, çok abartılı kullanmayan birisi olarak ayda 10 milyon ayırmak zorundasın. Türkiye'nin nüfusu, gayri safi milli hâsılasını falan düşündüğünüzde kaç kişi bunu verebilir?

Soru - İnternetle uluslararası dayanışmayı nasıl sağlayacağız?

Önder Özdemir - Benim görüşüm bu konuda şu: İnternetle yapılacak şeyleri abartmamak gerekiyor, yeni Türkiye'de bir toplumsal muhalefet internetle yaratılmaz.

Funda Başaran - Sonuçta Meksika'da Zapatista'ların gerçek bir mücadelesi olmasa idi, internet üzerinden bir dayanışma yaratılması da mümkün değildi. Bu dayanışmanın bir gerçekliğe tekabül etmesi de mümkün değildi, hemen burada tırnak içinde belirteyim.

Önder Özdemir - Yani öncelikle sanal değil gerçek bir mücadele olmalıdır. Bugün internetteki bilgilerin yüzde 60-70'i İngilizce zaten, İngilizce bilmeniz lazım, bilmeden anlamı yok, yani internetin yaygınlaşmasının sınırı var Türkiye'de. O zaman ne yapacaksınız? Bir sendikanın, demokratik kitle örgütünün İngilizce bilen uzmanını internete bağlayacaksınız, o ilgilecek, ondan sonra geleneksel yöntemleriniz nelerse sizin, bülten, toplantı, video, yöntemleriniz neyse onları o yöntemlere çevireceksiniz. Bugün muhalefet hareketi içindeki unsurların yabancı dil bilme oranı, sendikanın, kitle örgütlerinin bu konudaki düzeyini düşününce de kısa vadede büyük beklentilere girmemek gerekir.

Soru - Tabii hiçbir zaman eylemlilik anlamında ele alınmasın, yani o tür algılamaların biraz işin insanları kendi odalarına, bürolarına hapsedip, oralardan işte biraz önce de bahsettiğimiz gibi sanal mitingler noktasına da getirebilir. Böyle bir tehlike özellikle bizim gibi geri kalmış toplumlarda çok daha fazla diye düşünüyorum.

Önder Özdemir - Yani gerçek görevlerin yerine bunlar konulabilir, bunlardan kaçmanın bir aracı haline gelebilir, asıl göreviniz sizin başka. Sizin asıl karşınızda olan güç başka, bu sadece bir araçtır, amaç değildir. Bu aracı kullanırsınız, dayanışma içinde iyi olur ve bilgi toplarsınız, dünyadan bilgiler toplarsınız ve kullanırsınız, ama Funda'nın söylediği Zapatista'lar dünyada dayanışma için en fazla kullanan gruptur İnternet'i. Ama onlar gerilla mücadelesini sürdürmediği sürece bunun hiçbir anlamı yoktur. Zaten kimse şunu zannetmesin, Zapatista lideri Marcos gidiyor bilgisayarın başına, sonra da haberleri gönderiyor. Yok öyle bir şey. Birtakım öğrenciler, dayanışma grupları var, bu gruplar Zapatista bildirilerinin çevirisini yaparak dünyaya yayıyorlar.

Salondan - Bir baskında olmuş...

Funda Başaran - O konuda İnsan Hakları Örgütü'nden bir kadınla bir röportaj vardı, röportaja göre böyle bir dedikodu üzerine insanların ciddi ciddi Marcos'un e-mail adresini aradıkları, Marcos'la doğrudan bağlantı olanaklarını araştırdıklarını belirtiyor. Ama kesinlikle Marcos'un İnternet'e yakın biri olmadığını iddia ediyor. Gerçekten Önder'in dediği gibi, yani daha çok çevredeki dayanışma gruplarınca bu bildirilerin İnternet'e geçilmesi söz konusu. Aslında büyük bir oranda ABD'de Teksas Üniversitesi'nden yayılıyor Zapatista'lara ilişkin bilgiler, ama çok etkili şeyler de yapılabilir. Yine o Meksika İnsan Hakları Örgütü Başkanı olan kişinin bir demeci vardı ve Meksika Hükümeti Marcos'un yakalanacağını ve kısa sürede cezalandırılacağını, bir operasyonun başlatılmak üzere olduğunu bildiriyor.

Bildirildiğinin ertesi günü Meksika Devlet Başkanının faksına yağmur gibi dışarıdan fakslar yağmaya başlıyor, kadın şunu diyor: "Kaç tane faks geldiğini bilmiyorum, iki şey olmuş olabilir, ya faks makinesi bozulmuştur ya da devlet başkanlığı konutundakiler bilerek fişini çekmişlerdir." Yani sonuçta gerçekten hükümeti çok rahatsız eden, devleti çok rahatsız eden birtakım şeyler örgütlenebiliyor, ama öbür taraftan, yani Marcos eğer bir gerilla mücadelesi sürdürmüyorsa olsaydı, yani dünyada zaten böyle bir dayanışmanın örülmesi mümkün değildi.

Önder Özdemir - Ya da tersten, Türkiye'de gözaltında kayıplar ve bunca olup bitenleri düşündüğünüzde bırakın Internet'ten faks yağmurunu, Avrupa yerden yere her sene vuruyor, Türkiye'de kimsenin dikkate aldığı yok, devam ediyor her şey.

III

Türkiye-Avrupa Birliği Çerçevesinde Hizmetlerin Serbest Dolaşımı
Can Baydarol

Can Baydarol

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. Sonra, Fransa'da Centre Europeen de Nancy'de Avrupa Entegrasyonu üzerine Yüksek Lisansını tamamladı. Halen Marmara Üniversitesi, Avrupa Topluluğu Enstitüsünde Yüksek Lisans ve Doktora dersleri vermektedir.

Finansal Forum gazetesinde araştırma müdürü ve köşe yazarı olarak çalışmaktadır.

Bugün size yapacağım sunuşu bir saat içerisinde toparlamaya çalışacağım. Öncelikle hizmetlerin serbest dolaşımı ve bu bağlamda da küreselleşmenin belki başka ayaklarını da tartışma imkanımız olacak. Ancak özellikle küreselleşme için isterseniz birkaç küçük katkısı olacak sözle konuşmama başlamak istiyorum.

Avrupa Birliği oluşumu, Türkiye'nin en yakından izlediği küreselleşme hareketi belki. Söz konusu küreselleşmenin kökenleri -bu bazda- 1950'li yıllarda atıldı ve bu bağlamda da 1951-52 yılında kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ilk adımı oluşturdu. Kömür ve çelik sektörüyle bu iş başladı, 1953 yılında Avrupa'da hemen bu AKÇT modelinden hareketle bir siyasal birlik oluşturma hevesi ön plana çıktı. Bu yaklaşım, özellikle eurokomünizm olarak bildiğimiz dalganın çok fazla desteklediği bir tezdi. Örneğin Altiero Spinelli ismi o sırada ortaya çıktı. Hemen arkasından iki tane antlaşma metni hazırlandı. Bunlardan birincisi Avrupa Savunma Topluluğu'ydu, diğeri ise Avrupa Siyasi Birliği'nin kurulmasını öngörüyordu. Birlik, tamamen Avrupa Kömür Çelik Topluluğu modeli üzerinde kuruluydu. Fakat, son anda Fransız Parlamentosu özellikle Avrupa Savunma Topluluğu aracılığıyla Almanya'nın yeniden silahlandırılması sorununa istinaden bu antlaşmaların yürürlüğe girmesini engelledi.

Bundan sonra 1955 yılında önemli bir komite oluşturuldu. Spack Komitesi olarak tarihteki yerini alan bu Komite'nin amacı, Avrupa yapılaşmasını başka bir şekilde ele almaktı. Dönemin Hollanda Dışişleri Bakanı Paul Henry Spack önderliğinde kurulan bu komite, 1955 yılından başlayarak, 1957 yılının 25 Mart gününe kadar bir antlaşma metni ortaya koydu. Yıllarca bizim Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması olarak bildiğimiz antlaşma metni bu şekilde

ortaya çıkıyordu. Spack Komitesi'nin başlangıç amacı neydi? Bu doğrultuda iki tane temel tartışma yapıldı. Bunlardan birincisi hızlı bir siyasal birliğe gidişin olanağını tartışmaktı. Ancak Siyasi Birlik ve Savunma Topluluğu'nun başarısızlıklarının ardından bu seçenek siyasal konjonktür itibarıyla artık olanaksız hale gelmişti. Bu durumda gündeme "Ne yapmak lazım?" sorusu geliyordu. Yanıt basitti, önce ekonomik entegrasyon. Bu ekonomik entegrasyon öyle bir seviyeye gelsin ki, ondan sonra siyasal birlik kaçınılmaz olsun. İşte bu düşüncelerin uzantısında 1993 Maastricht Anlaşması'na kadar gelinebildi. Bu bağlamda da Avrupa Birliği lafı ortada dolaşmaya başladı. Her ne kadar Maastricht Antlaşması, Avrupa Birliği'ni kuran antlaşma olarak tanınsa da bazı saptamalar yapmamız gerekiyor. Avrupa antlaşmalarının bir özelliği var, yürürlüğe girdikleri gün kurduklarını iddia ettikleri şeyi kurmazlar. Onun altyapısını hazırlarlar, çeşitli kurumları kurarlar (Konsey, Komisyon, Avrupa Parlamentosu, AT Adalet Divanı), bu kurumlara gerekli yetkileri verirler. Bir diğer ifadeyle "senin hedefin budur, buna ulaş" diye kurumları aracılığıyla toplulukları görevlendirirler. Bu anlamda Avrupa antlaşmalarının çok tipik bir özelliği ortaya çıkıyor. Bu antlaşmalar çoğumuzun alışık olduğu şekilde kanun antlaşma niteliğinde değildir. Çerçeve veya programlayın antlaşmadır.

Bu doğrultuda, yakın bir gelecekte, Topluluğun kurumsal hukuku olarak bildiğimiz hukuk, antlaşmaların bu özelliğine bağlı olarak Anayasal hukuku haline dönüşecek. Çünkü, enstitüsyonel bazdan, konstrüksiyonel baza doğru bir geçiş eğilimini Avrupa'da görmeye başladık.

Tekrar Spack Komitesi'ne geri dönersek. Spack Komitesi'nin ikinci yanıt aradığı soru "nasıl bir ekonomik entegrasyon?" sorusudur. "Nasıl bir ekonomik entegrasyon" denildiği noktada da yan bir soru işaretiyle karşılaşılmış: mevcut AKÇT modelinden yola çıkarak "Sektörel bir ekonomik entegrasyon mu kuralım?" yaklaşımı üzerinde duruluyor. Fakat Gümrük Tarifesi İstatistik pozisyonunu açtıkları zaman aşağı yukarı 20 000 tane mal çıkıyor karşılıklarına. Bunları üst gruplar halinde toplama yoluna gidildiğinde ise 90'dan fazla topluluk kurmanın gerekliliği anlaşılıyor. Bu durumun yaratacağı karmaşaya düşmemek için de, ekonominin üretim faktörlerinden yola çıkarak bir entegrasyon hareketi başlatıyorlar. Eski AET, Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinin ardından yeni ismiyle AT içinde, temelde ekonominin dört üretim faktörünün serbestleşmesi hedef alınıyor ve bu anlamda Avrupalı'nın kendi küreselleşmesi ya da Avrupa içindeki sınırların kaldırılması diye bakıldığında dört tane üretim faktörünün: mal, hizmet, kişi ve sermaye şeklinde ön plana çıkartıldığını görüyoruz.

Mal dediğimiz yerde de ikili bir ayırımımız var, sanayi malları ve tarım malları. Sanayi mallarından esas olan Gümrük Birliği'dir. Şu anda zaten Türkiye'nin Gümrük Birliği dediğimiz ilişki işte buradaki sanayi malları bazından kurulmuş bir ilişki. Tarım mallarında sanayi malları Gümrük Birliği'ne dayandığı için topluluk o günlerde iki tane politika üretmek zorunda kalmıştır. Gümrük Birliği çerçevesinde üçüncü ilişkileri düzenleyen politika ortak ticaret politikasıdır. Tarım ürünleri için ürettiği politika ise özellikle destekleme alımları müdahalesiyle birlikte ortak tarım politikasıdır. Biz yıllarca Avrupa Topluluğu'ndan veya Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan bahsettiğimiz zaman şu dört ilişkiyi anlatmaya çalıştık. Peki Türkiye bu işin neresinde kaldı? Bugüne geldiğimiz zaman bunun altı, AET'nin altı çok açıldı. Mesela buraya artık sanayi politikası geldi oturdu, çevre politikası oturdu, ulaştırma politikası oturdu, enerji, kültür ve çok daha önemli bir şey daha oturdu, ekonomik ve

parasal birlik, yani önümüzdeki yıldan itibaren başlatılacak olan EURO kampanyası içerisinde 1 Ocak 1999'dan başlayıp, 1 Temmuz 2002 tarihine kadar geçecek sürede bütün ulusal para birimlerinin ortadan kalkıp, yerini EURO'nun alacağı yeni bir para birliği. Tabii ki sırf para birliği dediğiniz yerde çok tartışmalar var. Bir Avrupa Merkez Bankası oluşturulması söz konusu. Bu Merkez Bankası'nın para politikalarına nasıl bakacağı söz konusu, bir Alman modeli mi, yoksa bir siyasi denetime tabii Fransız modelinin mi tartışması söz konusu? İşte monitarist politikaların belki ülkenin kendi ihtiyacı olan sanayileşme politikalarının önüne geçmesi söz konusu. Bütün bu tartışmalar şu anda Avrupa'da, özellikle şuradaki başlık altında ortaya çıktı, yani hedef 1 Ocak 2002, çünkü EURO'nun nakdi bir para olarak insanlığın cebine girmeye başlayacağı tarih 1 Ocak 2002. Ondan sonra geçecek 6 aylık sürede de bütün ulusal para birimleri ortadan kalkacak, yerine sadece EURO dolaşacak, ama bu EURO'nun dolaşıma çıkmasının altında aslında çok ciddi bir tartışma yatar vaziyette. Dilerseniz bu çok kısa "Avrupa nerede, nereye gidiyor?" takdiminden sonra, bir de Türkiye'ye bakalım. "Biz Türkiye ile Avrupa'nın neresindeyiz?" öncelikle bu ilişkiyi kurmaya çalışalım. Biliyorsunuz 12 Eylül - bütün 12 Eylüller kötü değildir- 1963 çok da fena bir tarih değil. 12 Eylül 1963'te, yani 35 yıl önce Türkiye ile buradaki Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık kuran Ankara Anlaşması gerçekleşiyor ve Ankara Anlaşması şu açıdan çok önemli: Ankara Anlaşması Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran antlaşmanın küçük bir modeli, yani şuradaki dört tane serbestinin sağlanması, Ankara Anlaşması'nın veya Türkiye ile AET arasında bir ortaklık tesis eden antlaşmanın temel amacı. Bu Ankara Anlaşması'yla Avrupa Topluluğu kuran bütün antlaşmalarda olduğu gibi bir çerçeve anlaşma, bir programlayıcı anlaşma, yani yürürlüğe girdiği günde herhangi bir statü yaratmıyor. Yürürlüğe girdiği gün birtakım hedefleri ortaya koyuyor ve bu anlaşma Avrupa ile ilişkileri üç temel döneme bölüyor, ikinci maddesine baktığımızda hazırlık, geçiş ve son dönem. Hazırlık dönemi itibariyle hazırlık çok güzel bir anlaşma, çünkü Türkiye'nin yapacağı hiçbir şey yok. Amaç ne? Amaç; Türkiye'nin bir gün şu son dönemde belki tam üyeliğe hazırlanması için Türk ekonomisinin kalkınmasını sağlamak üzere Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Türkiye'ye mali protokoller aracılığıyla para vermesi, yani Türkiye için herhangi bir mali yardım anlaşmasından farkı yok hazırlık dönemi itibariyle baktığımızda. Hazırlık dönemi normalde 5 yıllık bir süre için öngörülüyor, fakat biliyoruz ki bu her ne kadar 1969'da geçiş döneminin müzakerelerine başlansa bile, bu müzakereler ancak 1 Ocak 1973 tarihinde meyvesini veriyor ve geçiş dönemi 01/01/1973 tarihinde katma protokolün yürürlüğe girmesiyle yeni bir evreye giriyor, geçiş dönemine giriyoruz. Ve geçiş dönemi, o şekliyle baktığımızda yükümlülükler getiriyor Türkiye'ye karşı, topluluğa da yükümlülük getiriyor, Türkiye'ye de getiriyor, ama yükümlülükler itibariyle baktığımız zaman simetrik bir yükümlülükler dizisi görmüyoruz, asimetrik bir yükümlülükler dizisi görüyoruz. Niye? Geçiş dönemi yürürlüğe girdiği gün Avrupa Ekonomik Topluluğu kalkıyor, Türkiye'nin sanayi ürünlerine karşı gümrüklerini sıfırlıyor, yani biz hep 1 Ocak 1996'da Gümrük Birliği'nin başladığını, işte Gümrük Birliği gökten zembille indi filan gibi düşündük, ama aslında Gümrük Birliği'nin başlayış tarihi 1 Ocak 1973'tür hukuken. Fiilen bakarsanız -yanlış hatırlamıyorsam- Kasım 1971'dir, çünkü nasıl olsa artık katma protokol yürürlüğe girecek diye topluluk alanı Türkiye'ye karşı gümrüklerini sıfırlamıştır. Yani, bugün geldiğimiz noktada "Gümrük Birliği ne kadar yararlı, ne kadar zararlı?" analizini yapıyorsak, aslında bizim 1973'ten

günümüze kadar olan bütün ekonomik ilişkileri gözden geçirerek bu değerlendirmeyi yapmamız lazım. Niye? Çünkü, 1969 yılına bakıyorsunuz, Türkiye'nin meşhur toplam ihracatı üzerinden birtakım istisnalar tartışılırken özellikle çok karşı karşıya geldik, 2/95 sayılı karara konu olduktan sonra. Türkiye'nin toplam ihracatı 300 milyon dolar, yani daha fazla değil, ama Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesi noktasına geldiğimizde, yani 1 Ocak 1996 gününe geldiğimizde Türkiye'nin ihracatı artık 20 küsur milyar dolar, bunun da yüzde 50'sinden fazlası Avrupa Topluluğu, işte şuradaki Gümrük Birliği'nin getirdiği nimet sayesinde yapılan bir şey. Tabii ki geçiş dönemi bir sürü tatsız gelişmeye şahit oluyor, yani Türkiye-Avrupa ilişkilerinde son derece de inişli çıkışlı grafiklerin olduğu bir dönem. Biliyoruz, hemen 1974 yılında "Kıbrıs Barış Harekatı" isimli bildiğimiz olaylar dizisi başlıyor. 1974 yılında Kıbrıs'ın Yunanistan'a en büyük Yunanistan'ın önünün açılmasıdır, Yunanistan Avrupa Topluluklarının tam üyeliği talebinde bulunuyor. O sırada iki tane önemli liderimiz karşımıza çıkıyor: Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel. Bülent bey ilk defa geliyorlar, diyorlar ki: "Siz de şu Yunanistan'la birlikte tam üyelik başvurunuzu yapın." Amaç aslında Türkiye'yi bahane gösterip Yunanistan'ı da almamak. Fakat Türkiye "Biz büyük devletiz, öyle numaralara gelmeyiz. Siz bize yardım için bir 5 milyar dolar veriverin bakayım" diyor Ecevit döneminde ve bir anda Yunanistan yalnız bırakılıyor. Daha sonra yine 1977 -yanlış hatırlamıyorsam- Süleyman Demirel'in azınlık kabinesidir. Yine aynı senaryo içerisinde Türkiye'ye geliyor, Leo Tindemans ve Emil Noel. Emil Noel komisyonun genel sekreteri, Leo Tindemans ise -Belçika Başbakanı o sırada ve Avrupa Birliği Dönem Başkanı olması sıfatıyla- Türkiye'ye geliyor ve Süleyman bey de o sırada kendi azınlık hükümetinin MHP ve o zaman MSP'ye dayandırıyor ve Hayrettin Erkmen'i bir gecede yiyip, Yunanistan'ın yolu tamamen açılıyor. Ondan sonra zaten malum, diğer 12 Eylül geliyor. 12 Eylül'den sonra Avrupa Topluluğu, Türkiye ile ilişkileri askıya alıyor, özellikle 1981 yılında 4 üncü mali protokol, 600 milyon ECU'lük bir mali protokol söz konusu. O protokol askıya alınıyor, alınış o alınış, günümüze kadar da Türkiye o tür mali protokollerden yararlanmıyor, yani 4'ü unuttuk. Daha sonra Gümrük Birliği çerçevesinde 2,5 milyar ECU'dür toplam, yansı hibe, yarısı ucuz kredidir Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarından, o da bir türlü serbest bırakılmıyor. Niye? Çok basit, çünkü Yunanistan'ın önü bir kere açılmıştır. Yunanistan sistemin içine girdikten sonra topluluk hukukunun bütün enstrümanlarını Türkiye'ye karşı oynamaya başlıyor ve Türkiye ile kendi arasındaki ikili sorunları, özellikle Maastricht Anlaşması'ndan sonra, yani ortak bir dış politika ve güvenlik politikasının da oluşmasının zemini atıldıktan sonra, aşağı yukarı bütün dış politikasını Türkiye-Yunanistan ikili sorunlarını Türkiye-Avrupa Birliği ikili sorunları haline getirmek üzere bir senaryo içinde uygulamaya başlıyor.

Bu işin siyasi boyutunu bir tarafa bırakırsak, şu geçiş dönemine dönelim. Geçiş dönemi şunları kapsıyor: Mal, hizmet, kişi ve sermayenin serbest dolaşımını olduğu gibi kapsıyor. Fakat öylesine kapsıyor ki, ama öylesine de siyasi çalkantılar var ki, hiçbir şekilde bunlar gerçekleşmiyor. Özellikle de kişilerin serbest dolaşımı, yani işçilerin serbest dolaşımı olarak bildiğimiz sorun enteresandır. Normalde yürürlüğe girme tarihinin 1 Aralık 1986 olması gerekirdi. Niye? Çünkü, Ankara Anlaşmasının katma protokolü ile ilgili maddesine baktığımız zaman ne diyor? Yanlış hatırlamıyorsam 12. maddesidir, diyor ki: Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında işçilerin serbest dolaşımı bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinin 22 yılına kadar

gerçekleştirilir, yani anlaşmanın yürürlüğe girme tarihi -12 Eylül 1963 imzalanma tarihidir- 1 Aralık 1964'tür, 22 yılı koyduğunuz zaman 86'ya gelirsiniz. Ama, bunun bir önkoşulu vardı, onu nedense biz Türk kamuoyunda hiç tartışmadık. Peki, şuranın yürürlüğe girme tarihi neydi? Türk kamuoyunda hep yanlış bilinen bir şey var, "Gümrük Birliği dendiği zaman iki tane liste vardır" diye başlarız anlatmaya. Hayır, yanlış, tek liste vardır, 22 yıllık istisna ürünler listesi vardır. Aslında Gümrük Birliğinin gerçekleşme tarihi 12 yıl olarak öngörülmüştür. 1 Ocak 1973'ün üstüne 12 yılı koyduğunuz zaman Türkiye aslında bu işi 1 Ocak 1985'te yapacaktı. Türkiye bunu yapsaydı o zaman 1 Aralık 1986'daki işçilerin serbest dolaşımı için bastırma kozu, elinde kağıdı olacaktı. Türkiye bunu yapmadığı için işte 12 yıldan sonra hepsi istisnaya sallandı, üstüne de 1 yıl kondu, 1 Ocak 1996'ya kadar bu iş uzadı, geldi. Ve Türkiye'de 1 Ocak 1996 ile birlikte, daha doğrusu 6 Mart 1995'te başlayan enteresan bir tartışma izledik çok yakın geçmişimizde. Türkiye her nedense bir Gümrük Birliği anlaşması imzaladığını düşünmeye başladı. Aslında öyle bir Gümrük Birliği anlaşması falan ortada yok, ortada 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı var. 1/95 sayılı ortaklık konseyi kararıyla ne oldu aslında? Türkiye katma protokolün ortaya koyduğu kendi üzerine düşen asimetrik yükümlülükleri yerine getirdi. Yerine getirdi de, çok mu iyi yerine getirdi? Hayır, asla bunu iddia edemeyiz, ama tabii 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararını -ben Gümrük Birliği cephesini bugün tartışmak istemiyorum- başka boyutlarıyla tartışmaya açmak istiyorum, çünkü günceli yakalamamız lazım. 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararının kapağını ve 1 inci maddesini okuduğunuz zaman şöyle bir ibareyle karşılaşıyorsunuz: "Türkiye ile AT arasında -artık AB falan değil kesinlikle, hep Avrupa Birliği'yle Gümrük Birliği'ni yaptığımızı sandık- Gümrük Birliği'nin son dönemini oluşturan karar." Yani, dikkat ederseniz biz şu tartışmadayız: "Yahu biz Ankara Anlaşması anlamında son dönemde miyiz, yoksa Ankara Anlaşması'nın sadece Gümrük Birliği itibarıyla son döneminde miyiz?" Ben karar metnini okuduğum zaman Gümrük Birliği anlamında son döneme geçtiğimizi anlıyorum. Fakat, sonra biliyorsunuz malum gelişmeler ortaya çıktı. Hemen hatırlayalım, geçtiğimiz yılın 20 Temmuz 1997 günü Avrupa Topluluğu, daha doğrusu artık -şimdi orada da hep kafalar karışıyor- konseyden bahsettiğimiz zaman Avrupa Birliği Konseyi, Adalet Divanı'ndan bahsettiğimiz zaman Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve en ara yolu bulmuş kurum olarak da komisyon Avrupa Komisyonu. İşte bu üç kurumdan, niye? Çünkü, AT, AT hukukunu temsil ediyor, daha Avrupa Birliği'nin kurulmadığını o da biliyor. "Ben hâlâ Avrupa topluluklarının Adalet Divanı'yım" diyor. Konsey, siyasi hedef koyan kurum amaç Avrupa Birliği'ni kurmak, "ben Avrupa Birliği'nin konseyiyim" diyor. Komisyon da işte iki arada diplomatik denge mekanizması olarak kendisini Avrupa Komisyonu olarak isimlendiriyor, Feray da işte orayı şu anda temsil ediyor gördüğümüz kadarıyla. Şimdi işte bu Avrupa Komisyonu 20 Temmuz 1997'de "Gündem 2000" diye bir rapor hazırladı veya "Ajanda 2000" olarak daha yabancı dilde algıladığımız şekilde bir rapor hazırladı. Bu rapor topluluğun genişleme sürecini ortaya koydu ve bu raporun kamuoyuna açıklanmasıyla birlikte Türkiye'de ciddi bir tartışma başladı. Niye? Çünkü, rapor Türkiye'yi bir kere genişleme perspektifi içindeki yer alan ülkeler arasında koymadı, ama gene de Türkiye için birtakım laflar söyledi ve söylediği laflar da aslında biraz diplomatik olarak üslubu pek uygun olmayan laflardı. İşte Türkiye'deki demokrasiyi bir askeri demokrasiye benzetmesi vardı, vardı, vardı, epeyce şeyler vardı. Türkiye bir kere orada çok

alındı, "niye bizim için de vermediniz?" ama, hemen şunu da parantez arasında söylemekte yarar var; aslında 2 yıl süreyle komisyon bu raporu hazırlarken bizim Dışişleri Bakanlığımız da Türkiye'nin orada yer almaması için az gayret göstermedi değil, bunu da bir kere kabul etmemiz lazım. Ama, yine de Türkiye için laf çıktı, hakikaten Dışişlerinin korktuğu başına geldi Türkiye'nin.

İkinci Türkiye'yi daha da fazla kızdıran konu Kıbrıs'ın tam üye adaylığı içerisine konması oldu. Orada da Kıbrıs oraya konurken, Ajanda 2000'de şöyle bir laf geçti: -ki, asıl Türkiye'yi kızdıran iş o oldu bence-"Adanın bütününe temsilen Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'yle tam üyelik müzakerelerine başlanması Türkiye'yi bu konuya çözüm bulmak üzere harekete geçirecek iyi bir yoldur" gibi bir laf çıktı ve Türkiye bir anda "hop ne oluyoruz?" diye bir ayaklanma dönemine girdi. Yeni kurulan Anadol-D Hükümetinde İsmail Cem ile Mesut Yılmaz seri bir diplomasi trafiğine başladılar. Mesut bey özellikle "Almanya benden sorulur" dedi, Kohl ile gitti konuştu, "Kohl'den söz aldım" dedi, gazetelerimizin manşetlerine "Alman sorunu halledildi" diye geçti. Ondan sonra 12-13 Aralık 1997 günü Lüksemburg zirvesinde Ajanda 2000'de niye artı I Kıbrıs? Çünkü, dendi ki: "Bir kere Yunanistan'ı tatmin etmemiz gerekiyor, Kıbrıs'ı oraya koymamız gerekiyor" dedi Avrupa Birliği, ama Yunanistan'la tam üyelik müzakerelerine başlanması, Yunanistan'ın tam üyeliğinin hemen gerçekleşmesi anlamına da gelmezdi, Türkiye'yi de tatmin edici bir formül bulmaya çalışıldığı için artı 1 oldu. İkinci gruba zaman içinde müzakerelere başlanacak ülkeler kondu. Buraya baktığımızda Slovakya, Litvanya, Bulgaristan, Romanya ve Letonya'yı görüyoruz, bir de Türkiye dendi. Şimdi artı 1, eksi I hiçbir şey değil. Şimdi Türkiye dendi, Türkiye buna çok büyük tepki gösterdi tabii. İşte Lüksemburg Zirvesi sonrasında ne dendi? "Biz Avrupa Birliği'yle bütün siyasi diyalogumuzu kesiyoruz" Fakat bu arada Avrupa Birliği de şunu söylemeye çalıştı Türkiye'ye: "Yahu şu ülkelerle bizim sizin gibi bir ilişkimiz yok. Sizle Ankara Anlaşmamız var". İşte hep dönüp dolaşıp geldiğimiz anlaşma, yani biz sizi ötekilerle aynı yere koymadık, daha önemli bir yere koyduk. O zaman bizimkiler "Niye kardeşim bize üçüncü sırada yer veriyorsunuz? Gel şurada yer ver" dediler. Bunun üstüne bir tartışma çıktı ve Türkiye Avrupa Birliği'yle siyasi diyalogu kesti. Aslında Avrupa Birliği'yle siyasi diyalogu kesmek ne demek? "Avrupa Birliği'nin Kopenhag kriterlerini ben tanımıyorum arkadaş" demektir. Niye? Çünkü, 1993 yılında Danimarka'da dönem başkanlığını bitiren Kopenhag Zirvesi'nde tam üye adayları için Kopenhag kriterleri olarak bildiğimiz yeni kriterler ortaya kondu. Nedir yeni kriterler?

1 - Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, azınlıklar, yani aşağı yukarı Türkiye'nin en muzdarip olduğu ne varsa oraya kondu.

2- Açık piyasa ekonomisi. Eh Türkiye bu alanda fena değil.

3- Ekonomik ve parasal birlik kriterlerine uyum yeteneği.

Aslında siyasi olarak gördüğümüz yer burası. Şu bence çok keyfiyete tabii bir şey, yani şunlardan hangisi acaba şunu doldurabilir? Biraz tartışılır, ama dersenez ki: "Yahu Polonya 40 milyon nüfus, gerisini toplasanız 10 milyonu geçmiyor, onlara da yardım edilir, onlara da uyum yeteneği sağlatılır" Olabilir, iyi de, 15 ülkeden 4 tanesi oraya girmiyor şu anda, yani aslında Avrupa'ya baktığımız zaman hemen şunu da söylememiz lazım: Avrupa eskiden tek hızlılık prensibine dayalı bir Avrupa'ydı. Şimdi artık alakart bir Avrupa'ya doğru dönüyor, yani herkesin istediği kadar tam üyesi olduğu bir Avrupa konuşulmaya başlıyor. Yani belki Türkiye'de yapılması gereken en önemli

tartışmalardan bir tanesi 1963'te anladığımız tam üyelikle, 2000'lere doğru anladığımız tam üyeliğin çok değişik konseptler çağrıştırdığı, yani bunu da burada parantez arasında da olsa vurgulamam gerekiyor. Ama, Türkiye işte tekrar normal anlatışımıza dönersek, Lüksemburg Zirvesi'nden sonra şuradaki siyasi diyalogu kestiğini söyledi Avrupa Birliği'yle. "Ben sizinle bunu artık tartışmam, tam üyeliğimi bir önkoşul olarak karşıma getirtmem" dedi, ama aslında ondan sonra bakıyoruz, hemen Lüksemburg Zirvesi'nden sonra iki tane KPK (Karma Parlamento Komitesi) toplandı. Aslında bu bence doğru bir mesaj mıydı alınan tavırla? Değil, çünkü KPK'lar Türkiye AT ortaklığının tek kurumsallaşmış siyasi diyalog kapısıdır, yani hani fikriyle zikri pek örtüşme-di hükümetin, ama bir soğukluktu girdi. Ve bu arada Türkiye'yi tatmin etmek için, -özellikle Türkiye'yi tatmin etmek için- şu ülkeleri, artı 15 Avrupa Birliği ülkesini bir araya getirecek bir hükümetler arası konferans toplanması önerildi ve ilki de Londra'da yapıldı. Türkiye çok davet edildi, Türkiye oraya katılmadı, "yok, ben sizle içi boş bir konferansa katılıp da oraya geldim" dedi ve Türkiye şunu söyledi: "Bizim Tansu hanımdan farkımız şudur: Tansu hanım aile fotoğrafında yer almak için uğraşıyordu, ben ailenin uzun serüveninde yer almak istiyorum, yani afişte görmek artık beni tatmin etmiyor" dedi. Aslında o günden sonra da hani 10 yıllık periyodu hep beraber yaşadık, 10 yıl öncesinde 87'yi hatırlarsanız biz koşuyorduk Avrupa'nın peşinde "yahu şu ilişkiler normalleşsin" diye, bir baktık Avrupa Türkiye'nin peşinde "yahu şu ilişkileri biraz normalleştirilim" diye koşmaya başladı. Enteresan, tam tersine dönmüş bir dönem başladı. Bu gelişmeler sırasında yanlış hatırlamıyorsam Mayıs ayının başında dönem Başkanı İngiltere'nin Dışişleri Bakanı Robin Cook Ankara'ya geldi. Robin Cook Ankara'ya gelirken çantasına bir paket koymuştu. Bu da Avrupa Komisyonunun Türkiye için hazırladığı strateji belgesiydi, yani bu strateji belgesinden yola çıkarak, Türkiye'yi uzun vadede tam üye yapmaya çalışmak, yani Türkiye'yi tatmin edecek bir formül. İlişkiler Ankara Anlaşması'nın 28 inci maddesine dayandırıldı. Aslında biraz evvel Ankara Anlaşması'yla ilgili anlattıklarımı hatırlayacak olursanız, hani ben Gümrük Birliği'nin son geçiş dönemindeyiz diyordum, ama 28'e dayandırdığınız andan itibaren siyaseten de son dönem kabul edilmiş demektir. Niye? Çünkü, 28 inci maddenin söylediği şu, daha doğrusu hemen şunu söyleyeyim: "Ankara Anlaşması'nın bir soyut, bir de somut hedefi vardır" diye yıllarca anlatmaya çalıştık, somut hedef Gümrük Birliği'ydi, çünkü "son dönem Gümrük Birliği'ne dayanır" diye Ankara Anlaşması'nın 5 inci maddesinde açık bir ibareyle karşı karşıyasınız. Tam üyelik 28'de söz edilmiştir, ne diyor, Türkiye Avrupa Topluluğunu kuran anlaşmadan kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirebilecek düzeyde ise, bunu kanıtlar ise tam üyelik koşulları tartışılır" diyor, yani müzakereye tabii kılınmış vaziyette. Tabii ki hemen şunu da belirtelim, bundan sonraki anlatımlarımızda kolaylık kazanması için, 28 inci maddedeki yükümlülük, obligasyon -ne dersek- zaman içerisinde görüntü değiştirdi. İşte bugün geldiğimiz yerde "Acquis Communautaires veya Topluluk Müktesebatı" dediğimiz olgu ortaya çıktı. "Nedir Topluluk Müktesebatı?" diye sorarsanız, çok basit ve çok karmaşık iki tane cevap var. Basiti her şey demek. Karmaşığı ise, Avrupa Topluluğu'ndan kaynaklanan birincil hukuk kaynakları, ikincil hukuk kaynakları, Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın içtihatları, Topluluğun üçüncü ülkelerde yaptığı bütün anlaşmalar ki, içine bizim çok kızdığımız Üçüncü Deniz Hukuku Konvansiyonu da girer, işte Avrupa İnsan Hakları Sözleşmeleri de girer, her şey girer. Bütün bunlar da yeterli değildir, aynı zamanda bunlara

bağlı olarak kurulan sistemlerin adaptasyonu esastır. Yoksa çalıştık Gümrük Birliği sırasında, hep beraber çalıştık, Türkiye'nin mevzuatı her ne kadar "uyum sağladık" diyorsak da, ben orada da biraz kavramsal bir endişe içerisindeyim, uyum ancak tam üye olduktan sonra sağlanan bir şeydir. Mevzuatımıza yaklaştırdık, birebir oturtsak bile bunu yaklaştırmak yeter mi veya uyumlaştırmak yeter mi? Yetmez. Hukukun ancak yaşama geçirilmesi esas olduğu zaman bu uyum sağlanmış olur, yoksa mevzuatınız istediği kadar olsun, uygulamadıktan sonra kime ne?

İşte bu noktada Avrupa Topluluğu, Robin Cook Türkiye'ye cebinde bu strateji belgesiyle geldi ve strateji belgesinde biraz detaylandırmamız gerekirse ne var, ne yoktu diye, yeni bir şey yoktu, bunu da hemen itiraf etmek lazım. Çünkü, 1990 yılında, yani bu Gümrük Birliği meseleleri hız kazandığı sırada dönemin Türkiye'den sorumlu komiseri, şu anda İspanya Dışişleri Bakanı olan Abel Matutes Türkiye için bir işbirliği paketi de getirmişti. Bu işbirliği paketinin daha sonra Gümrük Birliği kararı imzalandığı sırada ortaya çıkan bir kararı veya biz onu "ilke kararı" diye çevirdik Türkçe'ye, birazcık bağlayıcı bir tarafı olsun diye. Aynen yenilendiğini gördük ve bugün gelinen noktada da stratejinin aşağı yukarı yine aynı şeyleri kapsadığını gördük, yani Türkiye ile çeşitli işbirliği alanlarının ortaya konması. "Nedir, yenilik olarak ne var?" diyeceksiniz. Daha derinleştirilmiş bir Gümrük Birliği. Bu konuyu biraz daha deşmek lazım belki, "daha neyi derinleştireceğiz?" diye, en azından mevcut Gümrük Birliği'nin aksak yönlerinin belki giderilmesi, çünkü Türkiye'nin de haklı şikayetleri var. Avrupa bu konuda pek ağzını açmıyor, ama aslında Avrupalı'nın da şöyle bir detaylı ne var, ne yok diye ortaya koyduğu zaman raporu, Türkiye'den çok ciddi şikayetlerinin olacağını düşünüyorum, yani biz hâlâ daha Gümrük Mevzuatımızı Gümrük Birliği'nin gereklerine uygun hale getirmediğimiz. Kapılardan ne geliyor, ne çıkıyor, o gerekli denetimleri yapmadık. Aslında daha Türkiye'de çok fazla eleştirilecek konuyla karşı karşıya gelinir.

Bir diğer alan tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi ve üçüncü bir alan da işte bugünkü konumuzun başlıklarının içinde yer alan hizmetlerin serbest dolaşımında karşımıza çıktı. Ama, Robin Cook bu paketi getirdi ve "gelin, 25 Mayıs günü sizle bir Ortaklık Konseyi toplantısı yapalım, tam Cardiff öncesinde, bu konularda da adım atmış olalım" dedi. Fakat Türkiye iki gerekçeyle bu Ortaklık Konseyi'nin toplanmasının şu an için gereksiz olduğunu söyledi. Neydi iki gerekçe?

1 - Şurası gene karşımıza çıktı. Niye karşımıza çıktı? Zira, 30 Nisan 1997 yılı günü yapılan 40 inci dönem Ortaklık Konseyi toplantısında topluluk alanında Türkiye'nin de sükut etmek suretiyle kabul etmiş olduğu bir metin getirmişti ve şu unsurların hepsi zehir zemberek bir şekilde Türkiye açısından yazılıydı. Robin Cook'un önerisinde bu metne küçük bir atıf vardı, o küçük atıf demek ki siyasi diyalogun kesilmesi gerekçelerini tekrar ön plana çıkarıyordu, o yüzden Türkiye bunu reddetti.

2- Türkiye, daha doğrusu Avrupa Birliği'nin de daha sonra kabul ettiği gibi, bu işbirliği paketinin veya komisyon stratejisinin yaşama geçirilmesinin en önemli unsuru mali protokol. Hangi mali protokol? Daha yapılmamış olan mali protokol, yani yeniden yapılması gereken bir mali protokol, Gümrük Birliği'nde falan yapılan değil.

O zaman Avrupa'nın getirdiği formül şu oldu: "size 14 + 1, yani Ortaklık Konseyi teamüllerini aşım, Yunanistan'ı dışlayacak şekilde ve Türkiye'ye bu paranın verilmesini sağlayacak şekilde bir formül bulalım". Fakat Türkiye

"bunun garantisi olmadan ben bunu kabul etmem" dedi ve "bu koşullar altında Ortaklık Konseyi'nin toplanmasına gerek yoktur" denilerek, 25 Mayıs'ta yapılması gereken 41. Dönem Ortaklık Konseyi Toplantısı suya düştü.

Bunun üzerine yanlış hatırlamıyorsam 14-15 Haziran günleri Cardiff'te yeni bir zirve toplandı veyahut 15-16'sı da olabilir, ayılın Cuma, Cumartesisine bakmak lazım. Cardiff'te bir zirve toplandı, İngiliz Dönem Başkanlığındaki zirvede Türkiye'yi Lüksemburg'dan biraz daha ileri götüren, kimisine göre de çok çok ileri götüren bir Başkanlık Nihai Bildirisi yayınlandı ve bu Başkanlık Nihai Bildirisi'nin 62 ile 69 uncu paragrafları Türkiye'ye ayrıldı. Burada şu unsurlar yer aldı:

1 - "Avrupa Konseyi veyahut da Cardiff Zirvesi, Avrupa Komisyonu'nun Türkiye için hazırladığı strateji belgesini memnuniyetle karşılar" dendi, yani strateji belgesi aynen kabul edilmiş oldu zirve tarafından.

2- "Bu stratejinin yaşama geçirilebilmesi için çok ciddi bir mali desteğe ihtiyaç olduğunu kabul eder" dendi, yani Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye mali yardımda bulunması gereği teyit edilmiş oldu.

3- "Avrupa Komisyonu'nun diğer tam üye adayları olduğu gibi, Türkiye için de yıllık bazı izleme raporu hazırlamaya davet eder" dendi, yani Türkiye dolaylı yoldan komisyonun bu şekilde görevlendirilmesi ile 12. aday ülke pozisyonuna dönüştürüldü aslında.

Fakat tabii burada biraz durmak lazım. Niye durmak lazım? Çünkü, atıf yaptığı yerde gene Ankara Anlaşması 28'di, yani artık benim biraz evvel hukuki gerekçelerle tartıştığım, "yahu biz son dönemde miyiz, neredeyiz?" sorusu artık siyasi olarak tescil edilmiş oldu, 28 dendi. Fakat tabii 28'deki-biraz evvel bahsetmeye çalıştığım- o yükümlülükler veyahut içine geldiğimiz noktadaki Acquis Communautaires "Topluluk Müktesebatı" dediğimiz olguyla karşı karşıyayız, yani aslında komisyon raporunu nereye dayandırarak yazacak?

1 - Kopenhag kriterlerine,

2- Acquis Communautaires'e, topluluk müktesebatına, yani "Türkiye bu işin neresinde, ne kadar uyum sağladı?" konusunu hazırlayacak.

Biz Acquis Communautaires ile tanışmadık değil, tanıştık. Nerede tanıştık? Gümrük Birliği sırasında tanıştık. O sırada ne yaptık? Gümrük Birliği'nde esas olan nedir? Orada yapılan hukuki düzenlemelerin mantığının temelinde yatan şey nedir? İşte sanayi malları serbest dolaşacak, ama eşit rekabet koşulları altında serbest dolaşacak. Zaten orada herkes faturayı AT'a kesti, ama aslında AT'tan büyük GATT vardı, onu da unutmamak lazım, çünkü artık GATT dediğimiz o dünya seviyesindeki küreselleşmeyi, ama tabii orada küreselleşmeyi de hemen ikiye ayırmak lazım. Şu anda yaşadığımız mali kriz, o mali sektörün küreselleşmesi. Biz burada sanayi mallarının ticaretinin serbestleşmesi, o anlamda, reel sektör küreselleşmesinden bahsediyoruz. Orada GATT kurallarının getirdiği artık yeni dünya ticaret örgütü düzeni haline dönüşen birtakım hukuki düzenlemeler karşımıza çıktı, Rekabet Kurulu oluşturduk, bir Rekabet Yasası yaptık. Ne kadar iyi uyguladığımız tartışmaya çok açık. İyi kötü bir patent mevzuatımızı dünya seviyesindeki mevzuata uyum sağlattık. İşte bir Patent Enstitüsü yarattık. Çok başarılı mı? Eh, 1800 kusurdan kalma olan Berat Kanunu'ndansa biraz daha ileri bir adım bu sayede atılmış oldu. Paralel olarak tüketiciyi korumayı hayata geçirdik vesaire, yani aslında bütün bunların mantığının arkasında ne yatıyor? Fransa'da üretim yapan adamlar, Türkiye'de üretim yapan adamın aynı koşullarda bu üretimi gerçekleştirmesi. Zira bir tanesi aynı koşullara uymazsa, malını daha ucuza kendi hukuk ortamından ötürü daha ucuza mal eder

haldeyse, o zaman ortada dolaylı bir teşvik vardır. Bu dolaylı teşvik de ne yapar? Sonuçta rekabeti haksız bir seviyeye çeker. İşte o "Faire Traite" denilen, işte futboldaki Fair Play gibi ticaretteki Faire Traite, "dürüst ticaret" denilen mantık burada da mevzuat uyumu bazında karşımıza hep çıktı. Biz müktesebatla o kadar tanıştık, ama bir parça işin içine girmiş olduk. Niye girdik? Zaten Avrupa Birliği dediğimiz olgu da Dünya Ticaret Örgütü'nden falan bağımsız değil bu anlamda. Onların uyumu zaten doğal olarak Türkiye'nin de kendi iç uyumuyla paralel gitmek zorunda, ama diğer alanlarda Acquis Communautaires'in veya topluluk müktesebatının neresindeyiz? Bence pek bir yerinde değiliz. Bu sıralarda, işte tam bu konuşmayı yapmaya gelmeden geçtiğimiz hafta Türkiye'de Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel'in başkanlığında bir Avrupa Birliği Koordinasyon Kurulu toplandı ve bu Avrupa Birliği Koordinasyon Kurulu'ndan Avrupa'ya birkaç tane mesaj çıktı. Şükrü Sina Gürel'in basın toplantısında 2-3 tane önemli mesaj vardı. Siz bize bir strateji sunuyorsunuz, ama biz de size bir strateji sunduk. Niye? Çünkü, hakikaten de Türkiye bir strateji hazırladı komisyondan böyle bir strateji geldiği noktada. Üç aşağı beş yukarı Avrupa Birliği stratejisi aynı, yani kapsadığı alanlar falan, strateji versus strateji diye koyduğunuz zaman örtüşüyor. Fakat bir Sayın Bakanımız "ben görmeden bunu imzalamam" dedi, bu yüzden 1,5 ay kadar sumen altında bekledi bu strateji ve yanlış hatırlamıyorsam 28 Temmuz günü Mesut Yılmaz tarafından Avrupa Birliği'ne sunuldu. Biliyorsunuz ki 1 Ağustos'tan 31 Ağustos'a kadar Brüksel'de yaprak kıpırdamaz, herkes tatildedir, ondan sonra da bu koordinasyon toplantısı 15 Eylül ve Şükrü bey "komisyon veyahut Avrupa Birliği'nin yetkili kurumları bizim stratejimizi derhal cevaplandırmak durumundadır. Ben tek taraflı olarak onların stratejisini kabul etmem" dedi. Şimdi top bu anlamda Avrupa Topluluğuna atılmış vaziyette ve Avrupa Topluluğu'ndan çok kısa sürede, Avrupa Topluluğu diyorum kasıtlı olarak, çünkü Türkiye'nin hukuki ilişkisi Avrupa Birliğiyle yoktur, hâlâ Avrupa Topluluğu'yladır, Ankara Anlaşması çatısı altındadır. Türkiye tarafından şimdi cevap vermesi bekleniyor, tahmin ediyorum Barbasso işte önümüzdeki hafta veyahut daha sonraki haftalarda Türkiye'ye gelip, Ankara'da bu konuda bir cevap getirecek.

2- "Topluluk" dedi, kendi stratejisi temelinde ve Cardiff Zirvesi, benim hiç ilişkim olmayan bir zirve temelinde gelip benim bakanlıklarımın ona "Acquis Communautaires'te neredeyim?" diye rapor vermemi istiyor, ne hakla, ne salahiyetle?" dedi. "Bunun tek bir çıkar yolu vardır, o da topluluk benim stratejimi alır, ben onun stratejisini alırım, otururuz ve Ortaklık Konseyi toplantısı kapsamında bu işi karara bağlarız. Bu bağlayıcı karan aldıktan sonra bu çalışmalara başlayabiliriz" şeklinde Türkiye de topu şimdi topluluğa attı.

Yani, görülen o ki, içinde bulunduğumuz Avusturya Dönem Başkanlığı döneminde şayet Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerde bir gelişme olacaksa, bunun tek yolu var, bir Ortaklık Konseyi'nin yapılmasından geçiyor. İşte bu Ortaklık Konseyi'nde de bu stratejilerin ele alınıp, karşılıklı olarak bir mutabakat noktasına getirilmesi gerekiyor. Tabii Ortaklık Konseyi geldiği zaman gene 14+1 gelecek, gene Kopenhag kriterleri ortaya çıkacak. Türkiye o zaman gene "bunlar varsa ben bu işi yapmıyorum" diyecek. Anlayacağınız böyle zihinlerin biraz fazla karışık olduğu ve karman çormanlaştığı bir dönemden geçiyoruz, yani bir tarafta belgeleşiyoruz, bir tarafta "artık 28 inci madde var diye daha ileri bir noktadayız" diyoruz. Cardiff Zirvesi "yahu bak bardağın yarısı da doldu" diye baktığımız bir nokta, ama buna karşılık Ortaklık

Konseyi konusunda Türkiye'nin tutumu ne olur, iki taraf nasıl mutabakata varır, o bir tartışma konusu. Bunun belki de tek çözüm yolu şu; Kopenhag kriterlerinde işte demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve azınlıklar sorunundan ne anlaşıldığını, ne anlamak gerektiğini iki tarafın oturup, bir mutabakat noktasına vardırmaları, yani şu çözülmeyen kimin ne anladığı kapsamıyla açıkça ortaya konmadan bu işin çok fazla ilerleyebileceğini şu an için umut etmeye de pek gerek yok.

İşte bu noktadan diyelim ki her şey çok iyi gitti, bütün beklentilerimiz yerine geldi ve bir Ortaklık Konseyi toplandı. O zaman bu hizmetlerin serbest dolaşımı gerçekleşme noktasına gelirse bizi neler bekliyor? Efendim, hizmetlerin serbest dolaşımı daha evvel söyledik, eski AET, yeni AT kurucu antlaşmasının unsurlarından bir tanesi. Fakat biz "hizmet" dediğimiz zaman anladığımız şeyle, Avrupa Topluluğu kurucu antlaşmasının "hizmet" dediği zaman anladığı şey aynı şey değil. Hizmet; özel ya da tüzel şahısların bir ücret karşılığında değil, yani bir işçi olarak değil, ama bir para karşılığında, yani 'remunelation' karşılığında -tam Türkçe'sini nasıl ifade edebileceğimi bilemiyorum-yalnız SSK'ya tabii bir işçi olarak olmaması halinde verdiği hizmetleri anlamamız gerekiyor. Burada özel bir şahıs olduğu gibi, tüzel bir şahıs da anlaşılabilir, yani her türlü işletme de bu kapsamda düşünülebilir. Bu ayrımı yapmak istiyorum, çünkü özel şahıs dediğim noktada iş bireysel baza iniyor ve kişilerin serbest dolaşımı lafını etmişim hatırlayacaksınız, kısmen kişileri de kapsar bir noktaya geliyor. Tabii bu hizmetin verilebilmesinin, daha doğrusu hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanabilmesinin çok önemli bir önkoşulu var bireysel baza indirginizde, o da diplomaların karşılıklı tanınması meselesidir.

Bu noktada demek ki, işte bir avukat için söz konusuysa -hep Feray'la oluşturduğumuz çadır tiyatrosunda 10 hafta avukatlardan bahsedince, ilk avukatları görüyoruz- ne alınması gerekiyor? İşte adamın bir kere muadiliyeti tanınan bir hukuk fakültesini bitirmiş olması gerekiyor, artı Baro'ya kayıt olması gerekiyor. Baro'ya kayıt olabilmesi için ne gerekiyor? O ülkenin kendi hukukunu da biliyor olması gerekiyor aslında, yani ben Türk Hukuku'nu çok iyi bilirim de, Fransa'da nasıl davaya çıkacağım Fransız Hukuku'nu bilmezsem? O yüzden illa ki, oradaki yeterliliğimi de meslek kuruluşu bazında ispat etmem gerekiyor, kanıtlamam gerekiyor. Ancak, bu unsurlardan sonra bu gerçekleştirilebiliyor. Peki kimde var? Yani en klasik bilinen avukatlardan bahsettik, doktorlar var, ebeler var, hemşireler, mühendislerde başlıyor, ama gelecek, yani oluşturmaya çalışıyorlar. Orada da çok zor tartışmalar. Mesela doktorlar için olanı anlatmaya çalışayım, bizde tıp eğitimi 6 sene, Fransa'da da 6 seneydi, Almanya'da 8 sene. Şimdi Almanya ne diyor? "Yok kardeşim, bende bu mesleği sunabilmen için en az benim doktorum kadar yetenekli ve yeterli olman gerekir" diyor. Niye? Kamu sağlığı kriteri giriyor işin içine, çünkü bizim bütün bu serbest dolaşım meselesini teknik olarak tartışmaya başladığımızda bilmemiz gereken 3 tane çok ciddi kriter vardır: Kamu sağlığı, güvenliği, ahlakı. Bu üç kriter bütün serbest dolaşım ilkelerinin istisnası olmuştu veyahut çıkış noktası olmuştur. Yani siz serbest dolaşım hakkından yararlanıyorum diyerek, "kardeşim malların serbest dolaşımı var, ben Viagra'yı satıyorum işte." Bir dakika, orada benim önce kamu sağlığı sorunu vardır, Viagra'nın yan etkilerini sen ne kadar bana ispat edebiliyorsun? Bu kötüye de kullanılabilir, çok da örneği vardır. Ne yaparsınız? Mesela "ben çok ciddi veteriner kontrolü yapıyorum" dersiniz ve diyelim siz yoğurt ithal ediyorsunuz, ben 3 ay kadar o yoğurtları denetlerim, ondan sonra siz onu ekşi

ayran olarak bile satamazsınız, yani istisnaların aşılması noktası da olabilir. Bizlerin hep GATT kurallarını burada refere etmemiz gerekiyor zaten, onlar çıkar karşınıza. "Kendi üreticinizden istediğinizden daha fazlasını yabancından isteyemezsiniz" gibi bir sınırlama getirilmiştir ki, bu tür suiistimaller olmasın. Ama, bütün bu tür olgularda bilin ki, illa ki önce diplomaların karşılıklı tanınması meselesi karşınıza çıkacaktır. Şimdi mühendisler, mimarlar için de tartışma başladı. Daha tam ciddi bir düzenleme yok, sadece bir çerçeve yönerge var bildiğim kadarıyla bu iş için 88 tarihli. Şimdi burada tabii ki özellikle Oda bazında da çok ciddi meseleler ortaya çıkacak, yeniden yapılanma sorunları ortaya çıkacak, yani burada bence hizmetlerin serbest dolaşımı bu baza gelirse özellikle Türkiye'deki öğretim sisteminin belki yeniden tartışmaya açılması gerekecek. Yani, 1940'larda kalmış bir eğitim sisteminin 2000'li yılların bir eğitim sistemi içerisinde yeterli diploma vermesinin nasıl olabileceği tartışılır hale gelecek, açığa çıkacak. İşte bu noktada Odaların da kendi üyelerinden talep ettikleri birtakım kriterler ön plana çıkacak. İşte bu anlamda tabii ki hizmetlerin serbest dolaşımı Türkiye'ye bütün bunları getirebilir, ama soru işaretleriyle şu an için bunu koymak zorundayım. Bir de hizmetlerin serbest dolaşımının öteki tarafı var, işte orada tüzel şahıslar karşınıza çıkar. Tüzel şahıslar denildiği zaman da işletmelerin - özellikle banka ve sigortacılıkta bu iş ortaya çıkıyor- gidip üçüncü ülkelerde, daha doğrusu topluluk ülkeleri içerisinde her türlü kendi uzantısını şubesi veyahut tali yerleşim merkezini kurması vesairesi hukuken karşımıza çıkacaktır. Ama, benim gördüğüm kadarıyla hizmetlerin serbest dolaşımı da şu an için Avrupa'nın Türkiye'ye getirmeye çalıştığı şey daha ziyade tüzel şahıslar, çünkü özel şahısları soktuğunuz anda bu sefer gene kişilerin serbest dolaşımı meselesi ortaya çıkacak. Bir kere kişiler bu yolla ayağını atarsa, "işçilerin ne günahı var?" meselesi ortaya çıkacak. Tabii ki, böyle bir oluşum içerisinde sol dernekler, vesaireler işçiler için de birtakım laflar söylemeye başlayacak, Avrupa bundan korkar şu aşamada. Hizmetlerin serbest dolaşımında Türkiye'nin biraz çekinceleri var Gümrük Birliği'nde olduğu gibi, "Yahu bizdeki bankacılık sistemi çöker" falan gibi laflar var. Yok böyle bir şey, zaten Türkiye'de olmayan banka yok, Türkiye'de olmayan sigorta şirketi yok. O yüzden de aslında hizmetlerin serbest dolaşımı bu noktada bence gündeme geldiği zaman da Türkiye'nin çok fazla çekineceği bir şey çıkmayacaktır. Size takdimim biraz uzadı galiba, süremi aştım, ama umarım yararlı olmuştur. Sorularınız varsa memnuniyetle cevap vermeye çalışayım.

Sunuşun ardından...

Kadir Dağhan - Şimdi kamu sağlığı, kamu güvenliği, kamu ahlakı, Türkiye'de olmayan kavramlar. O zaman bu üçü karşımızda olduğu sürece biz bu çizdiğiniz tablonun içinde yer almayacağız ya da alamayacağız diye düşünüyorum. Siz bu konuda umutlu musunuz?

Can Baydarol - Şimdi şunu söyleyeyim; tam üye olduktan sonra çok umutluyum, bir tam üye olabilsek o zaman çok umutlanacağım. Niye? Çünkü, size Topluluk hukukunun nasıl işlediği konusunda detaylı olmayan küçük bir iki açıklama yapayım ki, siz de anlayacaksınız o zaman. Topluluk hukukunun iki tür hukuk düzeni var:

I - Primer kaynaklar diyoruz, yani birincil kaynaklar. Bütün Avrupa Topluluğunu kuran antlaşmalar, yani o seviyedeki Anayasal hukuku artık

Avrupa açısından.

2- Sekonder hukuk var, ikincil hukuk.

Burada Avrupa Topluluğu yaşamı bir hukuk üretme yaşamı aslında, hukuk dinamizmi ve burada üretilen hukuk Avrupa Topluluğu seviyesinde çok önemli iki tane doktrin aracılığıyla üye devletlere yansıyor. Doğrudan uygulanırlık. Ne demek doğrudan uygulanırlık? Yani, sizin herhangi bir yasanız, tüzüğünüz falan önemli değil, yayınlandığı gün Avrupa Topluluklarının Resmi Gazetesinde, sizin ülkeniz için de geçerlidir. İkincisi, daha da önemlisi; doğrudan etki. Siz sokaktaki vatandaş olarak veyahut bilmem ne kurumu olarak, kuruluşu olarak her türlü idari ve adli yargıdan bunların uygulanmasını talep edersiniz. Etmedi mi o idare? Tepesinde her türlü şeyin, gerekirse Anayasa Mahkemesinin üstünde ATAD vardır, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı. Gereken cebri kararı da tam cebri olmasa bile, ama bağlayıcı kararları buradan çıkartırsınız, yani hukuk sisteminin güvencesi altındadır. Ve işte söylediğimiz kamu sağlığı, kamu güvenliği, kamu ahlakı özellikle ve özellikle Avrupa standartları aracılığıyla yaşamaya çalışır. Avrupa standartları da bu anlamda ikincil hukuk kaynaklarının çok önemli bir parçasıdır.

Betül uyar - Ulusalüstü belki.

Can Baydarol - Uluslarüstü, ulusal değil de, uluslarüstü diyoruz. Yani bir kere bu iş yürürlüğe girdikten sonra, bakın şöyle bir şey düşünelim: Avrupa'da hukuk dediğimiz zaman ne var? Bir Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Kurucu Antlaşmasından kaynaklanan kurallar bütünü var. AET'den kaynaklanan veyahut AT'den kaynaklanan kurallar bütünü var ve bunların hepsi bakın şu antlaşmalar birincil, şunlar da ikincil olarak bu antlaşmalardan kaynaklanan hukuk kuralları bütünüdür. İşte EURATOM'dan kaynaklananlar var ve üye devletler burada doktriner bir tartışma yapmam gerekirse ikisi de aynı sonucu verir, ama çok uluslarüstülüğü savunuyorsanız Topluluk Kurucu Antlaşmaları yürürlüğe girdikten sonra ya da siz Katılma Antlaşmasıyla buraya bağlandıktan sonra artık sizin için bu alanlarda egemen yetkinin transferi gerçekleşmiştir. "Bu kadar ileri gitmeyelim, yahu daha ulusumuz, vatanımız, egemenliğimize bağlıyız" o zaman egemen yetkinin vekaleti gerçekleşmiştir, yani birisi işlevsel teoridir, bir tanesi de tamamen federatif teoridir. Ama, her ikisinde de sonuçta artık sizin üye devlette şu alanlardaki ulusal egemenliğiniz kısıtlıdır, yoktur aslında. Siz üye devlet olarak ne yapabilirsiniz? Sadece oradaki kuralların uygulamasını sağlamakla mükellefsiniz o kadar. Tabii onu ülkenizdeki ajanlar vasıtasıyla yaparsınız, uymazsanız da yargı yolu her zaman için açıktır. Yani, o anlamda ben umutluyum içeri girersek. Dışarıda kalırsak ben de sizin kadar umutsuzum, orada söyleyebileceğim bir şey yok.

İsmet Öztunalı - Sayın Baydarol, tabii çok teşekkür ediyoruz. Bizim TMMOB yönünden önemli bir meselemiz bu FEANI olayı var, Avrupa Mühendisler Birliği. Şimdi TMMOB, FEANI'ye üye olma girişimindedir ve diyelim ki üyeliği gerçekleşmiş olsun. Şimdi FEANI'nin bazı kuralları var, Avrupa mühendisi olmamız için, diyor ki: "Temel eğitim 3 seneden aşağı olmayacak. Ben bu temel eğitim kurumlarını akredite edeceğim. Akredite ettiğim kurumlardan mezuniyet şartını ararım, artı diplomadan sonra 2 sene deneyim geçirmesi lazım, artı 2 sene de meslek içi eğitim ararım, yani ancak 7 senenin sonunda Avrupa mühendisi olursun." Şimdi bu galiba diplomaların karşılıklı tanınması bakımından önemli bir yaklaşım. Bu FEANI üyeliği Avrupa Topluluğuna üye

olmadan da bizi bağlayacak mı veya nasıl bir uygulama olacak ki, bu serbest dolaşımda bir etkisi olsun.

Can Baydarol - Şimdi FEANI üyesi olmanız tabii ki şu süreçte sizi çok ileri bir noktaya taşır, yani onu kabul etmemiz gerekiyor, çünkü Türkiye'de şayet ilişkiler iyimser senaryo çerçevesinde gerçekleşir de, tam üye olmasak dahi, hizmetlerin serbest dolaşımı noktasına gelirse, işte o topluluk müktesebatına uyum tabii ki hizmetlerin serbest dolaşım alanını da kapsayacak hale gelecektir. Kişileri de kapsayacak noktaya gelirse özellikle bu tür teknik eğitimler ve teknik meslekler çok fazla ön plana çıkacaktır. Hizmetlerin insansal bazdaki serbest dolaşımı açısından. Bütün bunlar olmazsa Türkiye'yi çok fazla bağlamaz, zaten serbest dolaşım yoktur ortada, Avrupa mühendisi olmak ISO-9000 belgesi almak gibi bir şey olur alan açısından, Türkiye'de bunun reklamını yaparsınız "benim FEANI'den akredite mühendislik belgem var" dersiniz. Bu böyle bir şey olur, ama şayet ilişkiler bu şekilde gelişecek olursa bence FEANI üyeliği ve bunun kriterlerine uyum sağlamak, sizin meslekteki insanların Avrupa seviyesindeki serbest dolaşımını sağlayabilmenin birinci önkoşulu haline dönüşecektir, yani biraz Feray'la da tartıştığım için konuyu üç aşağı beş yukarı biliyorum, şimdilik bunu söyleyebilirim.

Feray Salman - Orada bir şeyi bilgi olarak eklemekte yarar var. Şimdi bu FEANI konusunda ve Avrupa Birliği bağlantısında bir şeye çok dikkat etmek lazım; FEANI Avrupa Topluluğu'nun ve Avrupa Komisyonu'na akredite olmuş bir örgüttür. Bu anlamda çok önemli, yani niye önemli? Çünkü, hizmetlerin serbest dolaşımı ve özellikle mühendislerin serbest dolaşımı konusundaki karar verici organ gibidir neredeyse bu akredite olmasından kaynaklı bir şey. Yani, Avrupa Komisyonu özellikle şu anda mühendislerin serbest dolaşımı konusundaki sorunu Avrupa'nın içinde çözemedi daha, yani bunun için 88'den başlayan, en son sanıyorum 92'de çıkardıkları bir karar daha var, ama üye ülkelerdeki farklı eğitim biçimlerinden ve yöntemlerinden ötürü bir ortaklık, bir eşlik sağlayamadılar, ama FEANI'nin koydukları, bu Avrupa mühendisliği belgesi aslında ona giden bir yol, yani onun önünü açan bir yol oradaki 7 yıllık, sizin biraz önce tariflediğiniz şey.

Dolayısıyla FEANI şu anda Avrupa Komisyonunun akredite olmuş örgütlerinden biri olarak, Avrupa Komisyonu'nun karar verme süreci içerisinde varolan mevcut bir kurum, yani Türkiye açısından da, TMMOB açısından da bir anlamda önemi orada yatıyor. Bir ikincisi de, tabii onu farklı biçimlerde biz tartışırız zaten kendi aramızda, ama eğitim açısından getirdiği çok önemli vurgular var, yani nasıl bir eğitim sistemi ve nasıl bir mühendislik konusundaki bazı yaklaşımlar var, Türkiye'de epeyce tartışılması gerekir diye düşünüyorum.

Mahmut Kiper - Bizim bundan sonra bir sonraki yapacağımız ve sanıyorum bu programın son ayağı "Mal ve Hizmet Ticaretinde Akreditasyon ve Belgelendirme". O kapsam biraz daha tanımlı, çünkü regülatif ve normlara bağlanmış bir kapsam, yani o kapsamda daha çok kalibrasyon test analiz laboratuvarlarının akreditasyonu.

Can Baydarol - Gümrük Birliği kararında 8 ve 11 inci maddeleri tamamen buna açılır.

İsmet Öztunalı - 5 yıl süre tanınmış ve bu süre Türkiye için yeterli değil sanırım.

Mahmut Kiper - Benim sorum şöyle: Orada yalnız o norm ve direktifler minimum gereksinimleri belirtiyor, yani siz o temel 4 alan, şimdi çevre, yönetim ve denetim de bazı ülkelerce sokuluyor, bu alanlarda akredite olduğunuz zaman minimum koşulları teyit ettiğiniz anlamına geliyor, ama bu yeterli değil, yani madalyonun öbür yüzüne baktığımız zaman yeterli değil. Orada da karşılıklı veya çoklu tanınma anlaşmaları gündemde, ama hizmetlerin serbest dolaşımıyla bu daha belirgin ve çerçeveli alan arasında şöyle bir fark var diyebilir miyiz: Biri daha çok regülatif ve normatif, en azından minimum koşullar bağlamında. Öbürleri de, hizmetlerin serbest dolaşımı da daha çok karşılıklı tanınma anlaşmalarına bağlı, karşılıklı veya çoklu, tabii kimin temsil ettiğine çok bağlı o, ama çerçeveleri prestije bağlı olarak çizilebilirler onlar da bu şekilde regülatif ve normatif hale gelecek. Belki de mühendislik alanında böyle bir çalışmanın zorluğu da buradan geliyor, çünkü disiplinler, formasyon, mühendislik alanında çok daha zor bunları belirleyebilmek, yani hizmetlerin serbest dolaşımından bu daha tanımlı mal ve hizmet ticaretinin akreditasyon belgelendirme çalışmaları kapsamı arasındaki sınırı biraz irdelemeye çalışır mısınız diye sorumu tamamlayayım.

Can Baydarol - Evet, aslında son derece de haklısınız. Bir tanesinde, mal ticaretinde ne yapıyoruz biz? Somut bir şey, yani somut bir malın ticaretindeki minimum standardı saptamaya çalışıyoruz. Mesela bu bir arabaysa benim bildiğim 54 tane ayrı testten geçmesi lazım, işte lastiği bilmem ne olacak, farı şöyle olacak, direksiyonu böyle olacak, freni tutacak kaza anında, çarpma anında çarpma testleri vesairesi, yani arabanın hem çevreye zarar vermemesi, hem kullanan açısından güvenlik kurallarına uyması vesaire. Bütün bunları denetleyen sistemleri, yani bir kere malınızın o standarda uygun olması lazım ki, piyasaya sürebilelim. Sürdükten sonra o üretim zincirini sürekli aynı şeyi nasıl sağladığını denetleyebilmem için orada ISO-9000 meselesi, standartlar başlıyor işin içine girmeye çalışıyor vesaire, bunlar işin mal boyutu. Hizmette peki aynı kaliteyi nasıl sağlayacağım? Orada da başka bir sorun başlıyor. Şimdi hizmette mesela şu doktorlar örneği bence önemli, mesela Almanya "en ileri hizmeti isterim ben arkadaş. Kamu sağlığım var benim" diyor, yani öyle adam 6 yılı nasıl bitirdi, ne olduğu belli olmayan bir fakülteden çıkmış, o "6 yıl okudum" diyor, ama "ben kendi vatandaşımın canını o vatandaşa nasıl emanet ederim?" sorusunu ortaya atıyor. Şimdi tabii ki burada bireysel bazda konuya yaklaştığınızda son derece de zor bir soruyla karşı karşıyasınız, yani düşünün ki aynı eğitim seviyesinde, aynı sınıfta standart olarak insanın, çünkü orada öğrencinin zekası, yeteneği vesairesi de işin içine girdiği, bilmem ne kadar psikolojik donenin ve sosyo psikolojik donenin aslında içine girdiği bir süreçle karşı karşıyayız. Yani orada böyle tornadan çıkmış gibi mühendis nasıl ortaya çıkartılabilir, tornadan çıkmış gibi doktor nasıl çıkartılır, vesaire soruları ortaya çıkıyor, yani işin içine insani boyutlar da girdiği için aslında yapılmak istenen mal ticaretinde olduğu gibi, hizmet sunumunda da belli minimumu yakalamaktır. Yani, bu noktada daha ileri gitmiş ülkeler burada minimum standardı saptamakta, hizmet sunumunda daha istekli olacaktır, ama bilin ki Avrupa Birliğinde de her ülke Almanya değil, orada Yunanistan da var, Portekiz de var. O şekilde baktığımız zaman

minimum seviye, ortalama seviye bile tahmin ediyorum Türkiye açısından örnekseme olarak aldığımızda bizim için iyi bir şey olacaktır, Türkiye'deki bu tür hizmetleri vermeye çalışanların eğitimi, yetiştirmesi açısından. Tabii şunu da söylemek lazım; Türk eğitim sisteminin yetiştirdiği, tamam popülizm hoşta gidiyor, işte Sütçü İmam Üniversitesinde de ben mühendis çıkartıyorum, iyi de, acaba o üniversiteden çıkarttığın mühendis, hakikaten mühendis mi çıkıyor? Ne oluyor? İşte onda da mühendis diploması oluyor, teknik üniversiteyi bitirmişte de oluyor, iş arama, iş bulma, bunları yaşama geçirme noktasına geldiği zaman İTÜ'den çıkan, Boğaziçi'nden, ODTÜ'den çıkan adam hızla bir yerlere gidiyor, öteki adam da hızla bir yerlere düşüyor veyahut da hiç iş bulamıyor. O yüzden minimum standardın o eğitim noktasında popülizmden uzak düşünüp, sağlamayı bırakın Avrupa'ya girmeyi, hizmetleri serbest dolaştırmayı, bence Türkiye'nin kendi iç gereksinimleri açısından da çok ciddi bir öncelikli sorun. Bilmiyorum yanıtlayabildim mi? Ama, dilerseniz şu standartlar meselesini de bir parça anlatayım, çünkü tahmin ediyorum hep Türkiye'de yaşamın sorunlarını yaşıyoruz, Türkiye'de maalesef her şeyi politize ediyoruz, yani dünyanın en teknik işini bile biz bugün politize ettik, TSE'nin durumu, falanı filanı, ayrıca tartışmaya gerek yok.

Şimdi Avrupa Topluluğu'nda standardizasyon sisteminin tartışmaya açılması aslında Gümrük Birliğinin unsurlarından bir tanesi olarak karşımıza geliyor. Biz Gümrük Birliği dediğimiz zaman ne yapmaya çalışıyoruz, malların ticaretini serbestleştirmeye çalışıyoruz. Malların dolaşımında hangi tür engeller olabilir? İki tür engel var aslında: Tarife engellerini ikiye ayırıyoruz: Gümrük Vergileri, Gümrük Vergileriyle eş etkili belgeler ve tarife dışı engeller. Birincisi miktar kısıtlamaları. Miktar kısıtlamaları nedir? Bildiğimiz kotadır. İkincisi, miktar kısıtlamaları ile eş etkili önlemlerdir. Miktar kısıtlamasıyla eş etkili önlemler dediğiniz zaman ne ile karşı karşıya gelirsiniz. Bizim aynen katma protokol 7'de de yazar, "her türlü idari, hukuki ve adli uygulama -ki, sonucu kota gibi bir şeydir- bu miktar kısıtlamasıyla eş etkili önlemdir" derler. Burada bir ihtisas gümrüğünün oluşturulup, o gümrükten mal girmesini birtakım idari emirlerle, bilmem neyle kısıtlamak da budur ya da birtakım gariپ standartlar yaratıp, zorunlu kılmak suretiyle malların girişini engellemek de budur. Bir tür korumadır, ama tabii ki standart dediğimiz zaman işte kamu güvenliği, kamu sağlığı, bunun içine çevre giriyor, tüketici giriyor vesaire, çok daha kompleks bir sorunla karşı karşıyayız. Hepsinden birer parça var ve bir de mevzuat ortamıyla karşı karşıyayız. Avrupa bu işin böyle olduğunu 1961 yılında saptıyor ve 1961 yılında Avrupa Topluluğu -daha o sırada 6 ülke- bir envanter çıkarma çalışmasına başlıyor. "Hangi ülkede bu tür bir potansiyel tehlike yaratacak ne standart var?" diye. Bu envanter çalışması 1968'e kadar sürüyor, 7 yıl, düşünün 6 ülkenin standartlarını dökmek ve buldukları standart sayısı 100.000. "Ne yapalım?" diyorlar, yani teknik engel yaratmasın, "bunları Avrupa standardına dönüştürmeye çalışalım" diyorlar ve armonize etmeye çalışıyorlar ve ellerinde de bir madde var biliyorsunuz, AET Kurucu Antlaşması 100 üncü maddesi. 100 üncü maddeden bu işe başlıyorlar çalışmaya, fakat maddenin kötü bir tarafı var, madde bu alandaki kararların oybirliğiyle alınmasını söylüyor. Oybirliği dediğiniz zaman ve standart gibi belalı bir işle uğraştığınız anda ufak bir çevre standardının otomotiv sektöründe çıkmasının 25 yılı falan aldığını söylemem gerekiyor. Niye? Çünkü, Alman sanayi modelini Fransız alıp uygulamaya kalkarsa, bütün üretim zincirini atıyor, yerine yenisini kuruyor, birkaç milyar dolardan bahsediyoruz. O yüzden de çok ciddi bir handicap çıkıyor. 1987'de tahmin

ediyorum ilk defa bu işle ilgili bir komisyon kurulmuştu Ali Bozer'in Devlet Bakanlığı sırasında, ben de Standardizasyon Komitesinin raportörüydüm o sırada ve o tarihte sıkılmadan -tam üyelik başvurusunu yaptığımız sırada oturdum, kaç tane bu şekilde armonize edebildikleri belge olduğunu saydım. 285 taneydi, yani şöyle bir oranla karşı karşıyaydık. Avrupa Birliği de bunu gördü tabii. Bunu gördüğü için ne yaptı? 1980'li yıllarda, 79'da özellikle bir dava çıkardı, Casis de Di jön davası meşhur ve bu Casis de Dijon davasında karşılıklı tanıma esasını kabul etti. Dedi ki: "Bir ülke kendi tüketici sağlığı açısından, çevre vesairesi açısından şayet bir malın kendi alanında dolaşımına izin veriyorsa, diğer ülke kendi standardını ön plana çıkarmadan bu malın serbest dolaşımında olduğunu kabul edecektir" dedi, yani karşılıklı tanıma prensibi Casis de Dijon'dan ortaya çıktı. Bu Casis de Dijon davasını aldılar, 1985 yılında yeni yaklaşım, "new approach" diye ortaya attıkları bir belgeyle geliştirdiler. Buraya giderken de 1980'de bir tane "CEN" diye bir enstitü kurdular, Commitee Europeen de Normalisation, yani Avrupa Standartları Komitesi ve daha sonra tabii CEN'e bağlı olarak CENELEG çıktı, elektro teknik alanda, şimdi ETS çıktı, bu telekomünikasyon vesaire alanında. Şimdi bu şeyin görevi ne, ne yapmaya çalıştılar, New approach'u (Yeni Yaklaşım) getirdiler, zaten bu CEN'i ön plana çıkartılar. Dediler ki: "Yeni bir alanda henüz bir ulusal standart yoksa, Avrupa standardını yazmak şu kurumun işidir: CEN'in işidir veya ona bağlı CENELEG. Hiçbir ülke ulusal bazda standart üretemez. Tabii ki 6 ay içerisinde, 1 yıl içerisinde bunun harekete geçmesi gerekir, yapması gerekir falan filan. Daha önce çıkmış Avrupa standartları anlamında biz gene armonizasyon çalışmalarına devam edeceğiz, zaten o sırada 1987 yılı geldi, Avrupa tek senedi çıktı ve 100 üncü maddedeki oybirliğini de nitelikli çoğunluk esasına çevirdiler. Bu sayede süreç bir parça hafifledi, ama bundan sonra şöyle bir şey daha yapıyoruz: Öyle ülkelerin Standardizasyon örgütleri bağımsız değildir, hepsi CEN'e bağlıdır, yani Almanya'nın DIN'i, Fransa'nın AFNOR'u vesaire, hepsi buna bağlıdır. Bu kurumlar ne yapmakla sınırlıdır? Standart yazmakla sınırlıdır. Şeyler ise, bu kurumlara bağlı ve bunların akredite ettiği deney laboratuvarları olur, yani standardı yazanla, tastikleyen mercii aynı olamaz. Niye olamaz? Çünkü, o zaman şikeler başlar ve standardı yazanı kimin denetleyeceği sorulan ortaya çıkar, kimin neyi ne kadar denetlediği meselesi ortaya çıkar. Bizim bütün anlamamız gereken mesele, bu akreditasyon meselelerinde de ortaya çıkan sorun zaten bu, standardı yazanla, standardı denetleyeni bir kere ayırmak ve standartları denetleyeninin de yeterliliğini sürekli olarak ölçmek. Nasıl ölçeceksiniz?

1 - Teknik ekipmanı var mı?

2- Bu kapsamda insanı var mı, insan gücüne sahip mi?

Ancak bu ikisi bir araya geldikten sonra şey yapabilir. İşte bizim aslında Gümrük Birliği kararının 8 ile 11 inci maddelerini bu mantık içinde anlamamız gerekiyor. Ondan sonra ne yapıyoruz biz? 01/01/2001 tarihinde de artık Türkiye'de de IC normu vurulacak, filan, o minimum talepler. İşte New approach zaten, yeni yaklaşım hattı o, minimum gereksinimler meselesinde. Çok da basittir sistem, siz "minimum gereklilikleri ben sağlıyorum" iddiasındaysanız, siz basarsınız CE markasını malınız dolaşır, ama onun öyle olmadığı bir yakalanırsa da artık sizin isminizi bir daha dünyada göremezsiniz, silinirsiniz, ama önce güven, sonra da denetim var. Zaten kimse de öyle bir şeye kaçmıyor zaten o korkunun ortaya koyduğu şey gereği. Bizde ne yapıyoruz? Bugün TSE gerçeğine baktığınız zaman standardı yazan da

TSE'dir, standardı esas belgeleyen TSE'dir. Niye? Çünkü, para oradadır, belgelendirmededir. TSE'nin bir açıklaması vardı bir iki sene evvel, "efendim biz standart yazmıyoruz, standart yazanlara sekreteryaya hizmeti veriyoruz" diyorlardı. "Kuruluş Kanununuz pek öyle yazmıyor" diyorlar yalnız adama. Ondan sonra peki TSE markasını kim verecek? "Tabii ki ben vereceğim" dedi, "Nereden bu yetkiyi alıyorsunuz?" "Kendi kanunumdan alıyorum" dediler, bu tür şeyi tartışmaya bile gerek görmüyorum, yani Türkiye şayet bu sistemi bu şekilde kurmazsa, yani işte hep Acquis Communautaires falan diyoruz ya, bu topluluk müktesebatına uyum, aslında buna uyuyoruz, burada öylesine bir yere uyuyoruz ki, bu Gümrük Birliğinin ötesinde tek pazara uyumdur aslında bakmayın. Çünkü, ben adamın bütün standardizasyon sistemiyle karşı karşıyayım ve işte orada Acquis Communautaires sadece belge değildir, işte "benim şu belgem bu belgeyle uydu" meselesi değildir. Bu belgenin hangi koşullarda verildiği ve denetlendiği meselesidir. O yüzden sistem sorundur, yani olayı tamamen sistem mantığı içerisinde almamız lazım.

İsmet Öztunalı - GATT da böyle istiyor.

Can Baydarol - Tabii GATT da böyle istiyor, çünkü sorun şudur: "Ben standardı denetliyorum" diye çıkıyor adam, peki "seni kim denetliyor arkadaş?" diye soruyorlar, yani denetleyeni kimin denetlediği meselesinde sorun yatmakta. Bütün bu sistemde zaten şuradaki CEN olsun veyahut ulusal standardizasyon mekanizması olsun, nasıl Gümrük Birliği AT'dan büyük GATT var dedik, burada da bunlardan büyük ISO var.

Betül Uyar - Öncelikle teşekkür ediyorum. Konuya çok yabancı bir meslek disipliniyim, mimarlık disipliniyim, öncelikle onu belirteyim. Bu TSE konusunun denetimi hem yapıp, hem de kendini denetlemesi işi ilgimi çekti. Almanya gibi ülkelerde örneğin, demin bahsettiniz DİN, bu standartları kendisi oluşturmuyor, ARGE kurumları mı oluşturuyor, kim oluşturuyor? Türkiye'de boşluklu yapı nerede, kimler bu standartları oluşturabilir.

Can Baydarol - Bu standartları oluşturmak çok uzun bir proses, yani standart oluşturmak dediğiniz anda işin içine devlet girer, işin içine meslek kuruluşları girer, işin içine uluslararası normlar girer, çünkü siz oturup kafanızdan "ben böyle bir standart yazıyorum" diye çıkamazsınız. Bütün bu standartların biraz evvel bahsettiğim ISO'ya -İstanbul Sanayi Odası değil- oraya şey yapması lazım, yani artık norm yaratmak meselesi uluslararası bir faaliyet alanı noktasına geldi. Siz Türkiye olarak ne yaparsınız? Böyle bir yeni gelişme var, bu konuda bir norm eleştirisi getirirsiniz. Nereye? ISO'ya. Ondan sonra, orada oluştuktan sonra bunun Türkçeleşmesi ve uygulanması meselesi vardır. Yoksa "yahu canımız sıkıldı, hadi bir standart yazalım" diye oturup standart yazamayız. Tabii bu standart oluşturma süreci içerisinde işin içine çok çeşitli baskı gurupları girer. Üreticiler girer, tüketiciler girer, devletin kendi beklentileri vardır, o standartlara erişme hedefi girer, üniversiteler girer, Meslek Odaları girer ve bu, bir konsensüs belgesidir bu anlamda standart ve bu konsensüs belgesinin aynı zamanda uluslararasılaşması da gerekir, yani bütün bu kontekste giriyor. Avrupa'da da artık bu işler şu çatı altında, CEN çatısı altında yapılıyor ve CEN de sürekli olarak ISO ile zaten temas içinde olduğu için dünya seviyesindeki uyum sorunu da halledilmiş oluyor.

Feray Salman - Hocam, bir parça şu 2001 yılını açar mısınız, ne olacak?

Can Baydarol - 2001'de ne olacak? Biz bu şekilde inat edersek, yani Türk hak veya mak her neyse, ama uluslararası anlamda kredibilitesi olan bir sistemi oluşturmamakta inat edersek şöyle söyleyeyim Avrupa çok rahat bir şekilde bizim malları almayacak, yani "karşılıklı tanıma yok arkadaş, senin sistemin buna cevaz vermiyor" diyecek. Bu zaman ne olacak? Dışarıya mal ihraç etmek isteyen işte sanayici vesaire gidip şuradaki laboratuvarlara malını test yaptırarak. Bu ne demektir? Gümrük Birliği çerçevesinde bir Gümrük Vergisiyle eş yetkili vergidir. Niye? Çünkü, bir sürü para yatırılıyorsunuz, yani bunu Türkiye'de 10 paraya yaparsanız, yurtdışında 1000 para çıkacak karşınıza. İkincisi; tarife dışı engelle karşı karşıya, kendi kendinize geleceksiniz, miktar kısıtlamasıyla eş etkili önlemdir; niye? Vakit kaybedeceksiniz. Burada 10 günde çıkaracakken, orada 2 yıl uğraşacaksınız, zaten o sırada malın kıymeti harbiyesi bitmiş olacak.

Feray Salman - Ülkenin kendi içinde haksız rekabet oluyor.

Can Baydarol - Tabii, yani bu diskriminasyon dediğimiz şey, yani ayırıcılık hep yabancıya karşı uygulanmaz. Birde "discrimination à rebours" denir Fransızca tabiriyle söyleyeyim, kendi vatandaşınıza karşı uyguladığınız ayırıcılıktır. Bu sistemde inat etmek bu ikinci diskriminasyonun önünü açar. Ayfer Eğilmez - Şimdi biliyorsunuz ilk bu 1995 kararlarında sanayiciler de bu konuda bir hayli ataklardı, lobiler oluşturdular, İKV biliyorsunuz bu anlamda yer yerinden oynuyordu vesaire, vesaire. Fakat son zamanlarda özellikle şöyle bir şey görüyoruz; sanayici ya da sermaye çok da ısrarlı değil bu işte. Rekabet unsuru olduğu için de tabii söylüyorum, şöyle senaryolar geliştirebiliyorum: Bu ülkede büyük bir enflasyon var, bir türlü enflasyon vergisi gibi bir rahatlığı var, buradan kazanıyor aradan, artı çevre uyumu var, ucuz işgücü var, bunların hepsi rekabet unsuru ve uyumlandırma unsuru. Bütün bunlar da bir yerde tabii sermayeye büyük avantajlar sağlıyor. Bu rahatlık içinde mi, niye bu rahatlığa girdi sermaye? Yani, hadi siyasi tarafını hükümetin ayrı bırakalım, ama sermaye bu işten adeta vazgeçti.

Can Baydarol - Şimdi şunu çok iyi düşünmek lazım, sermayenin bütün derdi Gümrük Birliğiydi. Gümrük Birliğinden sonra sermayeyi çok fazla ilgilendirmiyor şurada anlattığınız şeyler. Gümrük Birliği sırasında çok büyük endişeler ortaya çıktı, niye endişeler ortaya çıktı? Çünkü, yıllarca korumacı bir koruma duvarı arkasında rahat hareket etmenin getirdiği bir çok avantajdan yararlandı Türk sermayesi, yani bunu başka türlü söylemenin imkânı yok. Gümrük Vergisi yüzde 100 olan bir yerde, ama Gümrük Birliği Türkiye'de çok da yanlış anlatıldı, onu da söylememiz lazım, yani çok politize edildi. Mesela çok iyi hatırlayacaksınız, 13 Aralık 1995 günü Avrupa Parlamentosu'nda bir oylama yapıldı Gümrük Birliği kararıyla ilgili olarak. Avrupa Parlamentosunun öyle bir etkisi yoktu, ama biz ne yaptık? Çıkarmalar yaptık, siyasetçimiz, sanayicimiz, hepimiz orada lobi yapmaya çalıştık, "aman şu Avrupa Parlamentosu onaylasın" onaylamasa ne olacak? Onayladı, hukuk komedisi oldu, onaylamasaydı hukuk trajedisi olurdu. Türkiye tek taraflı bildirimde zaten Gümrük Birliğini yürürlüğe sokardı, yani bunda hiç kimsenin şüphesi olmasın. Yalnız şu an geldiği noktada Gümrük Birliği'nin bakıldı ki öyle fazla bir etkisi falan da yok Türkiye'ye. Niye yok? İşte biraz daha adam olduk gibi de oldu.

Örneğin, Anadol marka otomobili hatırlarsınız 30.000 dolardan sattık biz bu ülkeye. 30 000 dolara Anadol satarken, 20.000 dolara en lüks arabayı satıyoruz. Sanayi de kendisini yeniden yapılandırıyor büyük sermaye olarak baktığımız yerde, ama mesela güncel bir örnek vereyim şu rekabet meselesinden. Mesela; şu enflasyonu düşürmek için Hükümet bir model önerdi ve uyguladı da, ne dedi? "Ben mallara zam yapmıyorum, sen de zam yapma bakalım" Bu rekabete aykırıydı, hiç birimiz bunu tartışmadık. Niye rekabete aykırıydı? Çünkü, rekabet nedir bir kere yasak olan, onu tartışalım. Hakim konumdur. Hakim konumun suistimali yasaktır, hakim konumun kendisi değildir. Suistimal nasıl yapılabilir?

1 - Ekonominin koşullarının gerektirdiğinin ötesinde fiyat uygulamakla, yani tekel konumundan 10 paralık malı, 100 paraya satmaktır.

2- Yeni rakiplerin piyasaya girmesini engellemek için veyahut mevcutları piyasadan kovup, pasta payını yükseltmek için ekonominin gerektirdiğinden aşağı fiyat uygulamak da rekabete aykırıdır.

Siz enflasyonun yüzde 70-80 olduğu bir yerde Koç Holding'e "sen mallarına zam yapma, ben de zam yapmayacağım" dediğiniz anda yandı küçükler. Küçüklerin yaşama şansı kalmaz ortada. Ondan sonra Koç Holdingin A sektöründeki payı yüzde 30'dan yüzde 75'e çıkar. Bu da rekabete aykırı bir şeydir, yani bizdeki bütün sorun şundan da kaynaklanıyor; altına imza attığımız belgelerin içeriğini biz asla anlamıyoruz. Sadece şöyle bir paket olarak, süslü bir paket olarak halka yediyoruz. Halk yiyor, oy veriyor, vermiyor falan filan önemli değil. Biz Gümrük Birliğini çok tartıştık, ama Gümrük Birliği yürürlüğe girdi hiç tartışmadık, yani saçmalık burada, esas tartışmamız gereken şey Gümrük Birliği yürürlüğe girdikten sonraydı, onun mevzuatının getirdiği unsurları, bunun Türk ekonomisine getirdiği dönüşümlerdi. Biz bunları hiç tartışmadık, "yahu tamam o bitti artık, başkasına bakalım" a geldik.

Ayfer Eğilmez - Kararlar da tartışılmadı henüz.

Can Baydarol – 47. madde kamu ihalelerinin serbestleştirilmesi, nerede? Bu bir uluslararası yükümlülük, nerede? Aksine bizdeki küçük mafyazoik oyunlarla zaten kamu ihalelerinin hali ortada. Halbuki bunu da biraz uluslararası rekabete açsak acaba Türkiye'deki küçük mafyaların da belini kırmak için iyi bir adım atmaz mıyız? Yani, bu anlamda tamam, küreselleşmenin belki çok kötü getirilen var, onu şu anda mali sektörle şey yapalım, ama bu tarafta, reel sektörlerde getirdiği birtakım olumlu unsurlar da var, ama biz bu unsurları hiç tartışmıyoruz. Şimdi bakıyorum bugün gelirken uçakta okudum, "Sayın Ecevit, Gümrük Birliği anlaşmasını tartışmaya açacak" Bu anlaşma değil, karar. Gümrük Birliği kararını her zaman iyileştirebilirsiniz, bunun yolu Ortaklık Konseyidir, Gümrük Birliği Ortak Komitesidir, bütün bunlar var zaten, ama bizdeki seçtiğimiz laflara bakarsanız bence çok amacını aşan laflar ediyor siyasi otoritemiz. Ben daha da beterini söyleyeyim mesela Gümrük Birliği konusunda, "ben bu kararı yırttım attım" dediniz, ne olur? 1973'te başladı bu iş. Dünya Ticaret Örgütü üstünüze çöker, çullanır ve Avrupa Birliği'nin dışında kalan 150 küsur tane devlete tazminat ödemek zorunda kalırsınız. Niye? Çünkü, siz Gümrük Birliğini GATT'tan izin alarak yaptınız, GATT'ın 2. maddesinden yola çıkarak yaptınız. Gümrük Birliğini gerçekleştirdiğiniz andan itibaren ne yaptınız? Ticarete saptırdınız. Kimin aleyhine? Diğer üçüncü ülkelerin aleyhine. "Hadi verin bakalım bunun

tazminatını" dedikleri anda acaba ne olacaksınız? Yani, Dünya Ticaret Örgütü panelde oturuyorsunuz hep birlikte, gelen geçen bir şamar atıp, para koparıp gidiyor, yani o hale gelirsiniz ülke olarak veyahut da "ben dünyada oynamıyorum ağabey" dersiniz, Türkiye'yi alır aya doğru taşırsınız olur. Yani, dışa açılma ve kapanma sorusunun getirileri ve götürüleriyle aynı anda masaya oturulup, tartışılması gerekiyor. Bilmem tatmin edici oldum mu?

IV

Mal ve Hizmet Ticaretinde Akreditasyon ve Belgelendirme
Hüseyin Uğur

Doç Dr. Hüseyin Uğur

ODTÜ Fizik Bölümü mezunu olup, Master ve Doktorasını yarı iletkenler fiziği üzerine Chicago Üniversitesi'nde yapaktan sonra ABD'de doktora sonrası çalışmalar yaptı. 1985 yılında TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi'nde Proje Yöneticisi olarak çalışmaya başladı. 1992 yılı başında Ulusal Metroloji Enstitüsü'nü kurmakla görevlendirilen Dr. Uğur halen UME Müdürlüğü görevini yürütmektedir. Hüseyin Uğur Türkiye Akreditasyon Konseyi'nin kurulması için çalışmakta ve KalDer Yönetim Kurulu Üyeliği yapmaktadır. Ayrıca 5 uluslararası kuruluşta Türkiye'yi temsil etmektedir.

Ben en son yaklaşık 2 yıl önce Ankara'ya gelmiş ve bu konuda bir konuşma yapmıştım ve size de bugün son 2 yıldır dünyada olup bitenler hakkında benim bildiğim kadarıyla bir özet yapacağım. Belki sonunda Türkiye'deki durumu da enine boyuna tartışırız. Bu gibi toplantıların her zaman kaçamadığımız bir noktası da Türkiye'deki durum. Genellikle tanımlara ortalarda gireceğim, ama ben bugünkü dinleyici kitlesinin niteliğini göz önüne alarak, iki tanımı baştan yapıp, aradan çıkarmak istiyorum ki, bugün daha çok metroloji, ölçüm ve akreditasyondan bahsedeceğim. Metroloji son derece basit, ölçüm bilim demek, metreden türemiş. İki tane görevi var, bütün ölçme sistemine temel olan birimleri, (SI ve türevleri diyoruz), 7 tane temel ölçüm birimi var, geri kalan bütün birimler bu 7 birimden türetilmiş, bilim ve teknolojinin kullanımına sunmak ve ondan sonra da bütün yapılan ölçümleri güvenilirlik altına almak. Son derece basit bir tanımı var, ama bugün için baktığımızda uluslararası ticarete son derece önemli bir rol oynadığını görüyoruz. Bir de bu yapılan ölçümlerin entegrasyonu ve güvenilirliği açısından ki, metroloji sadece bir ölçümle kalmıyor, bütün bir sistemi oluşturuyor, -birazdan izah edeceğim- orada bir akreditasyon kavramıyla karşılaşıyoruz. Akreditasyon ise laboratuvarlar, test ve belgelendirme kuruluşlarının uluslararası kabul görmüş teknik kriterlere göre değerlendirilmesi, bunun altının çizilmesi lazım, bunu rasgele yapamıyorsunuz, bütün dünyada kabul edilmiş bazı kural setleri var, artık bütün dünya tek bir sete doğru yönelmiş, ama bugün için birden fazla set var. Akreditasyon, uluslararası teknik kriterlere göre önce gidip ne durumda olduğunun bir değerlendirilmesi, onaylanması ve de -bu da çok önemli- düzenli aralıklarla denetlenmesi ile yapılan iş, bu kuruluşların fonksiyonel olarak birbirine denk olmasının sağlanması. Aslında bir adalet sistemi bu, yani ben bir iş yapıyorum diye yola çıkıyorsunuz, bir hakem geliyor, diyor ki: "Evet, bu kişi veya kişiler, beyan ettikleri ölçüde bu işi yapıyorlar ve bu yapılan iş, beyan edilen kriterlere, değerlere, uluslararası normlara uygun olarak yapılıyor" ve bu şekilde akredite edilmiş iki kuruluş arasındaki farklar da iyi

belgelenmiş oluyor. Burada bir gelişmişlik yok. Bu noktaya nasıl geldiğimizi size çok kısaca anlatmak istiyorum. Metrolojinin aslında başlangıcı sanayi devrimi. Sanayi devrimi de 1600'lerin sonunda yavaş yavaş başlıyor, daha sonra 1800'lerin ortasında ciddi bir hale geliyor. Bu sanayi devriminin bize getirdiği ise ölçümdeki homojenlik, tutarlılık. Bırakın ülkeler arasındaki homojenliği, bir ülkenin bir ili içinde bile, bir bölgesi içinde bile ölçüm tutarlılığı yok ve bu ciddi bir problem olmaya başlıyor, çünkü artık üretim tek bir yerden çıkıp, birden fazla yere yayılmaya başlıyor, yani birden fazla noktada üretilen malzemeler yan yana gelerek bir bütünü oluşturmaya başlıyorlar. İşte o zaman bu malzemelerin yan yana geldiği zaman birbirine uyması ciddi bir soru olarak ortaya çıkıyor, çünkü çeşitli yerlerde çeşitli ölçüm sistemleri var ve bütün bunlar bir uyumsuzluk ortaya çıkartıyor. Bunu en ciddi şekilde hisseden ülke Hollanda oluyor ve 1800'lerin başında bu işi tabiri caizse zaptırap altına almak için bir organizasyon oluşturuyor ve adına da Metroloji Enstitüsü deniliyor, 1830'larda oluşuyor bu. Daha sonra Hollanda, Fransa'nın öne çıkarak çalışmasıyla bu iş biraz yoğunlaşıyor, ama çok da fazla rağbet görmüyor, ta ki Von Siemens'in başı Almanya'da derde girinceye kadar. İngiltere'den ithal ettiği bakır tam saf değil, elektriksel iletkenliği ideal değil, kendi kafasındakine göre olması gerektiği gibi değil, ama aldığı firma "Benim bakırım çok güzel, ben ölçüyorum her şey normal" diyor, Von Siemens ölçtüğü zaman her şey normal çıkmıyor. Ondan sonra da bu tartışmaların sonu gelmiyor ve Von Siemens çok önemli bir şey yapıyor, Alman Hükümetine arazi veriyor, bir bina yapıyor ve para veriyor, diyor ki: "Al, sen bu yapıyla bir metroloji sistemi kur ve bundan sonra da benim ithalattaki ürünlerimi ben bu sayede kontrol edebileyim". Bakın altını çiziyim burada, Alman Hükümetine arazi veriyor, bina veriyor ve para veriyor, şu anda bizim sanayicimiz hiçbir şey vermiyor, Türkiye Cumhuriyetine "sen yap, ben kullanayım" diyor, bu küçük bir çelişki. O zaman adamın gerçek bir ihtiyacı olduğu zaman bu ihtiyacı devletten beklemiyor, oturuyor altyapısını kendisi hazırlıyor, ancak üstyapısını devletin getirmesini bekliyor. Daha sonra Almanya'nın da bu işe ciddi bir şekilde el atmasıyla, İngiltere de katılıyor, onların da bu örnek olayda Almanya'ya karşı bir problemleri yok, ama başka türlü bir problemleri var. Daha sonra 1875 yılında metre konvansiyon dediğimiz uluslararası bir konferans toplanıyor. Osmanlı İmparatorluğu da Paris'teki askeri ateşesi kanalıyla buna katılıyor ve bunun sonunda bir sistem kuruluyor. O sistemden önce şöyle bir durum var (Şekil 1); bir ülke olsun, bu Türkiye olsun, bir başka ülke olsun, mesela Almanya olsun, bu ülkenin çeşitli yerlerine çeşitli ölçümler yapılıyor ve deniyor ki: "Bu A noktasında yapılan ölçümle bir başka ülkenin B noktasında yapılan ölçümün arasındaki denkliği ben nasıl sağlarım, ikisinin eşitliğini nasıl oluştururum?" Mesela benim elimde tomruk var, bu tomruğu alanla, satan aynısını ölçsün şeklinde. İşte bu metre konvansiyonunun getirdiği en büyük yenilik ki, dünya ticaretinde, hatta sanayisinde bir çığır açtığı varsayılıyor, böyle bir düzen getiriyor. Düzen de şu, (Şekil 2) deniliyor ki: "Uluslararası bir konferans olsun (CGPM), bu metre konvansiyonunu diplomatik olarak imzalayan bu ülkelerin -ki, bugün için sayısı 48 civarında- temsilcileri 4 yılda bir toplansınlar ve bunlar 18 kişilik bir Yürütme Kurulu oluştursunlar (CIPM). Bu Yürütme Kurulu bütün dünyadaki ölçümün nasıl yapılacağına karar versin. Kendileri değil, birazdan size izah edeceğim nasıl çalıştığını, ama karar verme mekanizmasını kursunlar ve bunun altında da fiziksel olarak bu ölçümleri oluşturan ve hatta bazılarını yapan ve uluslararası referansları da bünyesinde bulunduran BIPM diye bir fiziksel

enstitü, bir araştırma merkezi olsun. Bunun da Fransa'nın Sevr kentinde - Paris'in bir banliyösü-kurulmasına karar veriliyor, 1875 yılında kuruluyor. 1879 yılında çok önemli bir olay var, önce BIPM ve CIPM toplanıyorlar ve 4 yıllık çalışma sonucunda bir kütle prototipinin ve bir de uzunluk, metre prototipinin fiziksel olarak oluşturulmasına karar veriyorlar, toplantıda en önemli karar bu. İkinci bir karar daha veriyorlar, aidatını ödemeyen ülkelerin atılması kararı veriliyor ve bu şekilde Osmanlı İmparatorluğu uluslararası metre konvansiyonundan çıkmış oluyor ve bu arada metre ile kilogram hazırlanmış vaziyette. Kilogram, 1 kilogramlık platin ve iridyumdan oluşuyor, yüzde 90 platin, yüzde 10 iridyumdan ve bir de metre prototipi oluşuyor ve daha sonra da geri kalan 5 tane SI biriminin nasıl oluşması gerektiğine dair çalışmalar başlıyor.

Kurulan sistem şu: Ben gene Türkiye ve Almanya'yı örnek verdim, çoğumuzun Almanlarla belli bir ilişkisi var, deniyor ki; "her ülkede ulusal bir merkez olsun, bu ulusal merkezler kendi aralarında ve uluslararası merkezlerle uluslararası karşılaştırma yöntemleriyle ölçüm birliğine varsınlar. Ben herkesin kalibrasyonun ne olduğunu bildiğini varsayıyorum, uluslararası karşılaştırma doğrudan kalibrasyondan farklı. Kalibrasyonda siz cihazınızı gönderiyorsunuz, karşı tarafın ne yaptığını bilmiyorsunuz, karşı taraf sizin cihazınızın ölçmesi gereken değerle, gerçekten ölçtüğü değer arasındaki farkı saptıyor, belgelendiriyor, size getiriyor. Daha sonra da karşı taraf sizin bu bilgiyi nasıl kullandığınızı bilmiyor, yani bir kopukluk var, sadece bir cihaz alışverişi var kalibrasyonda. Uluslararası karşılaştırmada ise siz bir standart oluşturuyorsunuz, sizin ekibiniz bu standardı alıyor, karşı ekiple birlikte, o ülkenin standardıyla birlikte ölçülüyor, daha sonra o ülkenin ekibi size geliyor, yine birlikte ölçüyorsunuz ve bu şekilde iki ortam şartında iki ekiple birlikte de bütün bu ölçümler tekrarlanmış oluyor ve bunun sonucunda iki ülkenin standartları arasındaki fark belirlenmiş oluyor, buna da uluslararası karşılaştırma deniyor. Tabii taraflardan hepsinin ülke olması şart değil, uluslararası merkez de olabilir, buna tiriat diyoruz, ulusal enstitüler ve uluslararası merkez. Bilimsel açıdan uluslararası merkez ve ulusal enstitüler arasında fark yok, hatta bazı dallarda şu anda bazı ulusal enstitüler bilimsel açıdan uluslararası merkezden daha iyi, ama uluslararası merkezin bir koordinasyon rolü var, yani onların verdiği rakam defakto standart, referans noktası olduğu için doğru rakam olarak kabul ediliyor. Onun altında ise deniyor ki: "İkinci seviye profesyonel laboratuvarlar olsun ve bu laboratuvarlar cihazları kalibrasyon için bir üst laboratuvara göndersinler, fakat buna karşı da üst laboratuvar bu cihazların doğru kullanılıp, kullanılmadığı, bilginin doğru aktarılıp, aktarılmadığını teyit etmek için bu laboratuvarları akredite etsin ve onun altında da daha alt seviye laboratuvarlar olsun ve bu işin sonucunda diyelim ki şurada C noktasında bir ölçüm yapılmışsa, burada ölçüm yapan cihaz kalibrasyon ve akreditasyon kanallarıyla bu noktaya gelmiş oluyor. Aynı şekilde ikinci ülkenin B noktasından da geçerek bütün her şey BIPM'de muhafaza edilen veya tanımlanan 7 tane standarda ulaşıyor ve bu şekilde bir C noktasındaki ölçümle, B noktasındaki ölçüm kabul edilebilir bir hata sınırında, -biz buna belirsizlik diyoruz- belirsizlik sınırı içinde olmak kaydıyla birbirine denk sayılıyor bu sistemle. İşte BIPM'in ortaya çıkardığı sistem, birliğin bütün dünyaya getirdiği ölçüm bu şekilde oluşuyor. Bir de kısaca size BIPM'in çalışmasından, mekanizmasından bir örnek vereyim. Tepeden başlayalım, 1875'in metre konvansiyonundan; bu arada Osmanlı İmparatorluğu çöktükten sonra Atatürk "hangi anlaşmaların Türkiye

Cumhuriyeti yükümlülüğünü yerine getirmemiş?" diye baktığı zaman, bu anlaşma da karşısına çıkıyor, birikmiş aidatları ödetiyor ve Türkiye Cumhuriyetini tekrar metre konvansiyonuna sokuyor, sonra da sadece sokmakla kalmıyor, "Bunun gereği nedir?" dediği zaman da meşhur Ölçü Ayarlar Kanunu çıkıyor 1933 yılında ki, o zaman için de dünyanın en modern kanunlarından bir tanesi. Fakat bir şeyi yapmayı unutuyor Türkiye Cumhuriyeti, o kanunu yürütecek fiziksel altyapıyı oluşturmayı unutuyor, yani kanun çıkıyor, fakat onu destekleyecek ölçüm sistemi gelişmiyor. Bu metre konvansiyonuna bir anlaşmayla giriliyor ve bu anlaşmanın Resmi Gazetede yayınlanması gerekiyor ve belli de bir ücreti var buna katılmanın (Şekil 3). Bu şekilde, her 4 yılda bir toplanan uluslararası konferans oluşuyor ve üye ülke hükümetlerinin delegeleri bu konferanslara katılıyor, Türkiye Cumhuriyeti'ni ise, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı temsil ediyor bu konferansta. Gelecek konferans 1999 yılının Ekim ayında. Daha sonra bu konferans metroloji dünyasında saygınlığı gayet iyi bilinen ve belli bir kültür getirebilecek ve bir yürütücü niteliği olan insanlar arasından 18 tane "bilirkişi" seçiyor (CIPM) ve bu kişiler yürütme organını oluşturuyor. Genellikle bu kişilere baktığınız zaman da herhangi bir ters durumla karşılaşmıyorsunuz. Gerçekten yıllardır hep doğru dürüst insanlar seçilmiş, herhangi bir politik etki girmemiş, bilimsel niteliği olan insanlar gelmiş, tabii doğal olarak bugüne kadar bizim ülkemizden herhangi bir katılım olmamış. Bu kişiler, uluslararası kuruluşlardan seçiliyor, ama daha çok metroloji enstitülerinden geliyor. Bundan sonra iki şey oluşuyor, bir tanesi CC (Consultative Committee) denen "danışma komite"leri. Bu komiteler her ölçümün nasıl yapılması gerektiğini, hataların nasıl olduğunu ve tanımları belirliyor. Bunların arasında meşhur tanımlar vardır, mesela plank sabiti, elektronun yükü, elektronun ağırlığı şeklinde. Bütün bu birimlerin ve rakamların oluşturulmasında bu komiteler etkin bir rol oynuyor. Bunların hepsinin nasıl hesaplanacağı veya ölçüleceğini bu komiteler belirliyor ve sonuçları da onaylıyor. İşte bütün bu CC'ler ulusal laboratuvarlardan gelen ve bilimsel olarak nitelikleri çok üst elemanlardan oluşuyor ve biz de bugüne kadar herhangi bir komiteye girememişiz, İlk defa geçen sene bir komiteye gözlemci olarak alındık.

Bütün bunların sonucunda bir de fiziksel olarak deneyleri yapan, ölçümleri oluşturan bir laboratuvar var (BIPM). Oldukça sofistike olan bu laboratuvar da, yaklaşık 70 kişilik bir personel çalışıyor ve bu personel dünyadaki çeşitli metroloji enstitülerinden geliyor, orada belli bir süre istihdam ediliyor, idari işleri yürütmek için, bir miktar da Fransız sabit personel var, idari işleri yürütmek için, Başkanı da şu anda bir İngiliz. Şimdi metrolojinin güzel bir tarafını anlatmak istiyorum (Şekil 4). Akreditasyon ve belgelendirmeye geçmeden önce söylemek istediğim, her yaptığımız şeyin kaydının olması lazım. Uluslararası merkezden başlıyorsunuz, uluslar arası merkezde uluslararası standartlar muhafaza ediliyor, mesela 1 kilogram var, bu 1 kilogram ağırlık uluslararası bir standart oluyor, ama kilogramın dışındaki standartlar artık suni bir araç değil, daha çok bir tanım oluyor. "Sezyum atomunun belli enerji aralığındaki elektronik geçişlerin belli bir sayısı 1 saniyedir" deniyor, "iyotla kararlı hale getirilmiş helyum neon lazerin şu dalga boyu bir uzunluk standardı" şeklinde tanımlara gidiliyor. Onun altında ulusal metroloji enstitüleri var, her ülkede bir tane var, sadece bazı ülkelerde dallar paylaşılmış, bu 11'e kadar çıkabiliyor. Dünyadaki en karışık durum Danimarka'da, 11 tane metroloji enstitüsü var, bir branşı bir üniversitede bir kuruluş tarafından, bir tanesi ticari bir şirketin bir bölümü yapıyor, tam bir

kaos. Onun dışındaki ikinci kötü durum Fransa; 5 adet metroloji enstitüsü var. İki, üç ülkede üçer tane var, ama onun dışındaki bütün ülkelerde birer tane enstitü var ve bu enstitüler de ulusal standartları oluşturup muhafaza ediyorlar. İşte bu ulusal standartların sağlığı, ne kadar doğru olduğu, geçerliliği ise BIPM ile yapılan karşılaştırmalardan alınan sertifikalarla belirleniyor, yani onu belirli düzende yapmak zorundasınız ve sadece BIPM ile değil, diğer ulusal enstitülerde de yapmak zorundasınız. Onun altında kalibrasyon laboratuvarları, test bürosu, çeşitli laboratuvarlar oluşabiliyor, bu laboratuvarların gelişmişliğine bağlı olarak, bunun içine üniversiteler, silahlı kuvvetler, bakanlıkların laboratuvarları da var, daha sonra artık çalışma standartlarına geliyoruz ve en sonunda da ölçme cihazları en alt noktada, direkt ürüne hitap eden veya en son noktaya hitap eden cihazlar.

Öbür boyuta baktığınız zaman ise metrolojinin her bir dalında ki, bu dallar yaklaşık 50 civarında, ama daha detaylı baktığınız zaman 250-300 civarında dalı var. Her bir dalda da aynı sistemi görüyorsunuz, yani ulusal enstitüler kütle için, uzunluk için, sıcaklık için, basınç için, kuvvet için, zaman için, frekansın her biri için ayrı bir sistem kurmak zorundalar.

1800'lerin sonunda kurulan metroloji enstitülerinin oluşması çok hayırlı bir olay, fakat yetersiz. Çünkü metroloji enstitüleri tek başına bütün ülkeye hitap edecek büyüklükte kuruluşlar değil. En üst noktadan en alttaki kullanıcıya kadar gittiğiniz zaman hiyerarşik sistemde, en aşağıdaki mesela bizim Türkiye için düşünersek, yılda yapılan ölçüm sayısı 18 milyonun üzerinde. 18 milyon ölçümün izlenebilirliğini metroloji enstitüsünün vermesi mümkün değil. Bunlar sadece sanayide yapılan ölçümler. Yani diğer branşlar hariç ve bunun için de bir hiyerarşik sistem kurulmuş vaziyette ve bu hiyerarşik sistemin de bir mekanizmayla güvenceye alınması gerekiyor. Gene Türkiye ile Almanya örneğini vermek istiyorum. Burada ulusal enstitüler var, ulusal enstitülerde temel olarak iki tip standart oluşuyor. Bu standartların bir tanesine ulusal referans standardı diyoruz, bunlar çok pahalı, çok karmaşık, çok hassas standartlar. Normal şartlarda bunlar her gün dokunmadığınız standartlar. Fakat bir de müşteriye hizmet verecek, günlük kullanılan standartlar gerekiyor, ona da çalışma standartları diyoruz. Bu çalışma standartları ise ulusal standartlardan türetiliyor. Bir tanesi günlük kullanılıyor, öbürü bir yerde, kenarda bekliyor. Uluslararası karşılaştırmaları ise, bu ulusal standartlarla yapıyorsunuz ve bu karşılaştırmaları bugün için 3 mekanizmayla yapabiliyorsunuz (Şekil 5). Ya ikili anlaşıyorsunuz, örneğin UME ile PTB (Alman Metroloji Enstitüsü) anlaşıyor, belli bir branşta kendisi ikili karşılaştırma yapıyor veya EUROMET, (Avrupa Metroloji Enstitüleri Birliği) kanalıyla yapılabilir veya IMEKO (Uluslararası Ölçme Konfederasyonu) bunlar bu karşılaştırmaları düzenliyorlar, 2 ülkeyi çağırabiliyorlar, 10 ülkeyi çağırabiliyorlar, bütün üyelerini çağırabiliyorlar, hatta üyelerinin dışındaki ülkeleri çağırabiliyorlar. Ondan sonra akreditasyonla bu bilgi TKS laboratuvarı dediğimiz akredite laboratuvalara geçiyor. TURKAK kurulduktan sonra, TÜRKAK'ın devralacağı bir sistem. Bu geçiş sırasında çoğu zaman bir transfer standardı oluşuyor, çünkü bir yanda UME'de olan bir standarttan, bir yanda mesela diyelim ki Ankara'da olan bir standarta bir şekilde bilgiyi transfer etmen iz lazım. Taşınabilir, ancak doğruluğu oldukça yüksek bir standartla bunu yapıyorsunuz, bunun adına transfer standart deniyor, bunlar çoğu zaman özel standartlar. Mesela elektriksel cihazlarda özel aküsü var, basıncı, birçok şeyi kontrollü ve değerleri taşınma esnasında değişmeyen, yolculuk sırasında zarar görmeyen standartlar. Buna ek olarak TKS

laboratuvarlarının da çalışma standartları var, bu şekilde ölçümler en altta endüstriyel laboratuvarlara iniyor. Fakat şu an en tepede ulusal enstitülerin birbirlerini kontrol etmesi artık belli bir zaman sonra yetersiz oluyor. Türkiye'de 18 milyon ölçümden bahsediyorsanız, Amerika Birleşik Devletleri'nde milyara çıkıyor bu ölçüm sayısı. En üstteki iki kuruluşun, bazen de bu standartların karşılaştırması 5 yılda bir, 10 yılda bir oluyor, o sıklıkta standartların karşılaştırılması yeterli olmuyor. Endüstriyel baza indiğiniz zaman görüyorsunuz ki, kuruluşlar arasında ciddi farklar oluşabiliyor, yani yavaş yavaş bacak ayrılabilir ve bunu engellemek için de şimdi oluşan, yaklaşık son 5 yıldır kullanılan bir yöntemle de sadece ulusal enstitüler birbirleriyle karşılaştırmaya girmiyorlar, ikinci seviye laboratuvarların da referansları karşılaştırmaya giriyor, ikinci seviye olarak Almanya'da DKD, Türkiye'de TKS laboratuvarları yer alıyor ve benim öngörüm 2010 yılından itibaren endüstriyel laboratuvarlar da fabrika seviyesinde karşılaştırmaya girmeye başlayacaklar. Bugün mesela yarı iletken endüstrisinde veya çok önemli havacılık sanayinde en alttaki kuruluşlarda birbirleriyle karşılaştırmaya giriyorlar, çünkü artık mikrometre seviyesindeki ölçümler bile günlük hayatta çok rahat bir şekilde kullanılabilir hale geldi, nanometrelere gidilmeye başlandı. Bu ciddi bir sıkıntı, çünkü şöyle düşünün: Sadece ülke sayısını ele alırsanız 200'den fazla ülke var, metroloji sistemini kurmuş ülke sayısı 30 civarında, yakında kurması beklenen de 80 civarında ülke var. Her ülkenin geri kalan 79'u ile karşılaştırma yaptığını düşünün ve 250 ayrı branşta yaptığını düşünün, bu işin içinden çıkılmayacak bir nokta, düşünmesi bile kötü. Bir de tabii mali boyutunu söyleyeyim, bir uluslararası karşılaştırmanın maliyeti 10.000 doların altında değil hiç bir zaman. Yalnızca uluslararası ölçüm güvenliğini sağlamak için, trilyon dolar mertebesinde rakamlardan bahsediyorsunuz.

Bu ölçüm güvenliği konusunda bazı yanlış anlaşılmalarda var, ben bu konuda size bilgi vermek isterim. Şimdi ilk bakışta baktığımız zaman şöyle bir sistem var; -bu da aynı zamanda konuşmamın buraya kadar ki kısmının özeti- uluslararası bir merkez var, bir ulusal enstitü var ve bu ulusal enstitü diğer ulusal enstitülerle karşılaştırma yaparak ve uluslararası merkezle de işbirliği yaparak, şu çemberi oluşturarak ülkenin ölçüm sistemini güvence altına alıyor. Daha sonra bir laboratuvarımız var, adı "X" olsun (Şekil 6), diyor ki: "Ben UME'ye izlenebilirim, cihazımı UME'ye gönderdim, UME bunu kalibre etti, sonra ben UME'den aldığım bilgiyi aşağı transfer ediyorum". Tamam diyoruz,

onun altında üretici laboratuvarı var. Üretici laboratuvar da diyor ki: "Ben bu "X" laboratuvarına izlenebilirim, onlar da UME'ye izlenebilir, ondan sonra da ben alıyorum bunu aşağıdaki üretime transfer ediyorum" bu şu andaki Türkiye'deki durum ve beyan üzerine, kimse kimsenin bu bilgisini teyit etme gereğini hissetmiyor. Bazen hissettiğiniz zaman gidip soruyorsunuz, şurada siz üretici laboratuvarsınız, diyorsunuz ki: "Ben pek inanmıyorum senin para verip de UME'ye kalibrasyon yaptırdığına, bana gösterir misin kalibrasyon sertifikasını?" ve "X" laboratuvarının uzmanı da gerçekten UME'ye kalibrasyon yaptırdığını masanın üzerine koyuyor. İşte soru: Bu yeterli mi? Bu söylediğim şeyi bütün dünyaya genişletebilirsiniz, ülkelerarasına da genişletebilirsiniz. Şimdi bir de aynı grafiği, aynı kutuyu birazcık daha açalım. Şimdi uluslararası merkezin referansları var. Bu referanslar da bazen 30 yılda bir kutusundan çıkıyor. Mesela uluslararası kütle prototipi 30 yılda bir yerinden çıkıyor, ölçümler çalışma standartlarına aktarılıyor, günlük işler çalışma standartlarıyla yapılıyor. Peki ben nasıl, nereden biliyorum ki, uluslararası

merkez referans standardına, çalışma standardına bu bilgiyi doğru geçiriyor, nasıl bileceğim? Bilemeyeceğim, ama öyle bir sistem kurulmuş ki, bu tamamıyla bir güven ortamı oluşmuş, çünkü bizlerin elemanları bu uluslararası merkezle çalışıyor ve uluslararası merkez son derece saydam, ne yaptığını, nasıl yaptığını herkese açık bir şekilde yapıyor. O yüzden ben rahat uyuyabiliyorum, diyorum ki: Uluslararası merkez bu transferi doğru yapıyor. Şu da açık; ben uluslararası merkezin çalışma standardından ulusal referansımı da çok rahat bir şekilde alıyorum, bu da son derece basit, cihazımı gönderiyorum, elemanlarımı gönderiyorum, orada ölçülüyor, onların elemanları, cihazları geliyor, bende ölçülüyor, hiç bir sorun yok. Peki benim müşterim benim referans standardımdan, çalışma standardımdan bilgiyi doğru transfer ettiğimi nereden anlayacak, bunu nasıl teyit edecek? İşte bunun ispatı uluslararası karşılaştırmalar. Normal şartlarda UME'nin müşterilerinin gelip, UME'nin "track record" dediğimiz şekilde UME geçtiğimiz 2-3 yılda ne yapmış, hangi uluslararası karşılaştırmalara katılmış ve nasıl bir skor elde etmiş, bu karşılaştırmalarda kendi yeri nerede? Bunu görmesi lazım, bunu sorgulaması lazım. "Lazım" diyorum, çünkü bugüne kadar herhangi bir sorgulama olmadı. Şimdi aşağıya inelim, akredite bir laboratuvar, aşağıda Lab X dediğimiz laboratuvar referans standardını UME gönderiyor, UME'nin çalışma standardıyla kalibre ediliyor. Fakat nereden biliyorsunuz bu referans standardından, çalışma standardından bilginin geçtiğini veya doğru geçtiğini veya referans standardı olup olmadığını? Bilmiyoruz, belki 2 tane cihazı var, bir tanesini günlük hayatta kullanıyor müşterilerine hizmet etmek için, öbürünü de yılda bir defa UME'ye gönderiyor, ama sonra kilitli bir dolapta tutuyor, "aman başına bir şey gelmesin, bu pahalı cihaz" diye hiç dokunmuyor. İşte bunu nereden biliyoruz. Bunu bilemiyoruz. Bunu bilmenin yolu ise, bu laboratuvarın akredite olması. Bu laboratuvarın nasıl bir işlem yaptığını, ölçümleri nasıl yaptığını, bunların doğru, cihazın gerekli periyotta, zaman aralığında UME'ye gidip gitmediğini, daha sonra da buradayken referanstan çalışmaya geçerken ortam şartlarının, elemanlarının ve diğer her bir şeyin doğru olup olmadığını belirleyen olay akreditasyon. Bir hakem grubu geliyor, bu laboratuvarın işlemlerini kontrol ediyor ve diyor ki: "Evet, bunlar her şeyi doğru düzgün yapıyorlar, biz bunu akredite ediyoruz." İşte bu sistemin güvenilirliğini sağlıyor. Lab X dediğimiz laboratuvarların müşterilerine verdiği güven ise akredite olarak oluşuyor. Onun altında ise, dünyada çok fazla kullanılmayan, ama bizim Türkiye'de daha doğrusu Avrupa'da öncülük yaptığımız bir sistem var. Şimdi bir fabrikanın bir kalibrasyon ofisi var, kalite güvence sistemine bağlı çoğu zaman. Örneğin bir fabrikada çok fazla sayıda aynı cihazdan varsa, bütün bu cihazların kalibrasyon için bu laboratuvara gitmesi çok yersiz. Mesela elinizde 300 tane termometre varsa, 100 tane mikrometre veya kumpas varsa, her birini teker teker göndermeniz son derece saçmalık, çünkü bunlar çok pahalı ölçümler. O yüzden ne tavsiye ediliyor? Deniliyor ki: "Sen kendin kalibrasyon laboratuvarı kur, kendi referanslarını oluştur, sadece bu referanslarını bir üst laboratuvara gönder, sonra kendin günlük hayatta kullandığın mikrometre, kumpasları, termometreleri veya her neyse, bol miktarda kullandığın cihazları kendi içinde kalibre et". Birçok kuruluşumuz da bu tavsiyeye uyuyor, bunu yapıyor. Fakat bu kuruluşun bu işi gerçekten doğru yaptığını nereden biliyoruz? Onu da o kuruluşun patronunun sorması lazım veya kalite güvence sisteminin sorması lazım. O da pek fazla sorgulanmıyor, ama yakında sorgulanacağı varsayımıyla bir de laboratuvar yeterlilik belgesi sistemi oluşturduk.

Akreditasyon kadar katı kurallara sahip değil, ancak bu ikisi arasındaki temel fark, akreditasyonda her zaman üçüncü kişilere hizmet veriyorsunuz, ancak laboratuvar yeterlilik belgesini sadece ve sadece kendi fabrika içinde iç müşterinize hizmet veriyorsunuz. Tabii üretimin bu işi doğru yapıp, yapmadığını da klasik, ama tartışmalı olan ISO 9000 serisi standartlar belirliyor. Bu sistem epeyce büyük bir sistem gördüğümüz gibi, dallanmış, budaklanmış. Ben Türkiye için 4 tane kademe gösterdim, ulusal enstitü, akredite laboratuvarlar, fabrika içi kalibrasyon laboratuvarları ve üretim. Bazı yerlerde ek kademeler de gerekiyor, mesela Amerika'ya gidiyorsunuz, bazı alanlarda 11 derinliğe iniyor. Ulusal enstitüden, üretime kadar arada 10 tane merci var, 10 defa kalibrasyon yapmanız lazım ve bunların her birine para veriliyor, zaman veriliyor, nakliyat var, dev bir sektör oluşmuş, ondan sonra da bir akreditasyon var, belgelendirme var, "neden?" diye soruyorsunuz. Tabii istihdam yaratmak güzel bir şey, ekonomiyi canlandırmak da güzel bir şey, ama onun dışında acaba gerçek bir nedeni var mı? Ben düşündüğüm zaman 4 tane neden buluyorum, şimdi bunları sizinle paylaşmak isterim (Şekil 8). Birincisi; GATT ve TBT (Technical Barriers in Trade/Ticarette Teknik Engeller) anlaşması. Ayrıca zaman içerisinde küreselleşen dünyada gümrükler kalkmaya başlıyor. Bizim de başımıza geldi, Gümrük Birliğine girdik. Resmi olarak artık gönderdiğimiz mallara "hayır, sen bunu sokamazsın" diyemiyorlar, kotalar kalktı, her tür sınırlama kalktı. Fakat sizin malınızı almak istemezlerse ne yaparlar veya biz birisinin malını almak istemezsek ne yaparız? İşte burada teknik engeller koyuyoruz. Mesela İtalya diyor ki: "Gönderdiğiniz ton balığının içinde virüs var, virüsü kaldır alayım, ancak ben virüs olduğuna inandığım müddetçe ben senden balık ithalini durduruyorum" diyor, belki gerçek, belki değil, bilemiyoruz. Blöfleri nasıl görürüz? Blöfleri ancak İtalya'nın tanıdığı bir ölçüm sistemi varsa, mikrobiyoloji laboratuvarı, onun sonuçları İtalya'daki sonuçlarla çelişkiyise o zaman oturup tartışırız, ama sonuçlar aynıysa veya onların tanıdığı bir laboratuvar sistemimiz yoksa hiçbir şey söylemeye hakkınız yok, satın alan her zaman haklı. İkincisi Gümrük Birlikleri. Bu Gümrük Birliği şu anda bizimle başladı, ama sadece Avrupa bölgesinde değil, dünyanın bütün bölgelerinde politik entegrasyona gitmek istenmediği zaman ilk aşama olarak Gümrük Birliğini ülkeler kendi aralarında yapmaya başlıyorlar. Sonra MAI de bunun içine girebilir. Ancak Gümrük Birliği'ni ister yapın, ister yapmayın, GATT ve TBT anlaşmaları, bunların hepsi eninde sonunda gelecek yüzyılda sınırlı kalacak. Yani ekonomiler ve dünyanın politik sistemi o kadar hızlı bir şekilde yürüyor ki, bu küreselleşme her türlü politik kararın üzerine çıkacak, çıkmak durumunda ve bütün bunların hepsini bir tarafa bırakırsanız, pratik olarak hiçbirinin olmadığını varsayın, artık şu anda pazarda tutunabilmeniz yolu kaliteli maldan çıktık, o, artı, hızlı üretim ve hızlı pazarlama, çok hızlı bunu yapmak zorundasınız. Şimdi hızdan neyi kastediyorum? Diyelim ki, bir ülke diğerine 2 tane mal satıyor, bir tanesi araba olsun, diğeri transistör olsun, iki uç noktadan örnek vermek istedim. Türkiye ithalatçı ülke ve diyelim ki Türkiye çok iyi oturmuş bir sisteme sahip ve çok güzel kuralları var. Bir arabanın Türkiye'de üretilip, piyasaya sunulması için ne yapılması gerekir veya bir transistörün mesela yanma testleri, dayanıklılık testlerinin nasıl yapılması gerektiğine dair standartların oluştuğunu varsayalım, medeni bir Türkiye'de. Şimdi ne yapmanız lazım? İthal ettiğiniz arabadan örnek alıp, bu arabanın testini Türkiye'de yapmamız lazım, "gerçekten benim kurallarına uyuyor mu, uymuyor mu?" diye. Bunun içinde çarpma testi de var, hız testi de var, yakıt

tüketimi de var, emisyon da var veya transistör ithal ediyorsunuz, televizyonunuza koyacaksınız, telsiz koyacaksınız, her bir transistörü teker teker kontrol etmeniz lazım veya her birini kontrol etmek istemiyorsanız her 10 tanede bir veya 100 taneden birini kontrol etmek zorundasınız, ama eğer bir başkası size kontrol edilmiş ürün sunarsa ve söz verirse, "ben Türkiye'nin istediği bütün kurallara uygun ürün yapıyorum" derse, siz onu tercih etmek durumundasınız, eğer o söze güvenirseniz, o sözü bir şekilde teyit edebiliyorsunuz. İşte GATT ve Gümrük Birliği anlaşmalarının öngörüsü bu. Diyor ki: "Bir malı bir başka ülkeye satmak istiyorsanız, sattığınız ülkenin kurallarına uygunluğunu malı ürettiğiniz kendi ülkenizde teyit etmek zorundasınız" ki, satın alan ikinci bir sefer bu testleri yapmak zorunda kalmayın, çünkü siz zaten üretici olarak yapmak durumundasınız. Bu testleri yapmışsınız ki malınızı piyasaya sürüyorsunuz, birde karşı taraf bunu alırken ikinci bir test yapmak zorunda kalmayın, dünyanın buna zamanı yok. İşte gerek GATT ve gerek Gümrük Birliği bu kuralları koyuyor, ama bir de aması var, "ama" diyor; sizin bu testleri yapma sisteminizi sattığınız ülke kabul etmeli, eğer kabul etmezse ya o testleri yapacak ya da kabul ettiği başka bir ülkenin ürünlerini alacak. İşte o zaman bütün dünyada geçerli bir sertifikasyon ve belgelendirme sistemine, bir akreditasyon sistemine ihtiyacımız var, ölçüm sistemine ihtiyacımız var. Yani gene sonuç olarak ton balığı örneğine geleyim. Yıllar önce yaşanan çaydaki, fındıktaki radyasyona geleyim, radyasyon var veya yok, ama karşı taraf var diyorsa, sizin yoku göstermenizin iki tane yolu var eğer temizseniz: Onların tanıdığı bir ölçüm sistemiyle bunu ölçtürüp, belgeleri ortaya koymak veya bir üçüncü şahsa gidip, para verip, onlara ölçtürmek, eğer kendi ölçü sisteminiz yoksa veya tanınmıyorsa, ama her zaman için üçüncü şahsın hizmeti sizin kendi ölçümünüzden daha pahalıdır, her zaman için daha pahalıdır, çünkü eninde sonunda onun pazarını tehdit eder durumundasınız, ve bu ölçümler de bir şekilde gizli korumacılığın bir parçasıdır. Bu yüzden çok uzun uzun anlatmama rağmen, söylemek istediğim, bir uluslararası gerçeklikte ölçüm sistemine ihtiyacımız var, sonra bu ölçüm sisteminin ürettiği bilgilerin karşılıklı tanınması önemli, yani sadece ölçüm sisteminin olması yetmiyor, mükemmel bir ölçüm sisteminiz olabilir, ama oradan çıkacak belgenin diğer ülkeler tarafından tanınması gerekir, işte bunun için dünyada akredite laboratuvarlar sistemi oluşmuş, sertifikasyona ben bugün fazla girmeyeceğim, çünkü her şey eninde sonunda laboratuvar ve ölçüme geliyor. Ölçümden çıkarak, ISO 9000 ve diğerleri türüyor. ISO 9000'in en önemli şartı da cihazların kalibreli olması, gene eninde sonunda ölçüme varıyor. Şimdi çok karışık gibi görünen bugünkü durumu size izah edeceğim. (Şekil 9) İlk önce renkli çizgileri bir tarafa bırakın, bugün iki tane durum var, bir metroloji durumu var, metrolojinin içinde bulunduğu sistem var, bir de laboratuvar akreditasyonu, yani ikinci seviye laboratuvarlar. Şimdi ikinci seviye laboratuvarlar asıl işi yapan laboratuvarlar, yani ton balığındaki virüs veya fındıktaki radyasyonu veya satılan buzdolabının gürültülü olup olmadığını ölçen laboratuvarlar. Ürüne yönelik laboratuvar ki, aslında bunlar akredite olmuş ikinci seviye laboratuvarlar, asıl uluslararası alanda geçmesi gereken belgeler onların belgeleri. Bunun altını çizeyim, yani ulusal enstitüler bir bakıma burada onu destekleyici mahiyetteki kuruluşlar. Fakat dünyada iki tane paralel sistem var sonuç olarak, bir tanesi metroloji sistemi, bir tanesi laboratuvar akreditasyonu. Metroloji sistemi oldukça iyi oturmuş ve kuruluşların birbirine güveniyle oluşan bir sistem, bugünkü durumdan bahsediyorum. Çeşitli bölgeler var, şurayı Avrupa varsayalım, şurayı Asya varsayalım, şurayı

Amerika varsayalım, bu çeşitli bölgedeki çeşitli ülkelerin ulusal enstitüleri var, Türkiye, Almanya, İngiltere vesaire. Asya'ya gittiğiniz zaman da Japonya, Avustralya, Yeni Zelanda, Amerika'ya gidiyorsunuz, bütün Amerika kıtasında 35 tane ülke var, Kuzey ve Güney Amerika, Karayipler dahil. Şimdi bunlar uluslararası merkezle veya birbirleri ile karşılıklı cihazlarını karşılaştırarak çalışıyorlar. Hatta kıtaları atlayıp, mesela Türkiye ile Çin karşılaştırma yapabiliyor, çeşitli düzenlemelere giderek kendi düzenlerini kurmuş vaziyetler. Bir de iyi organize olmuş ekonomik bölgelerin metroloji enstitülerini bünyelerinde barındıran kuruluşlar var, organizasyonlar var. Bunlardan üç tanesi çok önemli, EUROMET, -Avrupa Metroloji Enstitüleri Birliği- APMP - Asya Pasifik Metroloji Programı- bir de SİM, Amerikalıların Metroloji Enstitüleri Birliği. Bunlar organizatör olarak çalışıyorlar, kendi cihazları yok, laboratuvarları yok, BIPM gibi değil, bunlar sadece organizasyon. Organizasyon olarak diyorlar ki: "Artık şu ölçümler eskidi. Mesela ışık şiddeti ölçümleri en son baktığımızda, birbirimizi kontrol ettiğimizde 12 yıl geçmiş aradan, artık bu ölçüme ihtiyacımız var, hadi bakalım 15-16 laboratuvar yan yana gelelim, ışık şiddetiyle ilgili ortak bir ölçüm yapalım, ondan sonra sonuçları organize edelim, bakalım problemler var mı, daha iyi bu ölçümleri nasıl yapabiliriz, nerede problemlerimiz çıkmış?" Şu andaki Metroloji Enstitüleri Birlikleri son derece önemli olmakla beraber, organizasyon şekliyledir. Fakat bu organizasyonlar -bu 3 büyük sistemden bahsediyorum- o kadar iyi ve düzenli ki, otomatikman bu sistem içerisindeki laboratuvarlar birbirlerini tanıyorlar, çünkü her an beraberler. Mesela şimdi UME'de 16 tane karşılaştırma devam ediyor, EUROMET kapsamında. Devamlı buradaki insanlar oraya gidiyorlar, oradakiler buraya geliyor, birbirlerini tanıyorlar, herkes laboratuvarın şartlarını biliyor ve resmi bir "multinational recognition agreement" (çokuluslu tanıma anlaşması) dediğimiz bir anlaşma, resmi bir anlaşma olmasa bile, bu enstitülerin herhangi birinden kaynaklanan bir belgeyi diğerleri otomatikman kabul ediyorlar. Bu belge kalibrasyon olması şart değil, eğitim, danışmanlık veya herhangi bir şey olabilir. Bu daha önce de söylediğim gibi bilimsel saydamlıktan kaynaklanıyor. Fakat bir bölgeden başka bir bölgeye gittiğiniz zaman sıkıntı doğuyor, çünkü o ilişki, o kadar yoğun değil bölgeler arasında. Mesela bizim Çin'le bir ilişkimiz var ama bu bir veya iki dalda. Halbuki iki ülke arasında bir tanıma olması için hiç olmasa bir 15-20 dalda bu ilişkiyi kurmuş olmamız gerekiyor, işte burada bölgelerarası engeller oluşmaya başlıyor. O engelleri de BIPM'in düzenlediği karşılaştırmalarla aşmaya çalışıyoruz. Çalışıyoruz diyorum, fakat bu tam yüzde 100 başarılı değil. Amerika ile Avrupa arasındaki bir suni sürtüşme haricinde bütün metroloji enstitüleri birbirlerinin belgelerini üç aşağı beş yukarı tanır, kalburüstü olanlar, yani 20 kadar enstitü var şu anda bu şekilde bu adı konmamış sisteme dahil olan. Amerika ile Avrupa arasında hükümetlerden kaynaklanan bir sürtüşme var, ona daha sonra geleceğim. Fakat akredite laboratuvarlarda iş daha sistematik ve daha ciddi. Şimdi burada gerçekten bölgesel güçler var. EA (Avrupa'deki Akredite Laboratuvarlar Birliği), APLAC (Asya Pasifik Laboratuvar Akreditasyon Birliği), Amerika'daki yeni kuruluyor, daha adına tam karar veremediler, iki tane aday var, hangisi olacağı daha kesinleşmedi. Fakat burada gerçekten son derece ciddi olan akreditasyon konseyleriyle bu bölgesel organizasyonlar arasında son derece ciddi bir ilişki var, resmi bir anlaşma var ve bu anlaşmayı imzalayıp, taraf olabilmemiz için bu anlaşmayı, o ana kadar kabul etmiş ve kendisini ispatlamış ülkelerin uzmanlarından oluşan bir grup tarafından

sisteminiz inceleniyor. İncelendikten sonra size onay verilip, bu anlaşmanın parçası oluyorsunuz, ancak ondan sonra verdiğiniz belgeler diğer kuruluşlar tarafından, diğer ülkeler tarafından tanınabiliyor. Şu anda Avrupa Birliği (EA) bünyesinde, 6 kadar ülke birbirinin belgesini tanıyor. Her ülke her alanda tanımıyor, bazı ülkeler, mesela Almanya'nın test alanında güçlükleri var. Teste homojen bir sistem oluşturamadıkları için Almanya'nın test belgelerinde sıkıntı var. Mesela Yunanistan, bu sistemin kurucularından bir tanesi, bütün Avrupa Birliği ülkeleri otomatik kurucusu, ama Yunanistan'da bir akreditasyon sistemi olmadığı için Yunanistan'ın belgeleri şartlı kabul ediliyor, yani bizim kadar onlar da bir teknik korumacılıkla karşılaşıyorlar. Fakat buna karşılık EA ile, yani Avrupa Akredite Laboratuvarlar Birliğiyle EUROMET (Metroloji Enstitüleri Birliği) arasında çok sıkı bir ilişki var, olağanüstü sıkı bir ilişki var. Ortak toplantılar, ortak komiteler, sistem ortak bir şekilde geliştiriliyor. O yüzden de EA kendisine yeni bir üye alırken ilk yaptığı iş ulusal enstitüyü kontrol etmek oluyor, çünkü ulusal enstitünün ürettiği bilgi adam gibi değilse, ondan türemiş olan ikinci seviyede laboratuvarın verdikleri belgelerin hiçbir anlamı yok. Ancak ondan sonra bir karara varılıyor. Eğer başvuran ülke EUROMET'in üyesiye, EUROMET daha önce bu denetimi yaptığı için, çünkü EUROMET'e üye olmak için yaklaşık 2 yıl süren bir teknik denetimden geçiliyor, ancak ondan sonra EUROMET sizi kabul ediyor. Yani gerekli teknik denetimi EUROMET yaptığı için bu sorun ortadan kalkmış oluyor. Şimdi diğer sistemlere baktığınız zaman aynı benzeri durumu Asya Pasifik Metroloji Birliğinde (APLAC) de görüyoruz. Aynı şekilde SİM ile yeni kurulmakta olan akreditasyon organizasyonu arasında da görebiliyoruz. Fakat bunların üçü arasında hiçbir bağ yok, hiçbir tanınma yok. Tanınmalar "Bilateral" dediğimiz iki ülke arasında. Mesela, Amerika'nın tanıdığı 3 tane ülke var, Almanya'nın tanıdığı 3 tane ülke var bütün dünyada, diğerlerini tanımıyor, yani kendi bölgesel gruplarının dışındakilerden bahsediyorum. Biraz karışık. Eksik olan bir başka şey daha var. Şu anda BIPM nasıl metrolojide bir koordinasyon rolü ve uluslararası ağabey ise, bir de akredite laboratuvarlar için de bunun eşdeğeri bir kuruluş aranıyor. Bütün dünyadaki kuruluşları temsil edecek bir organizasyon aranıyor, o da henüz oluşma aşamasında. Şimdi bu durum çok karışık ve çığırından çıkma belirtisi gösterdiği için uluslararası merkez bir çalışma başlattı. Bu çalışma, 1999 yılının Ekim ayında tamamlanacak (Şekil 10). Bu çalışmanın tamamlanmasından sonraki durumu ben size izah edeyim, Ekim 1999'dan sonra. Diyor ki uluslararası merkez: "Ben her bir metroloji enstitüsüyle teker teker uğraşamam" diyor, sayıları şu anda 30 civarında, yakında belki 150 olacak, uluslararası merkezde 70 kişi çalışıyor, bunun bir kısmı idari kesim. Onların da makine teçhizatı sınırlı, bütçesi sınırlı, elemanları sınırlı, zamanları sınırlı ve her dalda da çalışmıyorlar, bazı dallar var ki, ulusal enstitüler bu işi kendi aralarında bitiriyorlar ve uluslararası merkez diyor ki: "Ben yavaş yavaş hepinize teker teker hizmet etme yükümlülüğünden kurtulmak istiyorum, araya bir aracı koyayım" Aracı ise bölgesel metroloji enstitüleri, yani EUROMET, APMP, SİM dediğimiz organizasyonlar. "Bölgesel organizasyonlara aktif bir rol verelim, EUROMET kendi bünyesindeki ulusal enstitüleri organize etsin. Bu ulusal enstitüler arasında karşılaştırmalar yapsın, bu karşılaştırmaların sonucunda bir referans değer çıksın, sonra ben birkaç tane EUROMET üyesiyle doğrudan karşılaştırmaya gideyim ve çeşitli bölgelerde bu şekilde köprüyü kurduktan sonra, bu bölgedeki ulusal bir enstitüyle başka bölgedeki bir ulusal enstitü formol bir şekilde birbirine bağlanmış olsun. Ben bunu periyodik olarak bir

uzmanlar grubuna sonuçları inceleyeyim ve yayınlatabayım. Bu yayının sonucunda hangi enstitü diğer enstitülere hangi branşta denk veya denk değil, karşılaştırılsın. Bunu da İnternet'te yayınlatabayım, bir müşteri merak ediyorsa kim kiminle denktir, uyuyor, kim kiminle uyumuyor diye, İnternet'ten arayıp bulabilsin ve bu bilgi sonucunda da ikinci seviye laboratuvarların tanınması bu şekilde olsun. Buradaki 'devamlı' çizgiler direkt izlenebilirlik, cihazınızı yukarı göndererek kalibrasyonu yaptırdığınız durumlar, 'nokta nokta' çizgiler karşılaştırmalar, 'kesik' çizgiler ise idari olarak tanınma anlaşması formol bir şekilde. BIPM diyor ki: "Ben Ekim 99'da işimi bitirdikten sonra, benzeri bir durum da akreditasyon için olsun". Uluslararası bir merkez oluşsun akreditasyonla ilgili olarak, bu merkez bölgesel akreditasyon organlarıyla tanınma anlaşmaları imzalasın, mekanizmayı kursun, sonra her ülkenin akreditasyon konseyinin, laboratuvar akreditasyon birimi bu kendi bölgesi içindeki faaliyetlere devam etsin, ancak üç şartı sağlasın:

- 1 - Ulusal Enstitüden izlenebilirlik alsın,
- 2- Kendi muadilleriyle karşılaştırma yapsın,
- 3- Tanınma anlaşmasının şartı olan kalite sistemini oturtsun.

Bu üç şartı yerine getirdikten sonra, bu kuruluşun -diyelim ki bizim TÜRKAK- verdiği belgeler diğer kuruluşların belgeleriyle denk olsun, Türkiye'nin verdiği belgeler Avrupa içinde her yerde geçsin. Sonra da bu uluslararası merkez diğer bölgeleri de aynı şekilde kontrol ederek, bölgelerarası işbirliği yaparak bölgeler arasındaki tanınmayı sağlasın ve bu şekilde GATT Anlaşmasının yükümlülükleri yerine gelsin. Ancak şu anda şu uluslararası merkez akreditasyon alanında kim olacak, onun sıkıntısı var. O noktaya gelmeden önce ben en üst seviyeyi tekrar anlatayım, çünkü bu sistemin zorlanmasının bir nedeni de müşteri odaklı ve ikinci seviye laboratuvarlar karşılaştırmalar sırasında bazı problemlerle karşılaşılıyorlar ve bu problemlerin ulusal enstitülerden kaynaklandığı ortaya çıkıyor. Halbuki bakılıyor ulusal enstitüler de hayatlarından memnunlar, birbirlerine "biz dengiz" diye ilan etmişler, fakat görülüyor ki denk değil. İşte o yüzden ciddi bir baskı oluşuyor "bu işi daha formol şekilde yapın" diye. Şu anda kurulan sistem 99'un Ekim ayında da resmen imzalanacak ki, şu anda 34 ülke paraf etmiş vaziyette, Türkiye dahil, paraf etmeyen ülke hiç kalmadı. BIPM'nin bütün üyeleri bu anlaşmayı paraf ettiler bu senenin Şubat ayında. 98 Şubat'tan 99 Ekim'e kadar deneme çalışmaları olacak, hangi alanlarda karşılaştırma olacak, hangi ülkeler katılacak ve burada yapılan çalışmaların sonuçları bilimsel olarak analiz edilecek.

BIPM küçük bir enstitü, fakat çok sofistike ve çeşitli bölgesel kuruluşlar var, EUROMET, NORAMET, APMF) başka bölgesel kuruluşlar var. Deniyor ki: "Biz binlerce dalda ölçüm yapmayalım, 80 kadar metroloji enstitülerini temsil eden alan belirleyelim. Mesela direnç alanında çeşitli değerler var. Örneğin 1 kohm, 10 kiloohm veya 100 Ohm. Bütün direnç değerlerini alırsanız elinize 40 tane direnç değeri çıkıyor. Örneğin uzunluk alanında bütün boyutları alırsanız 1 mm'den, 1 m'ye kadar belki 80 ayrı büyüklük çıkıyor ortaya. Her birine gitmeyelim, en çok kullanılan, temsil niteliği olan bütün alanlar için toplam 80 tane alan seçelim, bu 80 alanda bunun adına anahtar karşılaştırmalar diyoruz, karşılaştırmalara girelim ve bu şekilde mesela EUROMET alsın, kendisi bu anahtar karşılaştırmaları kendi 23 üyesi arasında yapsın. Daha sonra ortaya bir referans değeri çıksın. EUROMET'de en iyi sonucu elde eden 2 veya 3 enstitüsüyle diğer bölgelerdeki kilit kuruluşlar BIPM'in organizasyonunda başka bir çalışma yapsın, ikinci aşama

karşılaştırmalar yapıldıktan sonra bu şekilde EUROMET'teki değerlerle diğer bölgelerin değerleri birbirine bağlansın. Buradaki en büyük sıkıntı şu: Dışarıda hiçbir ülke kalmamasın, her ülke bir bölgesel organizasyona dahil olsun. İşte bu çok büyük sıkıntı. Bölgesel organizasyonlar da ticari bölgeler içinde odaklanmış. Eğer siz bir ticari bölgenin dışındaysanız, bir bölgesel organizasyona giremiyorsunuz, onun için de geçici olarak BIPM diyor ki: Bana doğrudan gelebilirsiniz, ama buna ben en fazla 1 -2 yıl tahammül edebilirim. Bu 1 -2 yılın dışında yeni bölgesel organizasyonlar oluşturmak zorundasınız" işte bu, şu anda dünyada karşılaştığımız en büyük sıkıntılardan bir tanesi. Bizim durumumuza gelince, biz EUROMET'in üyesiyiz, asil üyelerinden bir tanesiyiz, o bakımdan hiçbir problemimiz yok. Ayrıca bu ay (Ekim 1998) Türkiye, Mısır, İsrail, Ürdün, Güney Afrika ve Amerika yeni bir bölgesel organizasyon kuruyoruz. Gelecek sene de (1999) Türk Cumhuriyetleri, Bosna Hersek, Makedonya, Arnavutluk, Gürcistan, Moldavya ve başka bize yakın ülkelerle yeni bir bölgesel organizasyon kuracağız ve Türkiye 3 tane bölgesel organizasyonda olacak ve bildiğim kadarıyla birden fazla bölgesel organize olan bir tek ülke var, Almanya. O da Doğu Almanya ile birlikte COMET dediğimiz Doğu Avrupa sistemine girdiği için. O bakımdan bizim herhangi bir sıkıntımız şu aşamada görülüyor ve bu sistemin nasıl yürüyeceğini ve de karşılaştırma sonuçlarının değerlendirilmesini Danışma Komitesi'nin (Consultative Committee) uzmanları yapacak, yani iki ülke arasındaki karşılaştırma doğru muydu, değil miydi, mekanizma doğru muydu, değil miydi, bilimsel değeri var mı, yok mu? Varsa sonuçlar nedir? Cevabını bu Danışma Komiteleri verecek ve bunun sonunda umuyoruz ki, Ekim 1999'da listeler dolaşmaya başlayacak. Hangi ülke, hangi ölçümde, hangi seviyede ve kendisine denk hangi ülkeler var, hangi ülkeler arasındaki tanınma otomatik hale gelmiş vaziyette. Bu noktaya kadarki konularda bir soru yoksa, şimdi Türkiye'deki duruma gelip, ondan sonra da bu konuşmayı bitirmek istiyorum. Buyurun.

Alaattin Aras - Dediniz ki, Türkiye 3 tane bölgesel sisteme üye olacak. 3 bölgesel sisteme üye olma ihtiyacı neden? Liderlik, liderlik peşinde koştuğumuz için. Hatta biz Asya'ya da üye olacağız, birde Karadeniz, şu anda Türk Hükümeti inceliyor, benim bir teklifim vardı Mayıs ayında, Karadeniz Ekonomik İşbirliği kendisini ekonomik bölge olarak ilan ettiği için, tescil ettirdiği için, bu bölgede de yeni bir organizasyon oluşturmak istiyoruz. Hatta dördüncü bir tane var. Asya Pasifik'e de gireceğiz ve Amerika da Ortadoğu bölgesine girdiği için bizim dünyadaki bütün ülkelerde doğrudan hattımız olacak ve o yüzden bizim ölçümlerimiz her zaman için diğer herhangi bir ülkenin ölçümlerinden daha iyi durumda olacak, yani bir ölçümü ne kadar çok yaparsanız onun karekökü kadar belirsizliği düşürürsünüz, yani bir ölçümü bir defa yaparsanız, bir değerde bir hatanız varsa, 4 defa yaparsanız, hatayı iki defa düşürürsünüz ve ne kadar çok dünyadaki çeşitli ülkelerle bu karşılaştırmaya girerseniz, dünyadaki ortalama o kadar çok yaklaşmış olursunuz. Tabii bunun bir de bedeli var, niçin her ülke bunu yapmıyor? Bunun maliyeti çok çok yüksek, elemanlarınızın çok fazla zamanını bu işe vermiş oluyorsunuz, ama metrolojide liderlik son derece önemli. Birçok ülke, bu sefer birçok şeyini sizin kanalınızla geçmeye başlıyor ve ekonomilerini size bir şekilde kilitlemiş oluyorlar. Bunun şu anda çok güzel örnekleri var, mesela Ürdün var, Bosna Hersek var, Makedonya var, bizimle çalışıyorlar ve belli şeyler bizim kanalımızdan geçmeye başlıyor ve onların ağabeyi oluyorsunuz

ve onların ölçümlerine hakemlik yapıyorsunuz, o yüzden bu bizim için stratejik bir karar, yani belli bir maliyeti var, ama bütün bölgelerin kesiştiği tek bir odak olmak istiyor Türkiye, coğrafyası da buna müsait.

Feray Salman - Türkiye'nin altyapısı buna yeterli mi, donanımı yeterli mi? Donanımı yeterli de, parası ve zamanı yeterli değil. Onun için başka tekniklerimiz var. Şöyle başka tekniklerimiz var: Bu ölçümler 10 yılda bir yapılıyor, eğer çeşitli bölgelerdeki ölçümlerin senkronizasyonu ayarlanabilirse, yani 1 yılda mesela aynı tipte birden fazla ölçüm yapılmazsa o zaman ciddi bir sıkıntı çıkmayacak, ama problem mesela aynı laboratuvar, aynı ölçümü 5 ayrı yerde, 1 yıl içinde yapmak zorunda kalırsa o laboratuvar ölüyor pratik olarak, çünkü bir ölçüm bazen 1-1,5 ay sürebiliyor. Herkes işini gücünü bırakıp, sırf ona kontsantre olmak zorunda. İşte onu da biz yapabileceğimizi sanıyoruz, çünkü Asya Pasifik'te fazla bir kontrolümüz olmayacak, oraya ortak üye (associated member) olacağız, ama EUROMET'e tam üyeyiz, ciddi bir kontrolümüz var. Diğerlerini biz kuruyor olacağız, yani kurucu üye olduğumuz için birçok şeyde epeyce ağırlığımız yüksek olacak, yani o senkronizasyonu yapabileceğimizi sanıyoruz. BIPM uluslararası merkez de bundan çok hoşlanıyor, çünkü kendileri tek referans noktası, bütün ülkeleri bünyesinde barındıran, ama onların da problem olma ihtimali çok yüksek bazı konularda, ikinci bir referans arıyorlar sistemde, yani her şeyin birleşebildiği bir yer. Şimdiye kadar da gönüllü çıkmamış, ilk gönüllü biz çıktık, olursa onun da bir yan etkisi var. Bu tanıma antlaşmasına sadece bir bölgeden katılabiliyoruz. Yani 5 organizasyon bünyesinde BIPM'e liste gönderemiyoruz, bütün ölçüm sonuçlarımızı bir liste halinde göndermek zorundayız ve bunun için de en zorunu seçiyoruz, EUROMET'i seçiyoruz. Bu sefer amacımız da EUROMET'te yükselmek ve Avrupa Birliği'nde kuvvetli bir yer edinmek...

Kadir Dağhan - Benim başka bir açıdan dikkatimi çekti, Türkiye'de altyapının yeterli olduğunu söylediniz, liderlik amacında olduğunu söylediniz, coğrafi yapının da buna uygun olduğunu söylediniz, peki politik yapısı buna müsait mi?

Hayır, ama politik yapı -şu anda sözüm çok kaba kalacak ama- bizi hiç ilgilendirmiyor, yani biz ondan bağımsızız. Şöyle ki; biz Başbakanlığı, Dışişleri Bakanlığı'nı bilgilendirdik ve bugüne kadar bu söylediğim konularda başka hiçbir kuruluşun faaliyetlerinden de haberim yok. Bu güne kadar ciddi bir problemle karşılaşmadık. Bu da belli bir teknik değerlendirme ve belli stratejik kararların zamanında alınmasından geçti. O yüzden şu ana kadar Hükümetten de bir itiraz gelmedi, ancak Hükümetten şu sıkıntı kaynaklanabilir: Devletin tasarruf tedbirlerinden. Yani, siz mesela uluslararası bir toplantı düzenliyorsunuz veya biz IMEKO'nun 3 kişilik Yürütücü Kurulundayız, 3 üye var, bir tanesi de Türkiye bunun. Normalde 3 ayda bir toplanılıyor, o toplantıya gitmek için Başbakanlık'tan bir yetkilinin onaylaması gerekiyor toplantıya gitmenizi, bazen "hayır" diyebiliyor ve gidemiyorsunuz, yani tek sıkıntı şu anda o. Onun dışında politik altyapı derken de Türkiye'nin altyapısını kastetmiyorum, bu karşılaştırmalara UME katılıyor, UME'nin altyapısından bahsediyorum. Yoksa Türkiye daha akreditasyon sistemi kuramamış bir ülke, yani Türkiye'nin genel altyapısı uluslararası sisteme müsait değil, ama biz en azından en üst noktadaki aktivitelere (metroloji) rahat bir şekilde katılabiliyoruz.

Feray Salman - Akreditasyonun ne durumda olduğunu soracaktım. Metrolojide akreditasyonun bir üstü, yani birini birincilik, öbürünü ikincilik değil, bunu küçümsemek, büyük görmek açısından değil, ama teknik seviye açısından bizim şu andaki derdimiz tepe noktası, çünkü şöyle: Akreditasyonu yürüten kişilerin tamamı ulusal enstitülerden gelir. Başkanları, başkan yardımcıları, değerlendiricileri, önemli ölçüde metroloji enstitülerinden gelir. O yüzden siz güvenilirliği en tepede sağladığınız zaman Akreditasyon Konseylerinin birbirini tanması çok daha kolaylaşır. Size basit bir örnek vereyim; biz TKS'yi kurduğumuz zaman Avrupa'dan biz uzman istedik, dedik ki: "Gelin, buyurun bizim operasyonlarımıza bakın, hatta akreditasyonun son aşamasını beraber yapalım. Ondan sonra da gidin siz, kendi arkadaşlarınıza anlatın Türkiye'de bu iş nasıl oluyor diye" ve onlar gördüklerinden çok hoşlandılar. UME'den de çok hoşlandılar ve bizi EAL'e davet ettiler, "Buyurun gelin, biz ilk Genel Kurulda sizi üyelik için alacağız" dediler. Ondan sonra UME'yi incelemeye başladılar, 2 sene sonra UME'yi de EUROMET'e aldılar ve bir yıllık denemeden sonra da tam üye yaptılar. Fakat biz EAL'e giremedik, çünkü bir başka kuruluşumuz "Türkiye'de akreditasyonu ben yapıyorum" diye EAL'e başvurdu. EAL'in kurallarına göre de her ülkeden ancak bir temsilci gelebilir, EAL; "Türkiye Cumhuriyeti kararını verinceye kadar, 2 kuruluştan hangisi -veya üçüncü bir kuruluş olabilir- yapacağına karar verinceye kadar biz sizi aramıza alamayız" dediler ve başvuru donduruldu. Bu seviyedeki gelişmeler tamamıyla meslektaş ilişkisiyle orantılı, çünkü bu alanda çeşitli konularda değerlendirici olarak gelen kişiler bizim zaten metroloji platformunda beraber çalıştığımız kişiler. Basit bir örnek vereyim, EA olmadan önce, eski EAL'in-Avrupa Laboratuvar Akreditasyon Birliği-başındaki kişi Hollanda Metroloji Enstitüsü'nün müdürüydü. Biz kendimiz metroloji enstitülerinden dolayı yılda 4-5 defa yan yana geliyoruz, konuşuyoruz, o burada, ben Hollanda'da, devamlı haberleşiyoruz, birbirimizin sistemini biliyoruz. Ondan sonra da "Biz bu işe kefiliz" dediğimiz zaman çok fazla da bu sorgulanmıyor, işler yürüyor. Ancak işte beyefendinin belirttiği "Politik irade var mı?" sorusunun cevabı, mesela 92'den beri bu konuda politik bir irade görmediğimiz için fazla ilerleyemedik, akreditasyon konusunda.

Kadir Süzme - Şimdi birtakım kurum, kuruluşlarda veya birtakım fabrikalarda görüyoruz kalibrasyon uzmanları gibi kişiler var; bunlar, direkt Ulusal Metroloji Enstitülerinden gelenlerin yetiştirdiği kişiler mi, yoksa TÜBİTAK veya Sanayi Bakanlığı veya diğer herhangi bir devlete bağlı enstitü veya bir kurumun yetiştirdiği kişiler mi bu firmalardaki uzmanlar? Şöyle söyleyeyim; sorunun birinci kısmına cevap verebilirim, UME'den şu ana kadar ayrılan kişiler içinde metrolojiye devam eden 3 kişi var, geri kalanlar ya yurtdışında metrolojiye devam ediyor veya yurtdışında araştırma kuruluşlarında, Türkiye'de üniversitelerde ve Türkiye'de tasarımda çalışıyorlar. Yani UME'den ayrılan kişiler metrolojiye çok fazla devam etmiyorlar, UME'den her yıl epeyce insan ayrılıyor, ikinci kısmını cevaplandıramaya-çağım, yani ben UME kısmını biliyorum, UME'den gidenler nereye gidiyorlar veya nereye gitmiyorlar diye. Sizin söylediğiniz konuda ancak 3 kişi var o kadar kişi arasında, ama diğer kuruluşlar metroloji uzmanlarını nereden buluyorlar çok fazla bir fikrim yok, ama metroloji uzmanı diye bir uzman üniversiteden çıkmıyor, öyle bir eğitim sistemimiz yok.

Kadir Süzme - O zaman herhalde kendi içerisinde yetiştirdiği kişiler bu şekilde

oluyor. Evet doğru. Ekim 1998 tarihiyle Türkiye'nin sorunları :

ANA SORUNLAR (Ekim 1998)

- a) İzlenebilirlik
- b) Kimyasal / Çevre Ölçümleri
- c) Biyolojik / Tıbbi Ölçümler
- d) Ölçme ile ilgili Bakanlık Yetki ve Sorumlulukları
- e) Tip onayı
- f) Gözetim Hizmetleri
- g) Akreditasyon
- h) Finansman / Teşvikler
- i) Yetiştirilmiş eleman / Eleman yetiştirme
- j) Yurtdışı tanınma
- i) Zorunlu alan (Tip Onayı, CE işareti)
- H) Gönüllü alan (Akreditasyon)

A, izlenebilirlik Türkiye'de gerçekleşmiş değil. Çok az kuruluşumuz uluslararası sistemle izlenebilir. Onun dışında sorduğunuz zaman ISO 9000 belgesi almış her kuruluşumuz izlenebilir olduğunu söylüyor, ama daha önce anlattığım gibi aslında bunların izlenebilirliği lafta kalan, kağıt üzerindeki izlenebilirlik. Çok hassas ölçüm yapmıyorsanız, sanayiniz çok gelişmiş değilse, bunun çok da fazla bir mahsuru yok aslında, yani cihazlar yeteri derecede sofistike. Eğer çok garip bir yerlerde değilseniz yaptığınız işler şimdilik şu

aşama için geçerli, fakat teknolojinin gelişmesiyle, üretimin hassaslaşmasıyla bu konu son derece önemli olacak. O yüzden izlenebilirliği, ciddi anlamda, doğru anlamda izlenebilirliği olan kuruluş sayısı çok çok az, olağanüstü az, bu ciddi bir sorun. Neden bir sorun? Çünkü, izlenebilirliği sağlamadan diğer işleri yapmanın hiçbiri mümkün değil, yani önce izlenebilirliğin sağlanması lazım, o da uzun bir zaman alan ve de para isteyen bir şey. B ve C şıkları, bütün dünya için de ciddi sorun, ama Türkiye için daha da büyük problem. Kimyasal, çevre ölçümleri, biyolojik, tıbbi ölçümler normal olarak ölçüm sistemine tam uyan ölçümler değil. Bunların doğru olarak nasıl yapılacağı, uluslararası izlenebilirliğinin nasıl sağlanacağı, bunların referanslarının nasıl oluşturulacağı, referansların bağımsız teyidi ve bunların üzerindeki belirsizlik hesapları hâlâ ciddi olarak tartışılan konular ve bütün dünyada tartışılan konular. Türkiye'de o konu da henüz tam oturmamış, Türkiye'de tartışması da başlamış değil. Bunu konuştuğumuz zaman -belki aramızda bu tanıma uyan arkadaşlarımız var, lütfen alınmasın- bir arkadaş çok rahat bir şekilde söyleyebiliyor, "Ben kimya profesörüyüm, oldukça iyi bir eğitimim var, benim elimdeki cihaz da dünyanın en pahalı cihazlarından bir tanesi, ben ne yaptığımı gayet iyi biliyorum, benim ölçümdeki hatam ihmal edilebilir" Şu anda bizdeki geçerli olan kültür bu, ben bunu kınamak için söylemiyorum, çünkü bu alternatif bir kültür içinden oluşmadı, ne üniversitelerde oluştu, ne üniversite dışında oluştu, ama bilhassa Avrupa'da, Avustralya ve Amerika'da, bir miktar da Japonya'da bu konu ciddi olarak tartışılıyor. Mesela bir yağ miktarı nasıl tayin edilir veya bir etin içindeki yağ tam olarak nedir? Bu konu belirlenmiş değil, ne bir yağ standardınız var, ne bunun mutlak ölçümünü bulabiliyorsunuz, ne belirsizliğini, çünkü bunların hepsi metot üzerine kurulmuş ölçümler. "Şunu, şunu yaparsam çıkan rakam etteki yağ oranıdır" şeklinde. Onların da teyidinde ciddi sıkıntılar var, izlenebilirliğinde ciddi sıkıntılar var, belirsizlik hesaplarında var. 4 ana konumuz var Türkiye

açısından ki, bunlar bizim ülkedeki ölçümlerin belki yüzde 65'ini şu anda oluşturan ölçümler. Kimyasal ölçümler ki, çevre bunların bir parçası, ama bazı konularda değişik olabiliyor, biyolojik ve tıbbi ölçümler, bunlar son derece ciddi sorunlar. D, ölçme ile bakanlık yetki ve sorumlulukları belli değil Türkiye'de. Örneğin hastanelerdeki cihazların doğru gösterip göstermediğini, herhangi bir kişi sorumlu mu, değil mi ben bilmiyorum, bugüne kadar öğrenemedim. Bir röntgen cihazı, hatta bir tansiyon ölçme cihazı, hatta termometre. Bunlar kalibre edilir mi, edilmez mi? Kalibrasyon yükümlülüğü var mı, varsa kim yapar, hangi periyotta yapar, kim denetler bunu veya Tarım Bakanlığı gıda ile ilgili ölçümler veya Orman Bakanlığı, herhangi bir bakanlık, X bakanlığı. Bu ölçüm konusunda bakanlıkların yetki ve sorumlulukları nedir? Biliyorsunuz bakanlıkların Kuruluş Kanunları yok, bakanlıklar yönetmeliklerle çalışan kuruluşlar. Yönetmelikleri taradığınız zaman da bunlarla ilgili bir şeyle karşılaşmıyorsunuz ve bu ciddi bir sorun. Neden sorun? Çünkü, Avrupa Birliği'ne gittiğiniz zaman karar mercii olan her kuruluşun yetki ve sorumlulukları ciddi bir şekilde tanımlanmış vaziyette. Bunun bir özel hali, şu anda Sanayi Bakanlığı'nın sorumluluğunda olan tip onayı. Size bir örnek vereyim, tip onayının ne olduğunu bilmeyenler için çok kısa bir tanıtım. Bir malı piyasaya sürdüğünüz zaman önce o malın kendi ülke kurallarınıza uygunluğunu teyit etmeniz lazım, ölçtürmeniz lazım. Bazen malın belli bir standarda uygun uymadığı şeklinde olabiliyor, bazen de çevreye, güvenliğe, halk sağlığına, çeşitli şeylere zarar verip, vermediği şeklinde olabiliyor, iki tane değişik yaklaşım var Avrupa'da geçerli olan, Türkiye de bunları adapte ediyor, ama her ürün piyasaya çıkarken bir kontrol edilmesi lazım ve bunun için de bir onay belgesi alması lazım. Tip Onayı konusunda en son karşıma çıkan bir olaydan bahsedeyim, Bosna'dan bir ekip geldi; onlarda metroloji standardizasyon, akreditasyon ve patent hepsi tek bir çatı altında, oranın başkanıyla birlikte 2 arkadaş. Uzun bir konuşmadan sonra, dediler ki: "Biz Türkiye'yi çok seviyoruz, savaşta bize çok büyük destek oldular, çok büyük yardımı oldu, eksik olmayın ve biz Türk malı kullanmak istiyoruz, Türkiye'den mal almak istiyoruz. Fakat hiç bir malın Tip onayı yok, biz alamıyoruz. Bizde Avusturyalılar tarafından kurulmuş, sonra da Yugoslavlar tarafından devam etmiş olan çok iyi bir Tip onayı sistemi var ve sizin hiçbir ürününüz bu sisteme uygun değil, bırakın bu sisteme uygunluğu, siz kendi ülkenizden belge getiremiyorsunuz. Bir Allah'ın kulu bu cihazı ölçtü, evet gerçekten Türk piyasasına uygundur diye belge getiremiyorsunuz, o yüzden içimiz kan ağlıyor. Biz sizden alışveriş etmek istiyoruz, ama teknik olarak edemiyoruz." Durum bu kadar çarpıcı, bırakın Avrupa'yı şu anda, aynı durumla Ukrayna'yla karşılaşıyoruz, Bulgaristan'la karşılaşıyoruz, bizim hiçbir ürünümüz çıktıktan sonra, ciddi bir ölçümden geçerek "evet bu, bu ülkenin kurallarına uygundur" belgesi çıkmıyor. Kağıt üzerinde bir çok belge var. Sanayi Bakanlığı herhangi bir laboratuvar hizmeti almadan bu belgeyi verebiliyor, kendileri de kabul edecekler, konuştuğumuz zaman "ne yapalım, başka çaremiz yok" diyecekler, ama bir ölçüm yok, bir izlenebilirlik yok ve gerçekten bir test yok ve ancak yurtdışına ihraç etmek zorunda olan büyük sanayici, büyük masraflarla mesela kamyonu, transformatörünü, herhangi bir ürününü Avrupa'ya göndermek zorunda. Orada testlerini yaptırdıktan sonra Tip onayını alıp, o belgeyle Avrupa'da veya dünyanın diğer medeni yerlerinde piyasaya sürmek zorunda. Bu, Türkiye için en ciddi konulardan bir tanesi. Şu anda akreditasyon hallolmak üzere, akreditasyondan sonra üzerinde konsantre olacağımız konu bu konu. Buna benzer bir başka nokta da gözetim hizmetleri,

iki tip gözetim hizmetinden bahsedebilirsiniz:

Birincisi ithalattaki gözetim hizmetleri. Malınız gelirken gerçekten miktarı doğru mu, mesela siz diyorsunuz ki: "A tipinde bilmem ne istedim ve gelen şey gerçekten A tipinde mi, değil mi?" Yani, bunu bilen bir kişinin gidip buna bakması lazım. Mesela bir buğday alıyorsunuz, buğdayın çeşidi, tipleri var, bu tiplerden hangisine uygun oluyor? Ticari anlaşmaya uygun mu, değil mi diye. Gözetim şirketinin gidip bunu kontrol etmesi gerekiyor veya Türkiye içindeki herhangi bir hizmeti, halka hizmet veren teknik bir olayı kontrol etmesi gerekiyor, mesela havai hatlar gerçekten yerleşim merkezinin şu kadar metre uzağından geçiyor mu, geçmiyor mu? Asansörünüz sağlıklı çalışıyor mu, çalışmıyor mu? Egzoz testiniz doğru yapıyor mu, yapılmıyor mu, arabanın teknik muayenesini yapan kişi veya kuruluş bu işi doğru yapıyor mu, yapmıyor mu? Bu da gözetim. Ben bununla ilgili tam bir mevzuat olduğunu da sanmıyorum. Her bir olay teker teker ele alınmış vaziyette. Mesela sanırım asansör muayenesi Odalara verilmiş vaziyette. Egzoz emisyonu Çevre Koruma Vakfı, TSE, Odalar, çeşitli kuruluşlara verilmiş vaziyette, yani olay bazında bu işi çözmeye çalışmışız, ama genel, global bir yaklaşımımız yok, Türkiye olarak gözetim hizmetleriyle ilgili.

Akreditasyon temcit pilavı tabii, 92'den beri uğraşıyoruz. Yukarıda bahsettiğimiz her şey için akreditasyon lazım, çünkü akreditasyon bir hakem olayı. Bir ölçüm yapıyorsanız ister bunu gözetim şirketi yapsın, ister ürünü belgelendiren yapsın, kim yaparsa yapsın, bir ölçüm yapıyorsanız bu ölçümü yapmaya ehil misiniz, değil misiniz? Birisinin gelip bunu size söylemesi lazım, bu sistem olmadıktan sonra, doğru çalışan bir hakem sistemi olmadıktan sonra o ölçüm sistemi çok kısa zamanda yozlaşmaya mahkum, çünkü bu yetkiyi bakanlıklara verdiğiniz zaman, bir yetkilinin tanıdığı çok rahat bir şekilde laboratuvar kurup, yetki alabilir ve gidebilir, hiçbir kimse de "niçin?" diyemez, ama akreditasyon olduğu zaman önce gidip kendisini akredite ettirmek zorunda, bilimsel bir denetimden geçmek zorunda, ancak ondan sonra idari yeterliliğini bakanlıkta halledebilir.

Finansman/teşvikler; bütün bunları yapmak için paraya ihtiyaç var, Türkiye'de bir finansman sisteminin oluşması lazım. Bu ölçüm sisteminin akreditasyonu, belgelendirmenin yapılabilmesi için finansman sistemini oluşturamıyorsa hiç olmazsa teşvik etmemiz lazım ülke çapında, bunu özendirmemiz lazım. Nasıl teşvik edebiliriz? Bunu da konuşmuyoruz. Bu tartışmayı açmaya kalktığımız zaman, tartışma hemen kapatılıyor, ama altyapısı olmayan bir sistemin üstü niçin olmadı diye hayıflanmanın da fazla bir yararı yok.

Bir başka şey, arkadaşımız "elemanlar nereden geliyor?" diye sordu, yetişmiş eleman yok, eleman yetiştiren de yok. Ben size bir şey söyleyeyim, akreditasyon sistemi çalışmaya başladıktan sonra yaklaşık 75 kadar laboratuvarın akreditasyona başvuracağını varsayıyoruz. 75 laboratuvarın yaklaşık eleman ihtiyacı 200'ün üzerinde, eğer bu laboratuvarlar birer dalda çalışacaksa. Birden fazla dalda çalışacaksa 2000'in üzerinde, 2 000 kişiyi Türkiye'de nasıl yetiştireceksiniz, bu konuda belli bir altyapı yok.

Üniversitelerde herhangi bir program yok. Bir eğitim sistemi UME'de var, UME'nin kapasitesi de yılda 80 kişi, taş çatlasa, en fazla. Hadi bunu itersek 100-150 kişiye çıkartırız, yani profesyonel diyebileceğimiz, müfredatı olan, sonunda sınav yapılan ve daha sonra da elemanların takip olduğu. Ama bunların çoğalmasa lazım, üniversitelerin buna el atması lazım. Eğer bu elemanlar yoksa ve bu laboratuvarlar akreditasyon için başvururlarsa çok kısa

zamanda akreditasyonlarını kaybedecekler veya akreditasyon sisteminin kıstasını çok düşürmek zorunda kalacağız. "Hadi olsun, buna da göz yumalım, burası Türkiye" demeye başlayacağız. İşte o zaman da Avrupa ile tanınma anlaşması gündeme geldiği zaman sıkıntıya düşeceğiz. Başka şey, yurtdışı tanınma. Bütün bunların sonunda Türkiye'deki verilen belgeler yurtdışında geçerli olsun ki, eğer karşı taraf sizin buzdolabınızın gürültülü olduğunu iddia ediyorsa ve sizin buzdolabınız gürültüsüzse, göğsümüzü gere gere "hayır, ben ölçtüm, benim buzdolabım gürültüsüz, bak, benim ölçüm sistemim de seninkine uygundur" diyebilelim. Onu diyemiyorsak, karşılıklı tanınma yoksa, karşı taraf bizi tanımıyorsa istediğiniz kadar sofistike laboratuvar kuralım hiçbir anlamı olmuyor. Tabii bunun ikiye bölüyoruz, bir zorunlu alan, -bu konuşmada vaktim yok, başka bir konuşmada anlatırım onu- tip onayı -biraz önce bahsettim- CE işareti. CE işareti de Tip onayının başka bir şekli. Avrupa'da belirli grup kriterler var, çevreye zarar vermek, insan sağlığına zarar vermek, elektromanyetik uygunluk, gibi bir ürünün ne olduğundan bağımsız olarak, ürün bütün bu sistemin tamamına uygunluğunu teyit etmek zorunda, yani bir oyuncağınız varsa, bunun hangi oyuncak olduğu önemli değil, oyuncağın standardı da önemli değil, ama bu oyuncağınızı çocuklara vermeden önce geçmesi gereken belli aşamalar var. Bir de gönüllü alan var, yani bu zorunlu olmayan alanda da gönüllük tamamıyla akreditasyon üzerine kurulmuş vaziyette, fakat şimdi zorunlu alanın da altyapısı akreditasyon kanalıyla geçmeye başlıyor, yani zorunlu alandaki yapılan bütün ölçümleri yapacak laboratuvarların akredite olma şartı Avrupa'da konulmaya başlıyor. Bunlar, benim aklıma gelen sıkıntılarımız. Belki sizlerin kendi branşlarınızda yaşadığınız başka sıkıntılarınız olabilir, gümrükler bir sıkıntı olabilir, ISO 9000 bir başka sıkıntı olabilir. Bunların geçerliliği, kullanılabilirliği, kullanılmayanları. Benim bilgim dahilinde neler yapıyoruz? İlk sıkıntımız izlenebilirlik. Ne yapıyoruz izlenebilirlik konusunda? İzlenebilirlik konusunda UME'in çalışmaları var, dokümanları var, şirketlere gönderiyor bunları, eğitimlerde bunları vurguluyoruz, seminerlerde vurguluyoruz, ama herkes gene işine geleni yapıyor doğal olarak, çünkü bir kontrol ve zorunluluk olmadığı zaman gönüllü olarak insanlar daha fazla para verme eğiliminde değiller. Bunun birkaç tane istisnası var, onlar çok doğru ölçüm yapmak durumunda oldukları için, ISO 9000 belgesine, şuna buna bakmadan, gerçekten o bilgiyi almak istediklerinden gönüllü bir şekilde çalışıyorlar, ama onun dışında şu andaki kuruluşların yüzde 95'inden fazlası, belki yüzde 99'u, ISO 9000 baskısından dolayı kalibrasyona gidiyor ve gittiği kuruluş da kontrol etmiyor, etme durumunda da değil. ISO 9000 aşamasında eğer o kuruluştan aldığı belge tamamsa, başka hiçbir şeye gerek yok. Hatta belgenin içeriğinde ne yazdığı da önemli değil, yeter ki ortaya bir belge koyabilsin, "izlenebilirliğim var" desin. Fakat TÜRKAK çıktığı zaman, TÜRKAK kendisi ISO 9000 belgesi veren kuruluşları akredite edeceği için, o kuruluşların izlenebilirliğe nasıl baktığını kontrol edeceği için dolaylı olarak izlenebilirlik daha düzgün bir şekilde çalışmaya başlayacak, ama belki bu da yeterli olmayacak, önünde sonunda bütün bu kanunlar çıktıktan sonra Türkiye'de bir metroloji kanunu gerekebilecek.

ikinci sıkıntımız kimyasal/çevre ölçümleri, biyolojik ve tıbbi ölçümler, bu konuda ne yapıyoruz? Bu konuda UME, Avrupa Birliğinin EURACHEM adlı bir organizasyonu var, Analitik Kimyasal Laboratuvarlar Birliği. Geçen sene ona üye oldu ve ona üye olurken de UME bünyesinde bir yönetmelikle EURACHEM/ Türkiye'yi kurdu. Şimdi yaklaşık 9-10 arkadaşımız var, faal

olarak çalışıyor. Bu üye sayısını artırdıktan sonra, bütün bu 4 konudaki ölçümlerin, kimyasal, çevre, biyolojik ve tıbbi ölçümlerin nasıl yapılması gerekir, belirsizlikleri nelerdir, uluslararası izlenebilirlik nasıl sağlanır, Türkiye'deki şu anda ihtiyaç plan ölçümler neler, kimler bu ölçümlere ne şekilde cevap verebiliyor, hatta cihaz envanteri, bilgi envanteri, laboratuvar envanteri gibi çalışmalarla bu sistemi oturtmaya çalışacağız. İlgili alanlar, ilgilenen olursa, içimizde bu konuda faal görev almak isteyen olursa lütfen benle temas kursun, gerçekten bu konularda çalışacak bilgili, deneyimli arkadaşlara ihtiyacımız var.

D) Ölçme ile bakanlık yetki ve sorumlulukları. Ne yapıyor hiçbir fikrim yok. Çeşitli platformlarda, çeşitli toplantılarda müsteşarlarla konuşuyoruz, hatta bakanlarla da konuştuğumuz, her zaman için de aldığım reaksiyon çok sevindirici "Hüseyin bey böyle miydi? Biz bilmiyorduk, ne kadar ciddi bir konuymuş, mutlaka bir şey yapılması lazım" insan çok mutlu oluyor. Sonra arıyorsunuz kendisini, aradan 10 gün geçtikten sonra, zaman müsait değil, bir tanesinin zamanı müsait oldu, onun da parası yetmedi bir sistem kurmak için, Sağlık Bakanlığı'ydı, bundan 3 sene önce. O gün bu gündür, hiçbir bakanlık ölçme konusunda hiçbir şey yapmaya niyetlenmedi. Bu konuda herhangi bir yardımınız olabilirse, bu son derece önemli, çünkü Gümrük Birliği geçiş sürecimizin 3. yılını tamamlamak üzereyiz, balayının 2 yılı kaldı. 2 yıldan sonra uyum anlaşmaları çıkmamışsa Türkiye'nin başı dertte, çünkü kayıtsız şartsız Avrupa'nın bütün kural ve kurumlarını tanımak zorunda veya Gümrük Birliğini bozmak zorunda, sanırım onu yapacağız, bozacağız, çünkü onun altından kalkamayız. Kayıtsız şartsız onların her türlü kararına "evet" diyemeyeceğimiz için, şu ana kadar ödevimizi de yapmadığımız, bu kurum ve kuralları oturtamadığımız için de, önünde sonunda bir yerden bahane bulacağız, anlaşmayı bozacağız, belki "Müslümanlara karşı alerjileri var"ı kullanacağız veya başka bir şeyi kullanacağız, Gümrük Birliğini bozacağız başka çaremiz yok. Yoksa 5 inci yılın sonunda adam "getir kuralını, Uyum Kanununu, bir de bunu yürütecek kurumunu da getir, ben onaylarsam devam edersin" diyor. Onaylayacağını da sanıyorum, son derece iyi niyetliler, bizden daha iyi niyetliler o konuda, ama ortaya bir şey koyamıyoruz, ne bir kural koyabiliyoruz, ne bir kanun, ne bir kurum koyabiliyoruz, işte o zaman ciddi bir problem olacak.

E) Tip onayı konusunda ne yapıyoruz? Tip onayının bir de küçük kardeşi var, yasal metroloji. Ondan pek bahsetmiyorum ben, o sadece Türkiye içinde olduğu için belki çok fazla şey yapmayacak, ama yasal metroloji de ciddi sorun, yani elektrik sayaçları, su sayaçları, petrol, hatta Türkiye'nin ithal ettiği doğalgaz, yani bunların hepsinin ölçülmesi ve onaylanması lazım burada. Burada bir ümit var, inşallah doğru kullanırsanız, bu yasal metroloji ve Tip onayını düzenleyen 3516 sayılı Ölçü ve Ayarlar Kanunu yenileniyor şu anda. Nasıl çıkar onu bilmiyoruz, fakat tabii kanunun yayınlanması 1933'deki Ölçü Kanunundaki söylediğim sözü anımsatacaktır sizlere, kanun yayınlanması yeterli değil, bu Tip onayını yapabilecek laboratuvarların oluşması lazım. Sanayi Bakanlığı "bu laboratuvarı ben kuracağım" diyor. Benim de dahil olduğum büyük bir grup diyor ki: "Bakalım ülkede hangi laboratuvarlar var?" sanayinin elinde laboratuvarlar var, üniversitenin elinde laboratuvarlar var, UME'de var, Silahlı Kuvvetler'de laboratuvar var. Önce bu laboratuvarların hangileri kullanılabilir, bunlara bakalım, eksikleri varsa bunları tamamlayalım,

uluslararası sisteme adapte edelim, bunlara yetki verelim, bunların dışında kalan eksik laboratuvarlar varsa bunları kurmaya çalışalım ve Sanayi Bakanlığı'nın 3516 sayılı Kanunu da buna izin veriyor, diyor ki: "Bu ölçümleri yapar veya yaptırır" diyor kanun. Şu andaki kanun da onu söylüyor, yeni çıkacak kanun da onu söylüyor, ama Sanayi Bakanlığı Ankara'da bir Merkez Laboratuvarı kurmak istiyor burada, 8 senedir kurmak istiyor ve bu laboratuvarla bütün ölçümleri yapmak istiyor. Bilmiyorum aramızda Sanayi Bakanlığında bir arkadaşımız var mı? Devamlı konuşuyoruz, görsem yüzlerini belki hatırlarım. Umarım günün birinde bu da olacaktır.

F) Gözetim hizmetleri. Ben bilmiyorum. Demin söylediğim gibi ancak belirli olayları düzenleyecek mevzuatımız mevcut, ama global olarak Türkiye içinde gözetim hizmetleri nasıl verilecek bu belli değil, yetki de belli değil. Bakıyorsunuz bir Resmi Gazetede gözetim şirketleriyle ilgili bir tebliğ Sanayi Bakanlığı tarafından yayınlanabiliyor, 3 ay sonra bir başka tebliğ Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yayınlanabiliyor. Sahibi de yok, yani bırakın bununla ilgili düzenleyici mevzuatın olmasını, sahibi de yok.

G) Akreditasyon: Bunda bayağı ilerledik. 92'nin Temmuzundan beri uğraşa uğraşa şu anda TÜRKAK Kanunu Meclis'te 10 küsürüncü sırada, çıkacağına dair herkes söz vermiş vaziyette ve bu kanun çıkar çıkmaz 6 ay içinde her türlü mevzuat hazırlanacak. Onun için şu andan itibaren çalışmalar başladı. Dış Ticaret Müsteşarlığının koordinatöründe ve bence oldukça iyi olan bir ekip bunun mevzuatını çalışmada görevli, bir arkadaşımız da sizleri temsil ediyor burada ve bunun yaklaşık 3 veya 4 ay içinde, 3 veya 4 ay olmasa bile 5-6 ay içinde her türlü mevzuatın altyapısı hazır olacak ve uluslararası uzmanlar da buna katılıyorlar. Kanun çıktığı zaman hiç olmazsa uygulama prosedürleri ve yönetmelikleri hazır olmuş olacak ve ondan sonra iş, o kanun çıktığı zaman kurulacak bir Genel Kurul ve Yönetim Kurulunun bu işi doğru algılayıp, "olmamış, biz daha iyi biliyoruz, yeniden yapalım" dememesine kalıyor. Eğer şu andaki arkadaşlarımızın emeklerini kullanırlarsa bu iş hızlı bir şekilde yürür, ama yok biz bu işin uzmanıyız, "bunlar olmamış, biz yeniden yapalım" derlerse ki, o ihtimal her zaman var, o zaman olmayacak.

H) Finansman ve teşvikler: Direkt finansman zor, ama teşvikler için iki tane mekanizma var. TTGV ve TIDEB. Belki bunlar kullanılabilir, ama kullanılabilmesi için de bunlarla ilgili çalışmaların yapılması lazım. Ben kendi çapımda bununla ilgili gerekli önerileri götürüyorum, arkadaşları ikna etmeye çalışıyorum, ama laboratuvar kuran veya kurmayı düşünenlerin de bu iki kanadı kullanması lazım, TTGV ile TIDEB'i bunun bir teknolojik ürün olduğunu, ölçmenin ve sanayiye de etkilediğini, ülke kalkınmasına son derece ilişkili olduğunu ve kısmen de olsa bir AR-GE içerdiğine ikna etmeleri lazım ve TTGV ve TIDEB'in elindeki olanaklardan bunların yararlanma ihtimali yüksek, fakat çalışılması lazım.

I) Yetişmiş eleman ve eleman yetiştirme: Bu konuda sıkıntılıyız. Biraz önce bahsettiğim gibi bir UME'nin eğitimleri var düzenli olarak verilen, ama bizim de kapasitemiz sınırlı, çünkü eğitimler cihaz bazında oluyor ve bu eğitimler bize çok fazla zarar veriyor. Şöyle söyleyeyim size; bizim 96'dan beri kazandığımız para 12 000 dolar. Bir eğitim sırasında bir cihaz hasar gördü, verilen ziyan 36 000 dolar. Bizim bir 3 sene daha para kazanmaya devam etmemiz lazım o cihazı yenileyebilmek için. Laboratuvarda yapıldığı için deneyler ve cihazların

da değerleri çok astronomik olduğu için, eğitime gelen arkadaşlar da her zaman için dikkatli olmadıklarından ve bizim de eğitim için ayrı bir set alacak olanağımız olmadığı için bunların maliyeti çok yüksek. O yüzden belki niversiteleri ve diğer kurumları, biraz teşvik etmekte yarar var mesela sizler de, bunda Odalar da ciddi bir şekilde rol alabilir. İzmir bölgesinin aktif bir çalışması var bu konuda, eğitim verme konusunda, kendi laboratuvarlarında eğitim vermeye başladılar.

J) Yurtdışı tanınma, zorunlu alan ve gönüllü alan: Biraz önce bahsettiğim gibi metroloji alanında tanınmamızda bir sıkıntımız yok, ama metroloji tek başına yeterli değil, aslında ikinci seviye laboratuvarlar. Bir an evvel mevzuat uyumunu bitirmemiz lazım. Buna başladığımızdan bile emin değilim, mevzuat uyumunun da bir parçası olan TÜRKAK'ı geçirmemiz lazım, laboratuvar akreditasyon sistemini, Tip onay sistemini kurmamız lazım, belirli sayıdaki işlemleri yaptıktan sonra, mesela diyelim ki 7-8 laboratuvarı akredite ettikten sonra kendimizi teknik denetime amamız lazım, 1 veya 2 yıl süren teknik denetimin sonunda ancak karşılıklı tanınma olur. Mesela ıspanya gibi Avrupa'nın beşinci kalkınmış ülkesinin teknik değerlendirmesi 2 sene sürdü. Ancak ondan sonra, 2 senenin sonunda onların verdikleri belgeler Avrupa'da geçmeye başladı. Bizim de bir o kadar süreceğini sanıyorum, ama önce bir kanunun çıkması lazım, 7-8 laboratuvarın da akreditede fiilen çalışıyor olması lazım, teknik denetleme ancak ondan sonra başlayabilir. Benim söyleyeceklerim bu kadar, şimdi genel sorular. Buyurun.

Sunuşun ardından.

Süleyman Altun - Bu zlg sunuş için çok teşekkür ediyorum. Bir olay üzerinde biraz daha açıklama yapar mısınız? Örneğin çok dost bildiğimiz bir ülke, ülkemizden mal almak istediğinde, bu malların bir onay belgesine sahip olmaması ya da Tiplerinin onaylanmamasının sorun yarattığını belirtiniz. şimdi ülkeler birbirinden ne alır düşünüyorum, işte gıdayı düşünürsek çeker alır, yağ alır, tekstil alır, kumaş alır, masa, sandalye alır, televizyon alır, radyo alır. şimdi bu Tip onayı tek tek yarım ürün ya da nihai ürünlerde, işte somunda, civatada, transistorda vesaire tariflenen bir belge, bir form mudur, yoksa hukuksal niteliği olan bir şey midir, bir patent belgesi midir ya da bir sandalyeyi düşündüğümüzde eni şu, yüksekliliği şu, boyu şu, ortopedik oturuşu, konumlanması, dizaynı bu filan bir olay mıdır? Bunu somutlayalım. İşte şekeri düşünürsek ölçüleri şu kadar olacak, eriliği şu derecede şu olacak, yağ içeriği şu olacak, yani bunlar zaten teknik süreçlerde uluslararası standart ve ulusal standartlarda belirlenmiş bir şey değil midir? Otomobili dşnsek, işte tabii çok yüksek bir hizmet için bir Mercedes tanımlanabilir, ama bir toprak, taş taşırken bir Skoda tanımlanabilir. Kırsal alan için Renault nden ekişlidir, üstünlüğü teyit edilmektedir, işte kentlerde de TOFAş rnleri biraz daha rahat bilinmektedir. Yani, bunlar pratikle de, onların performanslarıyla da az çok bilinen şeyler, yani bunun dışında tip onayıyla, uluslararası platformda istenen şey nedir ve bunun hukuksal tanımı hangi çerçeveye oturuyor, yani biz neyin Tip onayını yapamıyoruz. Örneğin televizyonda kullandığımız elemanların Tip onayları tek tek olmadığı için bunlarla entegre edilen bütün de Tip onaysız mı oluyor, yani biz o zaman nereden başlayıp bu işi ozmemiz gerekir?

Hüseyin Uğur - Ben üç tane örnek vereceğim, iki örnek sizden, bir örnek benden belki açıklığa kavuşturur. Araba dediniz, arabanın uyması gereken standart var, mesela diyorsunuz ki: Saatte 90 km giden araba, frene bastıktan sonra 26 metrede durması lazım. İşte o testi yapacak bir laboratuvarınızın olması lazım. Motor gücünü ölçecek bir laboratuvarınızın olması lazım, emisyonu ölçecek bir laboratuvarınızın olması lazım. Bir arabanın piyasaya çıkmadan önce hangi şartları sağlaması gerektiğine dair kurallar dizini var. Bunlar Avrupa'da direktif şeklinde var, standartlar şeklinde var ve ülkelerin koyduğu ek kurallar şeklinde var. Mesela Karayolları ek kurallar koyabiliyor, "dingil ağırlığı şu olacak, bu olacak" şeklinde. Bir başka örnek televizyondan verdiniz, televizyonda mesela elektrik sızıntısının olmaması gerekir, topraklanmasının iyi olması gerekir, ekrandan gördüğünüz renklerin belirli standartlara, CIE standartlarına uyması gerekiyor. Beyazın tanımı, ses vb. bunların her biri var. 1 metreden vereceği radyasyon miktarı tanımlanmış vaziyette. Bunun ölçülüp, gerçekten bu televizyon 1 metreden bu radyasyonu veriyor mu, vermiyor mu? Şasesinin yanmaz olması lazım, -birisinin televizyonu yakması lazım ve şasesinin yanmadığını ispatlaması lazım. Bir başka şey söyleyeyim, su sayaçları mesela, Bosna'yla çıkan sorun su sayaçlarıydı, onların spesifik verdikleri. Su sayacının testinin yapılması lazım, metal suyun içerisinde ne kadar eriyor? Suların içinde paslanan parçalar var mı, suya herhangi bir kontaminasyon veriyor mu, minimum ölçüm debisi ne kadar, maksimum ölçüm debisi ne kadar, sonuç doğrusal mı? Belirli basınçlarda doğru gösteriyor mu, belli bir yükseklikten düştüğü zaman çatlıyor mu, kırılıyor mu? Eksi 18 derece ile, artı 38 derece arasında aynı performansı gösteriyor mu? İşte bunlar ürünlerin Tip onayları ve her ülkede bir uluslararası standartlar var, bölgesel standartlar var, bir de ülkesel standartlar var. Bu standartların dışında bir de ek şartlar var. Basit bir örnek vereyim, İSKİ şimdi İstanbul'da çok büyük bir ihaleye çıkıyor. İSKİ'den sonra Bursa çıkacak, Ankara çıkacak, su sayaçlarıyla ilgili. Teknik şartnamenin yerine getirip getirmediğini Türkiye'de ölçecek sistem yok. Teknik şartnamede uluslararası sistem ve Türk standardı. Bir Türk standardı kullanılıyor, TSE'nin yayınladığı Türk standart kullanılarak teknik bir şartname hazırlanıyor. Başka ek hiçbir şey yok ve bu şartnamenin yerine getirilip, getirilemeyeceğini ölçecek bir laboratuvar yok. Çok yakın bir laboratuvar var, İstanbul'da profesyonel bir üretici, fakat o da tam bütün testleri yapamıyor. O yüzden bu testlerin yapılması için İSKİ ya şartnameyi değiştirecek ya da bu su sayaçları yurtdışına gidecek. Şimdi Bosna da diyor ki: "Benim elimde de bu ölçümleri yapacak olanak yok, hiç olmazsa senin ülkenden gelirken bu testlerin yapıldığını ve cihazın doğru gösterdiğini bana teyit et ki, ben tanınma anlaşmamız olmasa bile senin hatırına bu belgeyi kabul edeceğim" diyor, ama o belge de yoksa, adam da bunu ölçemiyorsa bu cihazı alamayacak. Almanya "evet ölçtüm televizyonu, işte bak 1 metreden radyasyon şu kadar, vesaire" diyor, Türk televizyonunun hiç bir şansı yok. Ancak politik olarak, Başbakan gider, Başbakanla yemek yer, şu olur, bu olur, oradan bir kararname çıkar "Türkiye'den gelen ürünlerde Tip onayı istenmeyecektir" diye, bu sefer de Bosna Avrupa Birliğinden aldığı parayı alamaz.

Süleyman Altun - ISO 9000 serisi bunun ne kadarını kapatabiliyor?

Hüseyin Uğur – Hiç bir ilgisi yok, hiçbir kısmını kapatmıyor. ISO 9000 serisi

ürünle hiç ilgili değildir. ISO 9000 serisi sizin yönetim sisteminizin uyması gereken asgari standartlar ve dokümantasyondur. Hangi ürünü yaptığınızdan da bağımsızdır. ISO 9000'in prosesler kısmının ancak bir kısmı onu getirir ve o da "Tip onayını yapıyor musunuz, yapmıyor musunuz, yaptırıyor musunuz, yaptırmıyor musunuz?" diye sormaz. Onun tek şartı da kullandığınız cihazlar, kendi ölçüm sisteminizde kullandığınız şartların izlenebilir olmasıdır, daha doğrusu kalibreli olmasıdır, izlenebilir şartını bile doğru dürüst koymaz, akreditasyon lafı da geçmez orada mesela. Yani Tip onayı söylemek istediğim, ürüne spesifik bir olay, ISO 9000 değil.

Berrin Şenöz - Türkiye'de gıda ve yem analizlerini yapan Tarım Bakanlığı'nın 37 tane laboratuvarı var, Sağlık Bakanlığının 50 kusur laboratuvarı var, üniversitelerin laboratuvarı var, TSE'nin laboratuvarları var. Bu laboratuvarlar arasında Ankara, İstanbul, İzmir ve Bursa'dakiler, örneğin Tarım Bakanlığı'nın Bursa, Ankara ve İzmir büyük laboratuvarları ve referans laboratuvarları. Bu uyum sürecinde öncelikle büyük laboratuvarları uyumlaştırıp, daha sonra diğer laboratuvarlara mı geçilecek, yoksa bütün laboratuvarların birden uyumlaştırılmasına mı girecek?

Hüseyin Uğur – Hiç bir fikrim yok, özür dilerim, yani benim de söylemek istediğim bu. Bakanlıkların, hiçbir bakanlığın istisnası yok, buna Sanayi Bakanlığı da dahil, bu konuda bir stratejisi yok, bir politikası yok, yani ne yapılacağına dair bu bilgiyi alamıyorsunuz, ne zaman ne olacağına dair. Olması gerektiğini söylediğiniz zaman da bazen sempatiyle karşılanıyor, bazen hiçbir şekilde karşılanmıyor.

Berrin Şenöz - Bu konuda TSE'nin bir girişimi vardı, yani bir Akreditasyon Komitesi kuracaktı, fakat daha sonra TSE'den doğan bir grubun Akreditasyon Komitesi kuramayacağı şeklinde bir görüş çıktı ve bir sonuca bağlanmadı. Bu konuda bir bilginiz var mı?

Hüseyin Uğur - Akreditasyon işi bitmek üzere zaten, mesele o değil. Mesele, bakanlık bir izlenebilirlik zinciri kuracak mı, yani bir primer laboratuvar, üst seviye bir laboratuvar, bir referans laboratuvarı olacak mı? Mesela ben burada grafikte göstermedim size, UME'nin tercihi her bakanlığın bir merkezi laboratuvarı olması. Sanayi Bakanlığı Merkezi Laboratuvarını o yüzden çok teşvik ediyoruz. Bir merkezi laboratuvar olması, uluslararası alana bizim kanalımızla çıkması, standart cihazları bize getirerek, çünkü biz mesela fındıktan anlamayız, buğdaydan anlamayız, üzümünden anlamayız, ama bunların her birini ölçecek mesela bir rutubet cihazından anlarız, sıcaklık cihazından anlarız, otoklavdan anlarız, biz uluslararası kanala o şekilde çıkacağız. Ondan sonra bakanlık laboratuvarları uzmanlaşarak önce bölge laboratuvarları, ondan sonra da her ildeki merkezi laboratuvarlara hizmet etmek durumunda. Böyle bir sistem yıllardır konuşuluyor, bunu uygulamaya en yakın Sanayi Bakanlığı. Bölge laboratuvarları var, daha sonra da belediyelerin maalesef İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan Ölçü Ayarlar Daireleri var belediyelerde, hasbel kader var. Çoğu ölçüm yapmıyor, sadece parasını alıp, damgayı vuruyor, ama en azından bölge laboratuvarları oluştu şimdi, yavaş yavaş eğitim vererek aşağıdaki laboratuvarlara gidiyoruz. Sanayi Bakanlığı merkezi laboratuvarını kuramıyor, onun maliyeti bize de çıkıyor, bölge laboratuvarından bize cihazlar geldiği zaman bir laboratuvarımızı 8 ay

bloke edebiliyor, o kadar çok sayıda cihaz var ki ve çok düşük seviyede cihazlar, normalde uğraşmak da istemediğimiz cihazlar ve bütün bakanlıklardan bütün laboratuvarlardan cihazlar gelmeye başladığı zaman, tamamen ambale olacak bir durumdayız. Bir de bölge laboratuvarlarının her birine hizmet verecek durumda değiliz, çünkü o 'know how' yok bizde. Ancak arada tercüman lazım, o da merkez laboratuvarı olacak, yani uluslararası sistem, yani metroloji sisteminden alıp bunu, gerçekten konuya uygulayacak. Kayısı için farklıysa onu kayısı için farklı uygulayacak, kuru üzüm ise ona farklı uygulayacak. Yoksa UME bu kadar farklı konuyla uğraşamaz hiçbir zaman. Bu birikim hiçbir metroloji enstitüsünde oluşamaz. Akredite etmek gerekirse bunun parasını verir, yurtdışında akredite edersiniz. Eğer çok sıkışmışsanız Almanya'da bunu yapacak, Avrupa'da bunu yapacak dünya kadar gönüllü kuruluş var, çok sıkışmışsanız, ama kuruluşların akredite olabilmesi için önce buna hazır laboratuvarlar olması lazım. Sonra bu laboratuvarların elemanlarının eğitilmesi lazım, bu elemanların da akreditasyonda kullanılması lazım, yani bir kuruluşun için "ben akredite edeceğim" diye çıkmasının da fazla bir anlamı yok, neyle akredite edeceksiniz? Elinizde o cihazların olması lazım, o tekniği üreten olmanız lazım, o tekniği biliyor olmanız lazım, elinizdeki insanlar da daha üst seviyede insanlar olup, akredite etmeye gittikleri kuruluşa "evet, hayır, sen bunu doğru yapıyorsun, yanlış yapıyorsun" diyecek durumda olması lazım. Elemanınız yok, cihazınız yok, ortamınız yok, neyi ne ile akredite edeceksiniz? O da ayrı bir sıkıntı,

Hilmi Güven - Bütün bunlara rağmen Türkiye bölgede lider olmak istiyor.

Hüseyin Uğur - Evet, ama metrolojide, ikinci seviye laboratuvarlarda değil. Metrolojide hiçbir sıkıntımız yok. Ben size bir örnek vereyim, şu anda UME'nin çalıştığı 35 daldan 2 tanesinde dünya birincisi, geri kalan hepsinde ilk 10 arasında teknolojik olarak. Neden? UME metrolojiye en son yatırım yapan laboratuvarlardan bir tanesi, en yeni teknolojiyi kullandı, her ülkenin en iyisindeki danışmanlar geldi, elemanlar o şekilde gitti ve çok şanslı bir konumdayız. Teknolojik hiçbir sıkıntımız yok orada, ama sadece metrolojide. O ancak bir şemsiye sağlıyor bize, yani bütün sistemin doğru çalışması için olmazsa olmaz şart, ama onun olması da yeterli değil. Onun altındaki ikinci seviye laboratuvarların doğru olması lazım ve akredite olması lazım.

Feray Salman - Her şeyden önce ben de teşekkür ederim. Başlarda ben kayboldum, ama sonrası daha kolay geldi, kaybolunca da insan söyleyemiyor niye kaybolduğunu. Şimdi ben birkaç küçük soru sormak istiyorum, siz dediniz ki: "Türkiye Gümrük Birliğinden 2001 yılındaki taahhütlerini yerine getirmeyecek ve getiremeyecek belki."

Hüseyin Uğur - Bu hızla, ama Meclis bir an aklını başına toplayıp 3 ay boyunca fazla mesai yapabilir, yani o ayrı bir şey.

Feray Salman - Yapmayacağını biliyoruz, yani başka alanlarda da yapmıyorlar zaten de, yapmayabilirler, ama benim bildiğim kadarıyla, ben Avrupa Birliğinde de çalıştığım için norm ve standartlar konusunda Avrupa Komisyonunun destek programları falan var, yani onları bir biçimde Gıda Bakanlığının 37 laboratuvarını da eğer Meclis onaylarsa, anlaşmayı

imzalayacaklarda, 37 tane laboratuvar sonuçta ölçüm yapabilir hale gelecek bildiğim kadarıyla. Ben ondan çıkıyorum da, şunu sormak istiyorum: Gümrük Birliğinden diyelim ki bu hızla giderse zorlanacak ve Gümrük Birliğine arkasını dönecek, ama ne fark eder ki, GATT zaten Türkiye'yi bir biçimde o anlamda içine alıyor, yani GATT var, TBT var, küreselleşme, MAI bir biçimde onun içine giriyor, hızlı üretim, pazarlama. Dolayısıyla Türkiye'nin aslında çok da fazla kaçacak bir yeri yok galiba.

Hüseyin Uğur - 2 yıl kazanacak.

Feray Salman - Sadece 2 yıl kazanacak.

Hüseyin Uğur - O kadar ve zaten bunları da Gümrük Birliği için yapmaması lazım. Akli başındaki bir ülkenin bunları önce kendi vatandaşı için yapması lazım.

Feray Salman - Yani tüketiciyi korumak bağlamında çok tabii birşey yapmıyor, yani tüketiciyi koruma birazcık daha ikinci planda. Bir de bir konuya daha değindiniz, dediniz ki: "Eğitilmiş insan lazım bütün bu sistemi çalıştırabilmek için ve o noktada Odaların da böyle bir eğitim olanağı verebileceğini, ama eğitim verenin de zaten akredite ya da herhangi bir biçimde neyin eğitimini verdiğini bilmesi lazım..."

Hüseyin Uğur - İzmir'den başladık, İzmir'de Makine Mühendisleri Odası, Elektrik Mühendisleri Odası bir araya geldiler, çok güzel bir dayanışma gösterdiler, bir laboratuvar kurdular, 5 dalda çalışıyorlar, akreditasyon işlemleri bitmek üzere, onların elemanları eğitildi önce, kurs aldılar, sınava girdiler, not aldılar, karşılıklı gidip gelindi. Şimdi onlar kendi bünyelerinde o bilgiyi İzmir bölgesinde eğitimle veriyorlar. Şimdi biz istiyoruz ki buna diğer bölgelerimiz de katılsın ve bu işe yavaş yavaş girsinler. Hem kendi üyelerine hizmet versinler, hem Odalar için iyi bir gelir kaynağı olacaktır, aynı zamanda da Türkiye için ciddi bir katkıdır, ama fizibilitesinin iyi yapılması gerekir. Yani getirişi nedir, götürüşü nedir? Götürüşü de var.

Feray Salman - Doğru tabii, öyle olması. Bir de şunu söyler misiniz, ben bilmiyorum, yani benim bilgim dışında, nereden akredite oldular?

Hüseyin Uğur - Bizden. Oluyorlar, henüz tam olarak bitmedi, akreditasyon ilk kuruluşumuzda 2-2,5 sene sürdü, ikinci kuruluşumuz 3 seneyi doldurdu, daha bitmedi. İzmir Makine Mühendisleri Odası çok hızlı gitti. Çünkü arkadaşlar bütün zamanlarını bu işe ayırabildiler, onlarınki bitmek üzere, ama 1 seneyi doldurduk, 1,5 seneye yaklaşıyoruz, yani akreditasyonda çıta çok yüksek, çünkü Avrupa'dan gelen uzmanlar burayı dolaşacaklar, yani buradaki sistemin uluslararası normda olması lazım. Bir de bu arkadaşlar eğer bu kültürü dağıtacaklarda, kendilerinin gerçekten belli bir noktada olmaları lazım.

Alaattin Aras - Geç oldu, ama ben çok kısa bir şey soracağım, ben 1990 yılında TMMOB'nin düzenlediği bir sanayi kongresinin hazırlık toplantılarını izlerken bir elektronik malzeme ihracatçısı firmasının temsilcisi demişti ki: "Ben mal ihraç edemiyorum, neden? Çünkü, benden CE belgesi istiyorlar. Türkiye'de CE belgesi veren kurum yok, ne yapacağım?" 2 yıla kadar eğer

Türkiye bu Gümrük Birliği sürecinde bu yasaları tanımlayamazsa -ki, tanımlarsa bile bir süreç var- bu CE belgesini dışarıdan aldığında Türkiye'nin durumu ne olacak?

Hüseyin Uğur - Bir iki şeyi düzeltmek isterim, CE belgesini bir başka kuruluş vermez, genellikle CE belgesini ürünü yapan kuruluş kendi kendine verir, ama bunun vermesi için şartlar var, o şartları yerine getirmesi gerekir. Bir başka dipnot; Gümrük Birliği anlaşması aslında bizim aleyhimize bir anlaşma, kâğıt üzerinde baktığımız zaman. Fakat bu konuda Avrupa'dan çok samimi bir yaklaşım görüyoruz ki, anlaşmayı bizim lehimize bile çevirmiş vaziyetler. Mesela, örnek vereyim size. Karar mekanizmasının dışında bırakmış bizi Gümrük Birliği, diyor ki; "kararlar konusunda biz Türkiye'ye danışmak zorunda değiliz, biz kararı alırız, ama bu belgeyi imzalayarak Türkiye bizim aldığımız bütün kararlara uymayı taahhüt eder" bu çok kötü bir şey, bunda zaten kıyamet de koptu, ama şimdi ne oluyor? Dışişleri Bakanlığında en son yapılan toplantıda şu çıktı ortaya: Her ne kadar Türkiye'ye sorulmaz diyorlarsa da, Türkiye'yi bütün toplantılara davet ediyorlar, fakat Türkiye eleman gönderemiyor, elinde dil bilen teknik eleman yok, bu toplantılara katılıp da düşüncesini söyleyecek. Dışişleri Bakanlığı istatistikleri koydu ortaya ve burada ciddi bir problem var.

Onlar mesela CE işareti Türkiye verir diye bir şey söylemiyor, Türkiye için CE işareti uygulanıp, bu Avrupa'da geçer diye bir şey söylemiyor, geçmez diye de söylemiyor. Yaptıkları her türlü konuşmalarda, toplantılarda, Dış Ticaret Müsteşarlığında ve Dışişleri Bakanlığında sürekli şunu söylüyorlar: "Siz bu sistemi doğru yaparsanız biz niçin itiraz edelim? Bu bizim de işimize gelir, sizin de, ama doğru yapın, yani bu işi parayla, şununla bununla, rüşvetle yapmayın, doğru yapın, gerçekten ölçümünü, gereğini yerine getirin" O yüzden CE'de hiçbir sıkıntı yok, ama Türkiye Cumhuriyeti karar veremiyor. Bakın CE işaretini düzenleyen bir Çerçeve Kanunu adı altında bir kanunu Dış Ticaret Müsteşarlığı 3 senedir canı çıkıyor bunu kabul ettirmek için, ama bir kuruluşumuz veya iki kuruluşumuz buna muhalif olduğu için ve gerekli kulisi yaptığı için yürümüyor, daha Meclise sevk edilemiyor. Akreditasyon da başında öyleydi, bir kuruluşumuz muhalif olduğu için 92'den 96'ya kadar zaman kaybettik, 4 yıl kaybettik. Sonra bir parti bunu sahiplendi, Meclise verdi, ondan sonra işler yürümeye başladı. Bu CE işaretini düzenleyen kanun da hemen hemen hazır şu anda; Yani, niyet olsa, herkes bu işe, üzüm yemeye niyetlense, 2 ay içinde bu kanun en son hale gelir ve ondan sonra da Meclise sevk edilir, ama bir grup kişi veya kuruluş buna gerekli desteği göstermiyor, çünkü kendi menfaatleri bozulmuş olabiliyor veya Türkiye'nin lehine olmadığını düşünüyorlar. Demokratik bir ortamda onu da düşünme hakları var ve o düşüncelerinin de gereğini yerine getirdikleri zaman işler gecikebiliyor. Ben CE'de hiçbir sıkıntı görmüyorum, ama CE'yi verme yetkisi bir şey, onun gereğini yerine getirecek altyapının oluşması başka bir şey. Bizim sıkıntımız ikincisinde. O ikincisi olmadan, birincisini zaten yapamıyorsunuz. İkincisi olduktan sonra da belli miktarda terlemek lazım ki birincisini elde edebilelim, ama ikincisi olmazsa olmaz şart, yani altyapınız, teknik altyapınız olmadan ne Tip onayınızı yapabilirsiniz, ne CE işareti yapabilirsiniz, ne de herhangi başka bir şey yapabilirsiniz. Altyapının oluşması da belli bir zaman alıyor. Bir laboratuvarın kurulması, ondan sonra da kendisini akredite ettirmesi nereden bakarsanız bakın 3 senelik bir olay, en az, her şey yolunda giderse. Yeni bir ölçüm dalına girmeniz en aşağı 2 senelik

bir olay, yani ortam şartlarını sağlıyorsunuz, cihazlarınızı alıyorsunuz, elemanlarınızı eğitiyorsunuz, kalite kitabınızı yazıyorsunuz, kendinizi değerlendiriyorsunuz, ondan sonra resmen akredite oluyorsunuz ve 1 yıllık da bir olgunlaşma süreci var. Ondan sonra ancak piyasaya hizmet verebiliyorsunuz, yani zaman hızla geçiyor o açıdan.

Celal Beşiktepe - Geçen sene İstanbul Büyükşehir Belediyesinin merkezi Düsseldorf'ta bulunan KMP diye bir konsorsiyum tarafından ve Batı Avrupa kaynaklı, içinde İstanbul Bankasının da bulunduğu 11 finans şirketi tarafından organize edilen ve çerçeve anlaşması elimize geçti, bir proje var İstanbul'da. 6,5 milyar dolarlık bir proje, İstanbul'un 38 yerinde bir yapılaşma sürecini, her boyutta bir yapılaşma sürecini içeriyor ve orada bu çerçeve anlaşmasında çok dikkatimi çeken bir madde vardı, yani şu bilgiyi de sunayım arkadaşlara; 3000 yabancı mühendis, mimar tarafından gerçekleştirileceği bu projenin bir şarta bağlanmıştı, birde "Euro 9000 standartları uygulanacaktır" diye bir hüküm vardı. Bunu tercüme edersek nasıl bir tablo çıkar?

Hüseyin Uğur - Şimdi bakın, yurtdışından biz kredi aldığımız zaman -ki, UME de Dünya Bankası kredisi kullanıyor- genellikle 2 tane yaklaşım görüyorsunuz. Biri iyi niyetli yaklaşım, biri kötü niyetli yaklaşım. Kötü niyetli yaklaşım hakkında yapacak fazla bir şansınız yok, o krediyi reddetmek durumundasınız, eğer yaklaşımın kötü niyetli olduğunu hissederseniz. Çünkü parayı veren onlar olduğu için eninde sonunda tabir caizse düdüğü de onlar çalacak. Ama, bir an için yaklaşımların iyi niyetli olduğunu varsayarsanız, bugün Dünya Bankası istatistiklerine bakın, bütün Dünya Bankası parası kullanan ülkeler arasında en çok para batıran ülke Türkiye, en çok parayı yanlış yere kullanan da Türkiye, en çok parayı kullanamayıp, iade eden de Türkiye. Çin'den, Arnavutluk'tan daha kötüyüz, hepsinden daha kötüyüz. Şimdi ondan sonra "n" tane elinizde istatistik var, "n +1"i konuşursanız, siz onların yerinde olsanız ne yaparsınız? Atınızı sağlam kazığa bağlamak istersiniz, dersiniz ki: "Kardeşim ben senin elemanına güvenmiyorum, yiyorsunuz, çalıp çırpıyorsunuz bu parayı, ondan sonra da batırıyorsunuz, geliyorsunuz bana, sonra da ağlıyorsunuz. O yüzden ben senin uzmanlarını buna sokmak istemiyorum, dışarıdan uzman al." Dünya Bankası kendi uzmanlarını dikte ettirmez, ama uluslararası piyasadan temin edeceğiniz herhangi bir uzman setini kullanmanıza izin verir, kendilerinin de bir uzman portföyü yoktur, isterseniz yardımcı olur, ama size bir data bankasını adresi verir ve der ki: "Gidin falanca kuruluşun data bankasını kullanın" ama kendi uzmanlarını dikte ettirmezler, ama der ki: "Kusura bakma, ben senin yaptığın seçimi de onaylamıyorum". Size standartları zorlarlar, mutlaka zorlarlar, çünkü endişeleri var, onların da bir proje ekibi var, o proje ekibinin de kariyerleri projeyi ne kadar başarılı bitirdiklerine aittir ve başarısız olacağını düşündükleri bir projeye para vermek istemezler, ne bankanın yönetimi para verir, ne proje ekibi para verir, ben bunu okuduğum zaman böyle yorumluyorum doğrudan. Kendi başımızda da var, yani şu anda var, ama ben mesela kendi deneyimimde herhangi bir kötü niyet hissetmedim bugüne kadar. Gazetede bakarsanız Dünya Bankası Türkiye'yi kontrol ediyor, şunu yapıyor, bunu yapıyor, ama adamların getirdikleri öneriler, ben bir projeyi bitirdim, şimdi ikinci projeye başlıyorum, her biri benim de getirdiğim önerilerdi. Bunların dışında değişik bir şey söylemediler, ama hepsi de gerçekten bu kuruluşun ve Türkiye'nin menfaatine olan öneriler, ama başka

yerlere anlatamıyorsunuz, sorun o. Mesela adam diyor ki: "Eleman istihdam politikası liberal olsun, çünkü eleman istihdam politikan liberal olmazsa, elemanlarının terfi, işten atma öğeleri çalışmaz, o zaman eleman tutamazsın, liberal olsun" diyor. Biz "ne karışırın işimize?" diyoruz. Sonra bir oturup istatistiğe bakıyoruz, ben elemanınım yüzde 25'ini kaybediyorum her yıl. Neden? Bir Standart Personel Yönetmeliği var, onu uygulamak zorunda olduğum için. Adamın dediği benim istatistiğimi teyit ediyor zaten, onu ben de diyorum, "benim eleman istihdam politikamın liberal olması lazım" diye. Ben dediğim zaman "hadi sen de" deniyor, o dediği zaman da "a, Türkiye'yi baltalamak için" deniyor, ikisinde de çok fazla sonuca varamıyorsunuz, ama onlara teker teker izole bir olay bazında bakmakta yarar var, hangileri kötü niyetli, hangileri iyi niyetli.

İsmet Öztunalı - Sizi yorduk, teşekkür ediyoruz; iki saat de geçti, hem sizden, hem de arkadaşlardan özür diliyorum; ama ben kafamda şu Türkiye kalibrasyon sistemi konusunu bir açığa çıkarmak ihtiyacını duyuyorum. Yüzlerce üretim yeri var, bu üretim yerlerinde ölçü aygıtları var. Bu ölçü aygıtlarının kalibre edilmesi de gerek, belli aralıkları var. Bu nasıl yapılabilir? Üretici herhalde kendisi yapamıyor; Türkiye kalibrasyon sistemi içeriğinde nerede, nasıl, ne zaman yaptırırsın diye merak ediyorum.

Hüseyin Uğur - Bir geçici çözüm var, bir kalıcı çözüm var. Geçici çözüm; şu anda kendisinin güvendiği veya kendisinin güvendiği kuruluşların sistemi var, oradan bir tanesini seçerek kendisini akredite ettirecek. Daha sonra da umacak ki, Akreditasyon Konseyi çıktıktan sonra bu yapılmış akreditasyon kabul edilecek o Konsey tarafından; geçici çözüm bu, başka çaresi yok veya yurtdışına gidecek. Benim gösterebileceğim adresler bunlar. Kalıcı çözüm ise; akreditasyon konseyi yürürlüğe girdikten sonra, akreditasyon konseyinin akredite ettiği kuruluşlardan ISO 9000 belgesi alacak ve ondan sonra da Akreditasyon Konseyinin akredite ettiği laboratuvarlardan hizmet alacak ve o laboratuvarların sayısı yeteri derecede yüksek olacak. Bundan benim fazla bir endişem yok. Yani şöyle söyleyeyim size: Türkiye'de akredite laboratuvar sayısı benim ilk hesaplarıma göre şu anda hazır laboratuvar sayısı 75 civarında Konseyi bekleyen ve 200'e yakın laboratuvar olacak yakında. 200'e yakın laboratuvar demek, Türkiye Avrupa'daki 6. ülke olacak demek akredite laboratuvar bakımından. 4 büyük ülke, artı İspanya'nın arkasından 6 inci ülke demek. Ama "şu anda nereye gideceğiz?" dersanız, benim ancak kefil olabileceğim kuruluşlar kendi enstitüm, artı UME'nin akredite ettiği laboratuvarlar. Onların da sayısı şu anda bir SİMKO'nunki bitti, SNOMART'ın ki devam ediyor, bir de İzmir'de KALMEM var, belki yakında Arçelik olacak, belki Türk Elektrik olacak, ama onlar daha çok başlangıç safhasında. Yani benim yüzde 100 kefilim diyebileceğim laboratuvarlar bunlar, ama "kimler iyidir? Şu anda geçiş döneminde gideyim" dersanız, ben onun bir listesini veririm. Yani, şu anda belli bir ilişki de olup da, bizim "gözümüzün tuttuğu" laboratuvarlar, yani birazcık eğitim almış, ne yaptığını bildiğini düşündüğümüz, gittiğimiz zaman gördüğümüz, beğendiğimiz laboratuvarlar var. Biz bunlara kefil olamayız, ama şu anda Akreditasyon Konseyi Kanunu çıkıncaya kadar hiç yoksa bunlarla çalışın, çok kötülerle çalışacağınız, çünkü hiçbir iş yapmadan belge verenler de var, hiçbir işlem yapmıyor üzerinde.

İsmet Öztunalı - Ben özür diliyorum, en azından tüm sanayi sitesinde yüzlerce

üretim yerleri var, üretim yapıyorlar, ürünleri var, ölçü aygıtları da var. Şimdi Elazığ'daki, Van'daki, Hakkari'deki bütün sanayi sitesindeki üretici ölçü aletlerinin kalibrasyonunu nasıl yaptırırın?

Hüseyin Uğur - Evet, işte bunun da temel olarak iki yolu var: Birincisi; ya şu andaki mevcut sistemi kullanacak ki, çoğu zaman o işine gelmez, ikincisi de; benim yıllardır söylediğim, ama bir türlü dinletemediğim, "Lütfen bir araya gelin, organize olun, kendi kendinize sisteminizi kurun" diye. Bunu tekstilcilere söyledim, otomotiv yan sanayine söyledim, dericilere söyledim, seramikçilere söyledim, yani herkes şikayetçi, ama bugün tekstilciler yan yana gelip de bir tekstil laboratuvarı kurmalarını engelleyen hiçbir durum yok ve mali imkanları da buna müsait veya bir bölgeye gidin, Kayseri bölgesi, Gaziantep, Denizli, buralara gittiğiniz zaman oradaki küçük ve orta sanayinin yan yana gelip de kendi ihtiyaçlarına cevap verecek bir laboratuvar kurmalarını engelleyen hiçbir durum yok, rahatça kurabilirler. Yan yana gelirler mi; bir. İkincisi de; taşın altına elini sokarlar mı? Genellikle benim kendi kişisel kanım şu; bıçak kemiğe dayanıncaya kadar para vermeme eğilimindedirler. Ben Siemens örneğini bilhassa altına basa basa verdim, o örnek Türkiye'de henüz oluşmadı, büyük holdinglere kadar. "Devlet yapsın, bana hizmet versin" deyiz şu anda ve yapamıyor devlet ve mağdur oluyorlar. Ondan sonra ne oluyor? 3-4 sene sonra canhıraş bir şekilde yurtdışına göndererek, apar topar "aman ben şunu da onaylatayım, bunu da onaylatayım" diye gidiyorlar, sonra da konuştuğunuz zaman "haklıymışsınız, ama yönetimden bu kararı çıkartamadık" cevabını alıyorsunuz. O yüzden lütfen, yapılabiliyorsa insanlar, yan yana gelip de organize olabiliyorlarsa o sorunların çözümleri var. Bu konuda bize danışabilirler çözümün nasıl olduğuna dair. Biz mesela Ege Kalmem'in kuruluşunda bayağı yardımcı olduk, fizibilitesini yaptık, hangi cihazlar optimumdur, hangi eğitimlere gerek duyuluyor ve bunu ücretsiz yaptık ve beri buna gönüllü bir şekilde elemanlarımı tahsis ediyorum. Herhangi bir yerden gelen talebe de aynısını yaparım tekrar, yeter ki insanlar yan yana gelip organize olsun ama başkalarından beklediğiniz zaman yürümüyor, sonuç olarak.

Dursun Yıldız - Arkadaşlarımın çok fazla zamanını almadan, çok kısa belki ismet beyin sorusuyla da bağdaştırılabilir, şimdi laboratuvarlara baktığımızda ne görüyoruz Türkiye ölçeğinde? Uluslararası alanı gayet güzel ortaya koydunuz, ne olması lazım, nasıl tanınabilir, neler gerçekleştirilmesi lazım, Uyum Yasalarından tutun da diğer yönetmeliklere kadar. Şimdi Türkiye'de ne oluyor? Hangi laboratuvarlar işlevde, işlevsel? Üniversite laboratuvarlarının var, kamu araştırma kurumlarının laboratuvarları var, birde bahsettiğin: İstanbul'da profesyonel çalışan bir laboratuvar ki, altyapısı oldukça iyi, teçhizat açısından da gayet güzel kendini geliştirmiş. Şimdi benim merak ettiğim şey, kendi içimizde de o zaman durum çok parlak değil, yani verdiğimiz laboratuvar hizmetleri açısından. Sanayinin laboratuvarları Araştırma Geliştirme Merkezlerinde kendi üretimlerindeki kaliteyi maksimize edebilmek, belirli amaçlara yönelik çalışmalar gerçekleştirmek, ama öyle laboratuvarlar var ki kamu denetiminde çok büyük bir fonksiyonel rol üstleniyorlar, sorun şu: Ulusal Metroloji Enstitüsüyle, sanayi kesiminden laboratuvarlardan kurulan bağlantılar olabilir, bir de kamu kesimi laboratuvarlarından kurulan bağlantılar olabilir. Bunlardan hangisi daha aktif, etkili, kendisi ve bir şekilde sizlerle diyalogda daha etkin kılan, daha aktif

kılma açışındı. Diğer sorum da; akreditasyon açısından hangi laboratuvarlar, yani kamu denetimi yapan laboratuvarların şu andaki performansı nedir ve 70 laboratuvar dediniz, onlar akredite olmaya aday, diğer 200 tane geliyor, ben kamu denetimi yapan laboratuvarların ülke içindeki denetimi açısından da çok büyük fonksiyon olmaları nedeniyle bu açıdan konunun biraz önemli olduğuna inanıyorum.

Hüseyin Uğur - Tabii, kısaca cevap vereyim. Şimdi bizim yaklaşık 400 kadar düzenli müşterimiz var, bunların bir kısmı kamu, bir kısmı özel sektör. Türkiye'de UME'nin dışında en iyi laboratuvar altyapısı 3 tane hava ikmal merkezinin, Eskişehir, Kayseri ve Ankara'da ve ondan sonra Hava Kuvvetlerinin 4 tane de üssünde çok güzel laboratuvarlar şu anda kuruluyor. Gölçük'te çok mükemmel bir laboratuvar oluşuyor, bir de Kara Kuvvetlerinin elektro optik sistemlerinde. Bunlar dünya çapında profesyonel laboratuvarlar ve gelecek hafta da Silahlı Kuvvetlerle bir anlaşma imzalıyoruz, bu laboratuvarların tamamıyla her türlü altyapısını UME sağlayacak, akreditasyon dahil, eğitim dahil, çok büyük bir proje. Onun dışında doğru dürüst laboratuvarlar olarak TSE'nin Ankara'da elektrik laboratuvarları var, bu Almanya tarafından akredite edilmiş, TSE'nin akrediteli tek laboratuvarıdır, geri kalanları akredite değildir. İstanbul'da Siemens'in laboratuvarı son derece düzgün bir laboratuvar, Beko ile Arçelik laboratuvarlarını ciddi bir şekilde ilerlettiler. Burada ASELSAN'ın laboratuvarları oldukça bir yatırım gerektiriyor. Makina Kimya'nın ciddi bir niyeti var profesyonel bir laboratuvar sistemi kurmak için. Dediğim gibi Ege bölgesinde Kaimem bir nüve laboratuvarı oluşturdu, daha şu anda yeterli değil, ama niyet çok iyi, yani 2-3 sene sonra övünerek bahsedebileceğimiz bir laboratuvar olacak. Onun dışında Kayseri'de TSE ile Rusya'nın beraber yaptıkları SOYUZ Test diye ikinci seviye bir laboratuvarlar var. Şu anda onların ciddi izlenebilirlik sorunları var, o izlenebilirlik sorunları ortadan kalktıktan sonra profesyonel bir laboratuvar haline geleceğini sanıyorum, ciddi bir laboratuvar haline geleceğini sanıyorum eğer ticari kaygılardan uzaklaşabilirlerse. Sonra gene TSE Çayırova'da bir kalite kampüsü açtı şu anda, o kalite kampüsüne iyi bir yatırım yaptı. Eğer o yatırımı doğru insanlarla destekleyip, doğru işler yapabilirlerse ki, bina yapmak, cihaz almak her zaman yeterli değil, asıl eleman ve elemanın bu işi doğru yapması lazım. Ondan da ümitliyim, TSE'nin de bu işi bayağı iyi bir şekilde yapacağını sanıyorum. Daha sonra da bir yığın çeşitli bölgelerde Eskişehir'de TEE var, onun dışında Eczacıbaşı'nın bir iki grubu yavaş yavaş kıpırdanmaya başladı. Sabancı Holding bunu önce parçalı yapmaya niyetliydi, sonra TOYOTA bünyesinde bir merkezi laboratuvar fikri ortada ve onlar iyi bir laboratuvar altyapısı kurmaya başladılar. BRISA'nın bir miktar laboratuvar altyapısı var, AR-GE'siyle birlikte, yani durum o kadar kötü değil.

Salondan - Üniversitelerde durum nasıl?

Hüseyin Uğur - Çok kötü. Üniversitelerde her şeyden önce zihniyet bozukluğu var, çok ciddi bir şekilde zihniyet bozukluğu var, "ben bunu yaparım, paramı alırım" şeklinde. Mesela üniversiteler akredite olamayacaklar, şundan akredite olamayacaklar: Defalarca konuştuk, yazıştık, üniversitelerin akredite olacak laboratuvarlarının ayrı bir birim olması lazım, bölümün bir parçası, araştırma görevlisi gelsin, bugün bunu yapsın, yarın aynı cihaz araştırmada kullanılsın, şu bu, o sistem mümkün değil, yani ISO Guide 25'in altında çalışmak

zorundasınız, bir cihaza ancak kalibrasyon amacıyla dokunabilirsiniz, yerini değiştirmezsiniz, elemanını değiştirmezsiniz, eleman onaylanmak zorunda, ortam şartları onaylanmak zorunda, üniversite bağımsız bir yönetim atamak zorunda ve bu yönetime gerekli desteği verici yazılı taahhüt etmek zorunda. şu anda hangi üniversite ile konuşsak "git işine" cevabını aldık, "bunların hiçbirisi olmaz" cevabını aldık, bizim de söylediğimiz "eğer olmazsa uluslararası bir standartta akreditasyon da olmaz."

Salondan - Yurtdışında var mı?

Hüseyin Uğur - Tabii, oldukça fazla. Almanya'da, Fransa'da, İtalya'da üniversite onu ayrı bir birim olarak ayırıyor, o laboratuvarı akredite ettiriyor, ona bir şekilde tüzelsel vermiş oluyor.

Feray Salman - Marmara Üniversitesinde sanırım var.

Hüseyin Uğur - Olabilir. İşte ODTÜ'de böyle bir çalışma başladı, tahribatsız muayene ve kaynakla ilgili olarak. Bağımsız bir birim onlar uluslararası normlarda çalışmak için gerekenleri yaptılar. İşte onun önce bir yıkılması lazım, yani üniversitenin buna "tamam" demesi lazım, tamam dedikten sonra makine teçhizat ve bilgi bakımından üniversiteler mükemmel durumda, yani küçük bir yatırımla üniversitelerdeki bu laboratuvarlar hemen ekonomiye kazandırılabilir.

dursun yıldız - Deminden beri söyledikleriniz içerisinde birkaç tane isim geçti, ASELSAN ve benzeri gibi, yani onun dışında genellikle sanayi ve özel sektörün kendi kendini kontrol etmesi kalite yönünden. şimdi benim bildiğim TÜBİTAK'ın da bir çalışması var, kamu araştırma geliştirme kurumlarının bir araya getirilip, başka bir hedefe doğru yönlendirilmesi. şimdi bunun içerisinde, özellikle yatırımcı kamu kurumları, üniversiteler de dahil olmak üzere laboratuvar hizmeti veren kurumlar, kuruluşlar bizzatı şu anda otorite olarak tanınan kurumlar, kuruluşlar, bunların bu anlamdaki bir çabasının olmayışı...

Hüseyin Uğur - Akreditasyon Konseyi çıktıktan sonra o kalmayacak ortada, yani aynısı mesela benim kendi ana kuruluşum içinde var, yani TÜBİTAK içinde var, şu anda kendileri otorite. Otorite olmasının nedeni başka otorite olmamasından dolayı, yani Marmara Araştırma Merkezinden bahsediyorum. Ankara'daki enstrümandan analiz laboratuvarından bahsediyorum, fakat şimdi o laboratuvarlar işin farkındalar, yani 2 yıldır şu anda akredite olmak için ciddi bir çalışmadalar, çünkü onlar da 4-5 sene sonra artık şu andaki geçerli düzenin geçerli olmayacağını bilinci altında, öyle bir yöne gidiyorlar. Ama, şu var; bütün bunlar hep benim orada bahsettim, gönüllü alandır, hiç kimse kimseyi akredite olmaya zorlamaz. Eğer belli bir müşteri kitlesi hâlâ akredite olmamış bir üniversite laboratuvarıyla çalışmak istiyorsa ve oradan aldığı belgeyi kullanabiliyorsa hiçbir problem yok. Alan memnun, satan memnun, ama o belge yasal olarak geçerli olmayacak, yani bir mahkemede siz onu delil olarak kullanamayacaksınız. Sonra mesela bir CE işareti kapsamında yeterli olmayacak, o zaman bir akreditasyon şartı olacak. Tip onayı için geçerli olmayacak, işte bence o zaman "nerede geçerli olabilir?" konusu çok indirgenmiş olacak. Ancak şu olur; üretimde kullanılan bir bilgi gidilir, oradan alınır, üniversiteden. Sadece o kuruluşun kendi içinde kullanılır, o zaman o

belge geçerli olacak, ama yasal bir belge olmayacak.

Feray Salman - Bu artık moda soru oldu, size Internet'ten mi ulaşabiliyoruz?

Hüseyin Uğur - Tabii, iki tane, hem TÜBİTAK'tan, hem MAM kanalıyla ulaşabilirsiniz. Ayrıca gerek TÜBİTAK'ın, gerek MAM'ın da bağlantıları vardır, yani UME'yi tıklattığınız zaman onlar otomatikman sizi UME'ye de bağlarlar. Anlatacak çok şey var, daldan dala atlamanın da bir anlamı yok, ama hafif bir moral bozmak istedim, Türkiye'nin karamsar tablosu. Ancak bunda parlak bir nokta var, Türkiye çok samimi söylüyorum olağanüstü dinamik bir ülke, hiçbir ülkeyle kıyaslanamayacak kadar dinamik bir ülke, inanılmaz bir şey. Her türlü olumsuzluğa rağmen işler bir şekilde gidiyor, nasıl gittiğini ben anlamıyorum, ama Avrupa ile kıyasladığınız zaman çok da hızlı gidiyor, çok hızlı öğrenen bir ülkemiz. Bazen öğrendiklerimizi doğru yerlerde kullanmıyoruz geçici olarak, ama çok da hızlı öğreniyoruz. O yüzden o kadar kötümser değilim ve yumurta kapıya geldiği zaman epeyce iş yapılacağını biliyorum. Fakat benim korkum şu; işi yapalım derken yanlış işler yapma ihtimalimiz çok yüksek, yani çok sıhhatli bir şekilde bir tartışma ortamı yaratmıyoruz; bir. ikincisi de; birbirimizle tepişmekten bazen bütün bu işleri niçin yaptığımızı unutuyoruz, onlar iki dezavantaj, ama onun dışında bir çaresi bulunacaktır. Fakat Gümrük Birliğinden korkuyorum, şu anda yan çizmeye başladık zaten. İstatistikler dolaşmaya başladı, "ne kazandık, ne gitti?" diye, genelgeler, Dışişleri Bakanlığının çalışması, DTM'nin çalışması beni ürkütmeye başladı yavaş yavaş, ama bunun böyle olacağı da Gümrük Birliği imzalanmadan önce defalarca anlatıldı, yani "şunlar şunlar altyapı kurulmadan, hazırlanmadan girildiği zaman bu böyle olacaktır") gazetelerde bile okuyabilirdiniz.

Feray Salman - Daha fazla erteleme şansı yok mu? Zaten Gümrük Birliğinin bir ayağı var, ikinci ayağı sadece...

Hüseyin Uğur - Yalnız Gümrük Birliğinin tartışmaları bence Türkiye açısından yeterli değildi ve çok fazla yanlış yönlendirme oldu. Size ben basit bir örnek vereyim; DPT bir çalışma başlattı "uyum anlaşmaları için neler gerekir?" diye. Burada ne söylenirse söylensin, hiçbir şekilde aldırılmadı. Tamam, bu mühim değil, Türkiye buna hazır. Basit bir örnek vereyim size, metroloji ve akreditasyon konusunda Avrupa Birliğinin 100 milyon dolara yakın bir parası var. Bu paranın bir kısmını bize tavsiye ettiler, teklif ettiler, biz Türkiye bütün bunları hallettik, "biz hazırız" dedik, almadık ve Çekoslovakya aldı, 40 milyon dolar para kullanıyor Çekoslovakya şu anda bu konuda ki, Çekoslovakya bizden çok daha ileri bir ülke, yani şunu, bunu her bir şeyi halletmiş bir ülke. Akreditasyon da var, Tip onayı da var, metroloji de var, şu var, bu var. Sadece "Metroloji Enstitüsü Slovakya'da kaldı, bizim bu paraya ihtiyacımız var, Avrupa Birliğinde de başka kullanan yok" dedi ve o parayı onlar aldılar. Biz "her şeyimiz var, hazırız" mesajını verdik. Avrupa Birliğinin kaynaklarından yararlanacağımız mekanizmaları oluşturmadık..

İsmet Öztunalı - Yalnız bir de GATT var.

Hüseyin Uğur - GATT'ı hiç konuşmuyoruz ki Türkiye'de. GATT'ı şu anda hiç kimse konuşmuyor, herkes Gümrük Birliği, Gümrük Birliği. GATT, Gümrük Birliği'nden daha da problem, çünkü herkesin sizi şikayet etme hakkı var ve

Gümrük Birliğinde şikayetler tabiri caizse ayyuka çıkmadan, el altından halledilebiliyor. Adamlar belli bir niyet gösteriyorlar, ama GATT öyle değil, yani insanlar hemen fırsatı bulduğu zaman bas bas bağıyor. GATT'tan daha da korkuncu geliyor arkadan, MAI geliyor, ama ben ondan pek bir çıkış göremiyorum.

Melih Şahin - Ben şimdi bir örnek vermek istiyorum. Genelde orta ölçekli veya büyük sanayi kuruluşları iyi ya da kötü kendi yapılarında metroloji altyapısını bulunduruyorlar, doğal olarak bunun bu uzantısı kalibrasyon laboratuvarları, akredite olmuş veya olmamış. Şimdi yan sanayi ilişkileri nedeniyle bu tür firmalar doğal olarak yan sanayilerinden temin ettikleri ürünlerin kalitesini kontrol etmek, en azından bir sistem sonucunda kaliteli ürün alabilme gayreti içindeler. Bunun için de alta doğru indiklerinde en başta karşılaştıkları sorun en alt birimde üreticinin kullandığı ölçü aletlerinin yeterince doğru olmadığı, izlenebilir olmadığı yönünde ve bu şöyle bir ihtiyacı doğuruyor otomatikman; orta ölçekli ve büyük sanayi kuruluşları bu hizmeti yan sanayisine kimi zaman ücretsiz, kimi zaman da çok cüzi ücretlerle veren kendi çevresinde belirli firmaların ölçü aletlerini kalibre eden, kontrol eden bir konuma erişiyorlar. Bu bir müddet sonra sanırım bu laboratuvarların akreditasyonu gündeme geldiği zaman bu hizmeti veren bağımsız bir yapıya dönüşüyorlar. Şimdi bu birtakım kuruluşların izlediği yol, eğer birtakım zorunluluklar varsa, yani sizin yan sanayi kullanma zorunluluğunuz, özellikle bu yabancı sermayeli kuruluşlarda çok bariz bir şekilde ortaya çıkıyor. Eğer yaptığınız anlaşmalar çerçevesinde bir yerleştirme sorumluluğunuz var ve bunun için de yan sanayiye gitmek durumundaysanız bunu yapıyorsunuz. Şimdi bu tür kuruluşlarda belirli bir altyapı yan sanayisine doğru da kaydırılıyor, ama şöyle de bir olumsuzluğu getiriyor: Siz hizmeti aldığınız ölçüde böyle bir altyapı kurma gereksinimi hiçbir zaman ortada olmuyor, yani bu belki bir model, ama biraz tartışılabilir bir model, iyisiyle, kötüsüyle değerlendirilmesi gereken bir model. Bilemiyorum, yani böyle bir modelin ortaya çıkarılması ya da lanse edilmesi, yöresel sıkıntılarının ortadan kaldırılması anlamında bir çözüm müdür?

Hüseyin Uğur - Ben bir noktada size pek katılmıyorum, şöyle söyleyeyim, bu çok hayırlı bir olay. Ankara bölgesini pek tanımıyorum, ama İstanbul bölgesinde öyle kalkınmış kuruluşlarımız var ki, mükemmel diyebileceğimiz laboratuvarlara sahip, ama dışarı iş yapmıyorlar. Ya yalnız kendi holding bünyesindeki kardeşlerine hizmet veriyor veya kendisinin veya kardeşlerinin yan sanayine veriyor. Ücretli mi yapıyor, ücretsiz mi yapıyor onu bilmiyorum ben, fakat metroloji o kadar pahalı bir olay ki, 20-25 kişilik küçük bir kuruluşun bir metroloji laboratuvarı kurması mümkün değil. Onların yapabilecekleri 2 yol var, ya bu hizmeti en ucuz nereden alabileceklerine karar verip, oraya gidecekler ya da birbirleriyle yan yana gelip, ortak bir laboratuvar kuracaklar, ama tek başlarına bu sistemi kurmaları mümkün değil. Öyle ki, bırakın makine teçhizatı, makine teçhizatı bulsanız bile klimayı halledemiyorsunuz, klimayı halletseniz bile elemanı halledemiyorsunuz, elemanı buluyorsunuz eleman bir hafta on gün sonra bir başka yere gidiyor. Bir hafta on gün dayanmışsa, iki ay sonra başka bir yere gidiyor, rotasyon çok yüksek. Ben size İstanbul bölgesinden örnek vereyim, yani bizim bundan 1,5 yıl önce eğittiğimiz bir elemanımız şu anda üçüncü işinde ve firmalar da -isim vermek istemiyorum- İstanbul bölgesinin en yüksek, en büyük firmaları. "Bunlar bu elemanı tutamadı mı?" diye sorabileceğiniz firmalar. Pazar büyüdüğü için elektronik

sanayi öyle, bilgisayar öyle, kalibrasyon da aynı şekilde. Şimdi o yüzden ben küçük sanayinin kendi başına bu işe girmesini, zaten becerebileceğini sanmıyorum, ne mali portresi mümkün, ne de başka diğer mekanizmaları mümkün. O yüzden ya kendi aralarında meslek olarak yan yana gelecekler, bunda Odalar, birlikler bir katalizör rolü görebilir, veya bir üst sanayi ile çalışacaklar. Üst sanayi bu işi yapabildiği müddetçe ben hayırlı bir iş gözüyle bakıyorum. Yoksa bir de o para almaya kalksa onlar ezilirler, çünkü kalibrasyon fiyatları çok yüksek geliyor ve ciddi bir şekilde kavga ediyoruz biz firmalarla.

Melih Şahin - Buradan şöyle bir sonuç çıkıyor sanırım: Özellikle kamu ağırlıklı giden projelerde zorlayıcı bir model olarak ortaya konulabilir düşüncesini taşıyorum sizin saptamalarınızdan sonra, yani eğer bu altyapı bir kuruluşta var ve ikili ilişkiler çerçevesinde bir çalışma söz konusu ise bu zorlayıcı bir unsur olabilir.

Hüseyin Uğur - Olabilir, ama bunu süngüyle pek yapmamak lazım. Bunları hep özendirmek ve caydırmaya gitmek lazım, ama bunu yönetmeliklerle, şunlarla bunlarla hiçbir şekilde zorlamamak lazım. Zorladığınız zaman hemen suyu çıkıyor.

Melih Şahin - Zaten doğaçlama çıkıyor, yani siz bir ürün kalitesinden söz etmek istiyorsanız ürünü etkileyen tüm sistemler bundan dolayısıyla etkileniyor.

Hüseyin Uğur - Doğru, haklısınız.